

ρίχνοντας φῶς ἔξαφνικὰ
μέσ' τῶν ἀνθρώπων ψυχῶν τὰ βύθη,
στὲς βραδυκίνητες καρδιές,
στ' ἀπαλμα στήθη.

Ἄν εἶν' δημόσιος λειτουργὸς
πού δαπανᾷ τὲς μέρες καὶ τὲς νύχτες,
Ρήτωρ ἂν εἶναι
πού σωρεύει ἔργα κι' ὀμιλίες.
Ὅλο βαδίζει κι' ἀγωνίζεται.
Μά, ἡ βλαστήμια ἢ καυτερὴ κι' ἐπίμονη,
σὲ κάθε βῆμα του
μορφὴν ἀλλάζει
μά, πάντα μένει καυτερὴ κι' ἐπί-
μονη.

Ἦ, δὲν ὑπάρχει καταφύγιο.
Δημόσιος κίνδυνος ἂν ἦταν,
τέρας τοῦ μύθου, δράκος, βασιλίσκος
φοβερός
χτυπιές
(μ' ἓνα σωρό, κεῖ πέρα, τρόπους)
δὲ θά τοῦ δῖναν ἔτσι.
Δὲ θά 'ταν ἔτσι κυκλωμένοι ἀπ' ἀνθρώπους
ὄπλισμένους μὲ μεγάλες πέτρες.

Θά 'ταν πιὸ λίγο μισητὸς γιὰ τούτους ὄλους
καὶ γι' αὐτοὺς πού μέλλει νὰ 'ρθουν. Ναί...
Καὶ προχωρεῖ
καὶ σπέρνει δόξα,
καὶ θερίζει τὴ βρῖσιᾶ...

Ἡ ἄνοδος εἶν' ὁ σκοπὸς του.
Πυξίδα του ἔχει τὸ καλό.
Πλοίαρχος, λές, στοῦ πλοίου του τὴν πρῶ-
ρα ἀποτραβιέται,
σὰν κάθε ναυτικῶ,
γιὰ νὰ δαμάση ρεύματα κι' ἀγέρες...
Γυρίζει διαδοχικὰ τὴν πρῶρα του σὲ διά-
φορα σημεῖα
καὶ γιὰ νὰ φτάση ἀσφαλέστερα
λέει κανεὶς πὼς παρεκκλίνει.

Ἔτσι κι' αὐτός.

Γι' αὐτὸ κι' ἡ ἄγνοια κατηγορεῖ, φωνάζει:
«Τὰ ξέρει ὄλα» λένε.

Ὅλο ξομπλιάζει ἡ ἄγνοια,
ὄλο λέν...
Πρὸς τὸ βορρῆν ἂν πηγαίνει,
ὄλο λένε...

Πρὸς τὸ νοτιὰ ἂν πηγαίνει,
λάθος κάνει λένε.

Ἄν ὁ καιρὸς γίνεται μαῦρος
λυσσομανιάζει ἢ φθονερὴ χαρά...

Γέρνει, στὸ τέλος, τὸ κεφάλι
κατ' ἀπ' τὸ φόρτο του βαρειά.
Τὰ γηρατειὰ
σιμώνουν.
Κρύβει
μέσα του σάρακα βαθειά.

Κλείνει τὰ μάτια.
Τότε μόνον
ἢ ζήλεια—δαίμων ἀκαμπτος—
ἐκεῖ
προστρέχει,
τὸν ἀναγνωρίζει.
Πασχίζει μὲ φροντίδα τόση
τὸ φέρετρό του πιὸ γερὰ νὰ τὸ καρφώση.

Καὶ σκύβει
καὶ ἀφουγκράζεται κρυφὰ καὶ δόλια,
καὶ προσπαθεῖ νὰ δῇ,
στὰ σκότη μέσα τῆς νυχτός, νὰ μά-
θη:
Ἄλήθεια πέθανε; Εἶναι νεκρός; Δὲν θο-
ρυβεῖ;

Ἔ, τώρα πιὰ
δὲν ἔμπορεῖ νὰ καταλάβῃ γι' αὐτὸν τί λένε.
Καὶ τότε,
κεῖ,
σφουγγᾷ τὰ ψευτοδάκρυα,
στὰ μάτια τῆς τὰ ὑποκριτικὰ.
«Ἦταν μεγάλος ἄνθρωπος...»
λέει καὶ πάλι ψευτοκλαίει.

Ἀπόδοσις **Στεφ. Μπολέτση**.

ΑΝΑΛΑΜΠΕΣ ΣΤΟ ΣΚΟΤΑΔΙ

Μέσα στην παραζάλη του ματεριαλιστικού κυκλώματος στις αρχές του 19ου αιώνα μερικοί διανοητάι άρχισαν να γυμνώνουν τις ψυχές τους από «παληά» ιδανικά, να «άπελευθερώνωνται» από την χριστιανική πίστι. Ήταν ο καιρός που ή άποστασία θροναϊζόταν στις καρδιές και ή μάχη για τó σβύσιμο τής Άλήθειας δινόταν με όλα τά όπλα. Ήταν ή έποχή, που πεταγόντουσαν στ' άχρηστα αρχές αιώνιας, ιδανικά χυλιοδοξιασμένα.

Άλλά πάντα τó πέταγμα άφίνει γυμνό κάτι. Στην περίπτωση μας άφησε γυμνή, άδεια τήν ψυχή πολλών διανοητών τής έποχής εκείνης. Ένα κενό δημιουργήθηκε μέσα στα κατάβαθα τής καρδιάς τους. Τό αίσθημα του «άνικανοποίητου» κυριεύσε τις ψυχές τους.

Ήτάρχει όμως ένας νόμος—πνευματικός νόμος—που λέει πώς κάθε κενό ζητάει όπωσδήποτε να γεμίση. Άλλά πώς θα γέμιζε τó κενό, τó άνικανοποίητο, που άφησε στις ψυχές των διανοητών ή άρνησις των πνευματικών αρχών, ή άπόρριψις τής χριστιανικής πίστεως;

Πολλοί έπεχείρησαν να γεμίσουν τó κενό αυτό με «ερωτάς» τής πίστεως, με ύποκατάστατα του Θεού, που παραμέρισαν. Έτσι μέσα σ' αυτήν τήν προσπάθεια θρησκείες ξεφύτρωσαν, νέοι θεοί εμφανίσθηκαν. Ή έπιστήμη, τó λογικό θεοποιημένο, ή τέχνη, ή τεχνική κ. ά. ζήτησαν να άντικαταστήσουν τις «παληές» αξίες. Διανοητάι και φιλόσοφοι σήκωσαν τó άνάστημά τους και θέλησαν να γίνουν μεσίαι για τó πλήθος που συχνά άναζητούσε νέους θεούς. Ό Alfred de Musset συνόφισε σε λίγες λέξεις τήν τάσι αυτή: «Ποιός από μās, ποιός από μās θα γίνη ένας θεός;» (Qui de nous, qui de nous va devenir un dieu?).

Προβάλλει όμως τó ερώτημα: τά διάφορα εκείνα «ερωτάς» μπόρεσαν να γεμίσουν τó «κενό», που άφησε ή διωγμένη πίστις, μπόρεσαν να ικανοποιήσουν τις πνευματικές έφέσεις, να άπαντήσουν στα άγωνιώδη ερωτηματικά, που συγκλόνιζαν τις ψυχές πολλών διανοητών;

Άναμφιβόλως υπήρξαν στη γενιά εκείνη και οι ικανοποιημένοι, οι θριαμβευτάι, οι προφήται, που προέλεγαν ότι άνοιξαν οι όρίζοντες τής εδτυχίας μαζί με τούς όρίζοντας τής γνώσεως, τής έπιστήμης, τής προόδου. Αυτόυ του πνεύματος, τó βιβλίό του Renan «Τό μέλλον τής Έπιστήμης» είναι ή τρανότερη απόδειξις. Ένθουσιασμοί τής νεότητος, έγωϊσμοί άνθρωπινοί έγραψαν εκείνες τις σελίδες⁽¹⁾.

Μά τούτοι ήταν οι έλάχιστοι. Τό μεγαλύτερο ποσοστό των διανοητών, που δηλητηριάσθηκε από τήν άμφιβολία και έζησε στην άπιστία, υπέφερε από τήν άνησυχία, από τήν άγωνία, από τó «mal du siecle». Δέν μπορείς να πνίξεις τις βαθύτερες άτησυχίες τής ψυχής. Δέν παραμερρίζονται τά άγωνιώδη προβλήματα τής μεταφυσικής. Συχνά μάλιστα ξαναπαρουσιάζονται, και με όρμη ζητούν μιá κυρίαρχη θέσι στον πνευματικό κόσμο του άνθρώπου, όπως φαίνεται σε πολλούς διανοητάς. Σε τρεις από αυτούς—άντιπροσωπευτικούς του ευρωπαϊκού πνεύματος—ας ρίξουμε μιá σύντομη ματιά.

*

Άς άρχίσουμε από τόν Vigny. Ό Alfred de Vigny (1797-1863) στις αρχές άκολούθησε τó στρατιωτικό στάδιο. Γρή-

(1) Paul Renaudin. «Du doute a l'angoisse». Paris 1953.

γορα όμως αφιερώθηκε αποκλειστικά στην ποίηση και διακρίθηκε ανάμεσα στους ρομαντικούς ποιητές. Ἡ πρώτη συλλογή ποιημάτων του ἐξεδόθηκε τὸ 1822 με τὸν τίτλο «Ποιήματα παλαιὰ καὶ νέα». Πεζὰ ἔγραψε τὸ ἱστορικό μυθιστόρημα «Cinq-Mars», δύο τόμους διηγημάτων, «Στέλλο» καὶ «Στρατιωτικὴ δουλειὰ καὶ μεγαλεῖον» καὶ θεατρικὰ ἔργα. Ἀπὸ τὰ θεατρικὰ του ἔργα μεγάλη ἐπιτυχία εἶχε τὸ «Chatterton». Ὁ Vigny, ἂν κ' ἔγραψε λίγα, θεωρεῖται ἐν τούτοις ἕνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους ποιητὰς τῆς Γαλλίας. Τὸ 1842 ἔγινε μέλος τῆς Ἀκαδημίας.

Μὰ ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ ἀναλύσωμε τὸ ἔργο του. Μιὰ ματιὰ θέλωμε νὰ ριζοῦμε στὴν ψυχικὴ του ταλάντευσι ἀνάμεσα στὸν σκεπτικισμό καὶ στὴν πίστι. Γιατί «τὸ παιδί αὐτὸ τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπῆρξε τρομερὰ σκεπτικιστὴς, καὶ συγχρόνως ἕνας διανοητῆς, πὺ ἐνοιωθε μέσα του τὸν πόθο γιὰ τὴν πίστι, πὺ ἦταν τὸ πολικὸ ἀστέρι τῆς ψυχῆς του», γράφει ὁ Louis Ratisbonne⁽²⁾.

Ζωντανὰ φαίνεται ὁ σκεπτικισμὸς του σὲ πολλὰ σημεῖα τῶν ἔργων του καὶ σ' ἀρκετὰ ποιήματά του. Ἐνα τέτοιο ποίημά του δίνουμε ἀμέσως:

Τοῦ Χριστοῦ οἱ ἐκκλησιῆς
 Νύχτα-μέρα εἶν' ἀνοιγμένες.
 Μὰ γιὰ δὲς!
 Οἱ κολώνες στέκουν μοναχές,
 Τὴν ἐρμιά τους τὰ στασιδία κλαῖνε.

 Δὲν ὑπάρχει—θὰ τὸ πῶ—
 Μῆτε ψέμμα, μήτε ἀλήθεια.
 Κορφια ἐλπίδα, μέσα μας πὺ ζῆς!...
 Φρεναπάτη πὺ γεννᾷς
 Καὶ θρέφεις «παραμύθια!»
 Κι' ὁ Θεός;...
 Ἄλλη μιὰ λέξι-οὐτοπία,
 Στ' ὄνειρό μας γεννημένη.
 Νὰ ἐρμηνεύσωμε τοῦ κόσμου τὴν αἰτία

Παρ' ὅλα όμως αὐτά, καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ Vigny, ὅπως καὶ σὲ μυριάδες ἄλλες ψυχές, οἱ ἀλήθειες τῆς πίστεως δὲν θάφτηκαν δριστικὰ με κανέναν τρόπο. Μέσα στὸν σκε-

πτικισμό του ἀναλαμπές θεῖου φωτὸς ἀστραφταν στὸν δριζόντα τῆς ψυχῆς του. Ἀπ' αὐτὲς τῆς θεῖες ἀναλαμπές δύο δείγματα θὰ δώσωμε, πὺ ἀναφέρονται στὸ θέμα τῆς προσευχῆς καὶ στὸ ζήτημα τῆς λυτρώσεως.

Ἔσες φορές ν' ἀρνηθῆ κανεὶς τὴν ἀνάγκη τῆς προσευχῆς, ἔρχεται ὥρα πὺ προβάλλει μέσα ἀπὸ τοὺς πόρους τῆς ὑπάρξεώς μας. Μὰ θὰ πῆτε, ὅλα κ' ὅλα, ἕνας ἄπιστος ὅλες τῆς παραχωρήσεις μπορεῖ νὰ κάμη στὴν πίστι, ποτὲ όμως νὰ προσευχηθῆ! Κι' όμως, ὅσα κ' ἂν εἶναι τὰ χρυσοστόλιστα ἔστω, ἀλλὰ χάρτινα ροῦχα τῶν ἀρνητικῶν ἰδεῶν, ὅταν τὸ ξεροθόρι ἀρχίσῃ νὰ φυσᾷ, ἢ πτωχὴ ἀνθρώπινη καρδιὰ θὰ φωνάξῃ γιὰ λίγη ζεστασιά, γιὰ λίγη πραγματικὴ θαλπωρὴ! Αὐτὸ συνέβη καὶ με τὸν Vigny, ὅταν ἔχασε τὴν ἀγαπημένη του μητέρα. Τότε προσευχήθηκε στὸ Θεό:

«Θεέ μου! Θεέ μου! Καταδέχτηκες νὰ γνωρίσης τὴν καρδιὰ καὶ τὴ ζωὴ μου; Θεέ μου, ἦταν λοιπὸν ἡ δοκιμασία μου μέσα στὸ δικό σου τὸ σχέδιο; Εἶχες προορίσει τὸ θάνατο τῆς φτωχειᾶς, τῆς εὐγενικιάς μου μάνας, σὰν ἕνα θαναμαστὸ μέσο νὰ με φέρῃς κοντὰ Σου σίγουρα καὶ ολοκληρωτικά;... Θεέ μου! νὰ, αὐτὴ τὴ στιγμὴ πέφτω στὰ γόνατα. Στὰ πόδια Σου μιῶ γονατισμένος. Κάνω ὅ,τι μοῦ λέει ὁ πόνος μου. Ψυχὴ καὶ κορμὶ τὰ φέρνω ὡς τὴ γῆ νὰ σὲ προσκυνήσουν... ὦ, Θεέ μου, βεβαίωσέ με σὲ παρακαλῶ πὺς ἢ μητέρα μου με ἀκούει, πὺς ξεύρει τὸν πόνο μου, πὺς βρίσκεται τώρα στὴ μακάρια εἰρήνη ἀνάμεσα στοὺς ἀγγέλους! Κι' ἀκόμα, βεβαίωσέ με, Θεέ μου, πὺς στέκει μεσίτρια με τὴν προσευχὴ τῆς. Κι' ἔτσι μπορῶ νάμαι συγχωρεμένος ἀπὸ Ἐσένα γιὰ τὰ λάθη μου... Ἄχ, ἂς εἶναι «ἐξίλασμός» ἢ προσευχὴ τῆς γιὰ μένα! Σ' αὐτὴ τὴ σκέψι νοιώθω μιὰν ἀνακούφισι, μιὰν εὐτυχία, πὺ τὴ συνοδεύει ἢ πίκρα. Γι' αὐτὸ θέλω νὰ δεχθῶ ἀπὸ τὰ χέρια Σου καὶ τὸ μαστίγιο. Ναι Θεέ μου! Ἐὰν τὰ δεινὰ εἶναι ἕνας ἐξίλασμός στὰ μάτια Σου, δέξου τον ἀπὸ μένα. Καὶ Ἐκείνη ἂς παρακαλῆ με τὴ σειρά τῆς γιὰ τὸ γυιό τῆς, πὺ με τ' ὄνομά του στὰ χεῖλη τῆς, ἐξεψύχησε. Τὴν κρατᾷς, Θεέ μου, στὴν ἀγκάλη σου αὐτὴ τὴν ἐνάρετη Μάνα;... Κράτησε

(2) Περιοδικὸν «Ecclesia» Νῦ 85.

με σ' αὐτὴ τὴν ἐλπίδα. Ὡ, ἄς γίνῃ μὲ τὸν καιρὸ μιὰ δλόθερμη πίστι. Νὰ μὴ μείνῃ—ῶχι—μιὰ ἐπιθυμία παροδική».

Τὸ κομμάτι αὐτὸ ἔχει ἓνα ἔντονα δραματικὸ χαρακτήρα, γιατί δείχνει τὸν ἀγῶνα τῆς ψυχῆς, πού πάνω στὸν πόνο κανένα ἄλλο βάλσαμο δὲν ἔχει—κι' ἄς τῆς ἔταξαν χίλια δυὸ βάλσαμα ψεύτικες φωνές—παρὰ μόνο τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὴν Πηγὴ τῆς παρηγοριᾶς! Μὰ ἀκόμα νοιώθει κανεὶς ἀπὸ τὰ λόγια αὐτὰ τοῦ Vigny καὶ τὸν πόθο τῆς καρδιάς του νὰ βρῆ τὴ χαμένη του πίστι. Μιὰ πίστι, πού θὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὴν ἐξιλέωσι, στὴ λύτρωσι, πού εἶναι τὸ εὐτυχισμένο τέρμα κάθε ἀνήσυχης, ταραγμένης καρδιάς. Διότι ὄσες φορὲς κι' ἂν ἀρνηθῆ κανεὶς τὴν ἀνάγκη τῆς λυτρώσεως, ἔρχεται κάποια στιγμή, πού νοιώθουμε νὰ τὴν ἀποζητοῦμε μὲ νοσταλγία. Σὲ μιὰ τέτοια στιγμή, πού καὶ ὁ Vigny ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη τῆς, ἔγραψε λόγια ἀποκαλυπτικά γιὰ τὸ μέσο τῆς λυτρώσεως, τὸ μυστήριό τῆς ἱεραῶς ἐξομολόγησεως. Διαβάζουμε σ' ἓνα τοῦ Journal ὅτι ἡ «ἐξομολόγησις εἶναι πηγὴ θεώσεως» καὶ ὅτι ὁ ἐξομολόγος πρέπει νὰ μᾶς εἶναι «ὁ μέγας φίλος, στὸν ὁποῖον πρέπει ὅλα νὰ τὰ λέμε μὲ ἀνεπιφύλακτη εἰλικρίνεια».

Μὰ παρ' ὅλη τὴν ἀγωνιώδη αὐτὴ ἀναζητήσι τῆς λυτρώσεως στὴν αἰώνια, ἀκατάβλητη χριστιανικὴ πίστι, ἐν τούτοις ἡ ἀμφιβολία χρονιαζόταν συνεχῶς στὰ ἄδυστα τῆς ὑπάρξεως τοῦ Vigny. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς του, πού ὀλοένα ἀπομακρυνόταν ἀπὸ τὸν Χριστόν, θόλωνε τὸν δριζόντα τῆς ψυχῆς του. Ἐξῆσε τὴν ἀγωνία, τὴν πλῆξι, τὸ mal du siècle, στὴν πληρότητά του. Καὶ πέθανε... Ἄλλοι ὑποστηρίζουν μέσα στὴν ἀπιστία του καὶ ἄλλοι λένε πὼς τὸ φῶς τοῦ οὐρανοῦ «περιέλαμψε» τὴν ψυχὴ του τὶς τελευταῖες στιγμές.

★

Σύγχρονος τοῦ Vigny ἦταν ὁ Γερμανὸς ποιητὴς Ἐρρῆκος Χάινε (1797-1856). Νέος μὲ τάλαντα καὶ ὄρεξι γιὰ δρᾶσι ὁ Χάινε δὲν ἀφῆκε τίποτε στὸ ὁποῖο νὰ μὴν

ἀναμιχθῆ. Στὴν πολιτικὴ, στὴν τέχνη⁽³⁾, στὴν ἐλεύθερη ζωὴ ζήτησε νὰ γεμίσῃ τὴ ψυχὴ του. Διαρκῶς ταξίδευε ζητώντας ποικιλίες γιὰ τὴν τρελλὴ ζωὴ του. Γύρισε ὅλη τὴ Γερμανία, τὴν Ἀγγλία, τὴ Γαλλία, τὴν Ἰταλία. Κατρακύλησε στὸν ἀνόσπαστο γκρεμὸ τῆς ἁμαρτίας. Στὰ 1835 γράφει σ' ἓνα τοῦ φίλου πὼς τίποτα γι' αὐτὸν δὲν ἔχει σπουδαιότητα, ἐφ' ὅσον δὲν σχετίζεται μὲ τὸ πάθος του. «Τὸ μυαλό μου ἔχει τόσο πολὺ ξεκουραθῆ ἀπὸ τὸ λυσσασμένο ἄρωμα τῶν ῥόδων, ὥστε δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ συζητήσω λογικὰ μαζύ σας». «Τόσο πολὺ εἶχε ὑποδουλωθῆ στὸ πάθος, γράφει ὁ κριτικὸς Erwin Kalischer στὸν πρόλογο τῶν ἀπάντων του, μέχρι σημείου νὰ χάσῃ τὴν ἀξιοπρέπειά του».

Δὲν στάθηκε μόνο ἀρνητὴς τῆς ἠθικῆς. Γιὰ καιρὸ ὁ Χάινε ἦταν ἀρνητὴς κάθε πίστεως. Σὲ ἓνα τοῦ ποίημα ἰσχυρίζεται ὅτι θὰ θεμελιώσῃ μιὰ νέα θρησκεία. Καὶ στὸ «Buch höpne», σὰν ἀντίχριστος, καταφέρεται ἀγροῖως κατὰ τῶν «Ναζαρητῶν», δηλαδή τῶν χριστιανῶν μὲ τὶς πνευματικὲς τάσεις, καὶ ἐξυμνεῖ τὸν «Ἕλληνα» μὲ τὸν αἰσθησιασμὸ καὶ τὴν ἀγερωχία.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνήσυχου αὐτοῦ ρομαντικοῦ δὲν βρῆκε σ' ὅλα αὐτὰ τὴ λύτρωσι, πού κάθε ἀνθρώπινη ψυχὴ ποθεῖ. Γιατί εἶχε κι' αὐτὸς μέσα του πηγάδι ἀπύθμενο, πού δὲν μποροῦσε νὰ γεμίσῃ μὲ τὴν ἁμαρτία καὶ τὴν ἄρνησι. Ἡ ψυχὴ του δὲν χόρταινε μὲ τίποτα. Ἐνοίωθε πάντα τὸ κενὸ «μέγαλο». Καὶ γι' αὐτὸ σὲ στιγμὲς κάποιας νηφαλιότητος, «οἱ θρησκευτικὲς διδασκαλίες, πού καταπολέμησε, γράφει ἕνας κριτικὸς του, τὸν τραβοῦσαν μυστικά... Δίψαγε γιὰ μιὰ συνεννόησι μὲ τὸν ἑαυτὸ του. Ἐστεφανώθηκε ὁ ἴδιος μὲ ῥόδα καὶ τώρα προτιμοῦσε εὐχαρίστως ἓνα ἀγκαθωτὸ στεφάνι... Ἐβλεπε κανεὶς πὼς δὲν ἦταν πλέον ὁ εἰδωλολάτρης, πού εὐχαριστιόταν πολὺ νὰ ἀναφέρῃ τὸν ἑαυτὸ του πλάι στὸν μέγαλο εἰδωλολάτρη Γκαϊτε...».

θησαν τὸ «Intermezzo», τὰ «Νέα Ποιήματα», τὸ «Romancero», κ. ἄ. Ἀπὸ τὰ πεζά του χαρακτηριστικώτερα εἶναι οἱ «Ταξιδιωτικὲς εἰκόνας» καὶ «αἱ συμβολαὶ του στὴν ἱστορία τῆς νεωτέρας γερμανικῆς λογοτεχνίας».

(3) Τὸ κυριώτερο ἀπὸ τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ Χάινε εἶναι ἡ συλλογὴ του «Βιβλίον τῶν ἀσμάτων», πού πρωτοεκδόθηκε στὰ 1822. Ἀκολου-

Τούτα, ὡς μιά ἀναλαμπή, φαίνονται στο ἔργο του «Romanceo». Ἐκεῖ ἐξομολογεῖται τὸ βαθύ του πόθο, πὸ τὸν ἔκαμε νὰ πλησιάσῃ καὶ νὰ συνδεθῇ γιὰ κάμποσο καιρὸ μὲ τὴν πηγὴ τῆς ἀληθινῆς εὐτυχίας καὶ τῆς πραγματικῆς ἀλήθειας, τὸν Θεό. «Ἀπὸ τότε πὸν συνησθάνθη ὁ ἴδιος ὅτι ἔχω ἀνάγκη τῆς εὐπλαγχνίας τοῦ Θεοῦ, γράφει, ἔδωσα εἰς ὄλους μου τοὺς ἔχθρους ἀμνηστίαν... Ποιήματα, τὰ ὁποῖα περιείχαν ὀπωσδήποτε εἰρωνείας κατὰ τοῦ ἀγαπητοῦ Θεοῦ, τὰ παρέδωκα μετὰ μεγάλης σπουδῆς εἰς τὰς φλόγας ἦτο τὸ καλύτερον πὸν εἶχα νὰ κάμω, παραδίδων τοὺς στίχους αὐτοὺς εἰς τὴν πυρὰν... Ἐπέστρεψα εἰς τὸν Θεόν, ὅπως ὁ ἄσπτος υἱός, ἀφοῦ ἐπ' ἀρκετὸν καιρὸν ἔβασκα χοίρους εἰς τοὺς Ἐγγελιανούς...». Καὶ στὸν πρόλογο τῆς β' ἐκδόσεως τοῦ βιβλίου του «Περὶ τῆς Γερμανικῆς θρησκείας καὶ φιλοσοφίας» γράφει: «Τὸν φωτισμόν μου τὸν ὀφείλω ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ἑνὸς βιβλίου. Ἐνὸς βιβλίου; Ναί. Καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον, ἓνα βιβλίον, τὸ ὁποῖον φαίνεται δραστικόν καὶ ἄνευ ἀπαιτήσεων, ὅπως ὁ ἥλιος πὸν μᾶς θερμαίνει, ὅπως ὁ ἄρτος, πὸν μᾶς τρέφει, ἓνα βιβλίον τὸ ὁποῖον μετὰ τήσῃς ἐμπιστοσύνης καὶ καλωσύνης προσβλέπει πρὸς ἡμᾶς,.... καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίον ὀνομάζεται μὲ μίαν λέξιν Βίβλος. Ὁρθῶς δὲ ὀνομάζεται καὶ Ἁγία Γραφή. Ὅποιος ἔχασε τὸν Θεόν του, δύναται νὰ τὸν εὑρῃ εἰς τὸ βιβλίον αὐτό, καὶ ὁποῖος δὲν τὸν γνωρίζει, ἐκείνον τὸν ψαύει ἢ ἀναπνοῇ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ...»⁽⁴⁾.

Μὰ δυστυχῶς ὅλα τοῦτα ἦταν ἀναλαμπές, ἀναλαμπές μᾶς βαθεῖα πονεμένης ψυχῆς, πὸν ξανακαλύφθησαν ἀπὸ τὴν καταχνιά τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἀμαρτωλῆς ζωῆς.

★

Ἡ ἴδια μεταφυσικὴ ἀγωνία καὶ ὁ ἴδιος πόθος τῆς ἀληθείας δονοῦσαν καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Γεργίας Σάνδη⁽⁵⁾. Πνεῦμα ἀνήσυχον ἢ Sand ἔμφοτισθη ἀπὸ τὸ ἀρνητικὸ δηλη-

τήριο τῆς ἐποχῆς τῆς καὶ ζήτησε τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν εὐτυχία στὴν «ἐλεύθερη ζωή», στὶς φιλολογικῆς ἐπιτυχίες, στὴ δόξα. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ πρῶτα τῆς μυθιστορήματα, Indiana, Lelia, Valentine, κ. ἄ.

Μὰ ὅλ' αὐτὰ—ξυλοκέρατα ἦταν—δὲν μπόρεσαν νὰ γεμίσουν τὴν ψυχὴ τῆς. Ἄρχισε νὰ νοιώθῃ ἓνα κενό. Τὴν ἐπνιγε ἡ ἀγωνία, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ κοινωνικὰ καὶ ἀνθρωπιστικὰ ἔργα, πὸν ἔγραψε μετὰ τὴν ὀριστικὴ τῆς ρῆξι μὲ τὸν Alfred de Musset (Σπουδίων, Αἱ ἑπτὰ χορδαὶ τῆς λύρας, Ὁ σύντροφος γιὰ τὸ γῦρο τῆς Γαλλίας κ. ἄ.). Αὐτὴ τὴν ἀνησυχία ἐκφράζει καὶ ὅταν ἔγραψε: «Θὰ πεθάνω μέσα σ' ἓνα πυκνὸ σύννεφο, πὸν μὲ περιβάλλει καὶ μὲ πιέζει. Δὲν τὸ ἔσχισα παρὰ στιγμῆς, σὲ ὄρες ἐμπνεύσεως καὶ ὄχι μελέτης. Διέκρινα τὸ θεϊκὸ ἰδανικόν, ὅπως οἱ ἀστρονόμοι διακρίνουν τὸ σῶμα τοῦ ἡλίου ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς διάπυρες ρευστὲς οὐσίαις, πὸν τὸν περιβάλλουν...».

Σ' αὐτὲς τὶς στιγμῆς τῆς ψυχικῆς ἀπελευθερώσεως ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ ὕλισμου καὶ τὴν καταπίσει τῆς ἀρνήσεως, ἡ Σάνδη χάραξε γραμμῆς ἀποκαλυπτικῆς: «Ἄν ὁ δρόμος πὸν ἀκολουθοῦμε δὲν μᾶς ὀδηγεῖ στο Θεό, εἶναι γιὰ τὴν γελαστήκαμε στο δρόμο μας. Ἄς γυρῶσιν πίσω τὰ βήματά μας κ' ἄς γυρῶσιν πρὸς τὸ Θεό, γιὰ τὴν περιπλανώμασιν μακρὰ ἀπ' αὐτὸν στα τέταρα...». Ἀκόμα ἄς θυμηθοῦμε μερικῆς τῆς γραμμῆς γιὰ τὴν προσευχή, πὸν φαίνονται σὰ νᾶναι γραμμῆς ἀπὸ χριστιανὸ συγγραφέα: «Ἡ χριστιανικὴ προσευχὴ, λέει, κάνει νὰ δονοῦνται ὅλες οἱ χορδῆς τοῦ διανοητικοῦ καὶ πνευματικοῦ εἶναι. Σὲ καμμιά ἄλλη θρησκεία ὁ ἄνθρωπος δὲν αἰσθάνεται τόσο κοντὰ στο Θεό· σὲ καμμιά ὁ Θεὸς δὲν ἔχει γίνῃ τόσο ἀνθρώπινος, τόσο πατρικός, τόσο προσιτός, τόσο ὑπομονετικός καὶ τόσο τρυφερός...».

Ἄλλὰ καὶ τοῦτες οἱ ἀναλαμπές χάνονταν γρήγορα. Τὸ πυκνὸ σύννεφο σκέπαζε πάλι τὴν ψυχὴ τῆς Σάνδη. Τὸ βάραθρον τῆς ἀμφιβολίας τὴν κατάπινε.

Ἡ θρησκευτικὴ αὐτὴ ἀγωνία τῆς Σάνδη καὶ ὁ πόθος τῆς γιὰ κάτι ἀνώτερον φαίνονται ἀνάγλυφα στο περιεργὸ μυθιστορη-

(4) «Οἱ μεγάλοι ἄνδρες περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ». Ἔκδ. Ἀκαδημαϊκοῦ Κοινωνικοῦ Συνδέσμου, Ἀθῆναι, 1939.

(5) Jacques Vincent, «La vie privée de George Sand». Paris, 1949.

μά της, πού ὠνόμασε «Spiridion»⁽⁶⁾. Τὸ «Spiridion» εἶναι τὸ δρᾶμα τῆς ἀμφιβολίας, τὸ ποίημα τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας, ἓνα ἔργο πολὺ συγγενικὸ μὲ τὸν Φάουστ τοῦ Γκαίτε.

Χωρὶς βέβαια νὰ σκοπεύουμε νὰ παρουσιάσουμε ὅλο τὸ «Spiridion», θὰ παρακολουθήσουμε μερικὲς ἀπὸ τὶς ἀποκαλυπτικὲς του πλευρῆς. Πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὴν ἐξομολόγησι ἑνὸς μοναχοῦ, τοῦ Ἁλέξη, πού ζοῦσε σ' ἓνα φανταστικὸ μοναστήρι. Ἀπὸ νέος ὁ Ἁλέξης ἤρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὶς ὑλιστικὲς καὶ ἀρνητικὲς ιδέες τῆς ἐποχῆς του, πού ἀντικατέστησαν τὴν πίστι του. «Σιγά-σιγά ὁμολογεῖ, ἀρπάζηκα ἀπὸ τὸν ἴλιγο τῆς ἀθείας... Ἄρχισα νὰ βλέπω τὸ σύμπαν ὡς μιὰ μηχανή... Ἡ ἠθικὴ θυσία-στηκε στοὺς ἐπιπολαίους θριάμβους τῆς νόησεως».

Ἄλλὰ καὶ μέσα σὲ τοῦτο τὸ ἄρραγμα τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἀθείας, ἡ ψυχὴ τοῦ Ἁλέξη ἐνοιῶθε σκιρτήματα ἀναζητήσεως τοῦ χαμένου της πνευματικοῦ θησαυροῦ. Μὲ νοσταλγία ἀποζητοῦσε τὸν Θεό, μὲ πόνο ποθοῦσε τὴν ἐλπίδα, πού χάνει ὅποιος ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Δοτήρα της. «Μέσα στὰ ἀτελείωτα νυκτέρια τῆς μοναξιᾶς μου, μᾶς ἐξομολογεῖται, στίς στιγμὲς τῆς πῶ δυνατῆς ἀθείας μου, ἐνοιῶθα ἀκόμα ὀρμητικὲς παρορμήσεις πρὸς αὐτὸν τὸν Θεόν, πού ὠνόμαξα τὸν μῦθο τῆς νεότητός μου, καὶ τότε ἡ καρδιά μου πάλευε μὲ θάρρος ἐναντίον τῆς ἴδιας της καταστροφῆς...». Καὶ ἀνακεφαλαιώνοντας τὴν πάλη αὐτῆ ἔγραφε: «Δὲν εἶχα παρὰ ἓνα πόθο στὴ ζωὴ μου, νὰ ξαναφθῶνα στὴν ἐλπίδα, ἂν μὴ στὴ θρησκευτικὴ πίστι».

Τοῦτα τὰ ἀποκαλυπτικὰ λόγια δείχνουν ὅλη τὴν ἀγωνία, πού νοιώθει ἡ ψυχὴ, ὅταν ζητεῖ νὰ καταγωνιάσῃ τὸ Θεό της κάτω ἀπὸ τοὺς διαφόρους ὑλισμοὺς, καὶ συγχρόνως μᾶς φανερώνουν ὅτι ὅσο κι' ἂν τὸν παραχώσουν οἱ κάθε λογῆς ἀπιστίες, ὁ ἀγωγὸς τῆς ἐπικοινωνίας μὲ τὸν Θεό δουλεύει στὸ βάθος. Καὶ φανέρωμα τῆς δουλειᾶς αὐτῆς ἦταν καὶ τὰ λόγια τοῦ Ἁλέξη.

Μὰ δυστυχῶς στὴν περίπτωσί του φάνηκαν μάταια. Ὁ ἥρωας τῆς Σάνδη δὲν νί-

κησε. Ἡ πρώτη του πίστις σκοτεινίαιζε ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία. Ἡ ἄρνησις—ὡς τὸν κισσό—«περιζῶνε» κάθε ἡμέρα καὶ περισσότερο τὴν ὑπαρξί του σ' ἓνα θανάσιμο σφίξιμο. Καὶ τότε ζήτησε τὸ νόημα τῆς ζωῆς στὴν ἀνθρώπινη ἀγάπη, στὴ φυσιολατρεία, ἀργότερα στὴ μοναξιά. Ρίχτηκε σὲ μιὰ ζωὴ ταξειδιῶν καὶ περιπετειῶν, μέσα στὴν πολιτικὴ ἢ ἀνθρωπιστικὴ κίνησι. Ξανάρχισε ὅλες του τὶς δουλειές, «ξαναδιαβάζοντας μὲ μιὰ αὐστηρὴ ὑπομονή, ὅ,τι εἶχε διαβάσει μὲ ἀκατάσχετη ἀπληστία». Ξαναζήτησε νὰ ἀναστηλώσῃ ὅ,τι εἶχε γκρεμίσει, «νὰ τὸ ξανακτίσῃ σὲ καινούργια θεμέλια»—ὅπως ἔκαναν τόσοι ἄλλοι ὅταν ἀντίκρουσαν τὰ ερείπια τῆς πίστεως καὶ αἰσθάνθηκαν ἄδειο, ἔρημο τὸ ἱερὸ τῆς ἀνθρώπινης καρδιάς.

Τοῦτο πρέπει νὰ παρατηρηθῇ γενικῶτερα. Στὴν κατάστασι, πού δημιουργεῖ ἡ ἄρνησις τῆς πίστεως, τὸ κενὸ ἔλκει νὰ πληρωθῇ μὲ κάτι, πού νὰ φαντάζῃ πῶς ὑπέρκωτο, μὲ κάτι τὸ ὑπερ-ὕλικό, πού ὅμως καὶ νὰ μὴν εἶναι ἡ πίστις, ἡ ἐμπιστοσύνη στὸ Θεό. Ἄλλ' ὅπως εἶναι φυσικὸ τὶς περισσότερες φορὲς οὔτε αὐτὸ τὸ ὑπερ-ὕλικό μπορεῖ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὶς ἐφέσεις, τοὺς «θεῖους» πόθους τῆς ψυχῆς καὶ τότε ἡ καρδιά ξαναγλυστράει στὸ σκοτεινὸ γκρεμὸ τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς ἀγωνίας. Αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὸν ἥρωα τῆς Sand. Ὁ Ἁλέξης δὲν μπόρεσε, οὔτε στὴν λατρεία τῆς γνώσεως, οὔτε στὸν ἀλτρουισμό, οὔτε στὴν μοναξιά του νὰ βρῇ τὸ μεγάλο, τὸ ἀληθινό, τὸ γνήσιο ἰδανικό, πού ποθοῦσε, νὰ γευθῇ στὴν πληρότητά της τὴν εἰρήνη, τὴ γαλήνη, πού ζητοῦσε τὸ ταραγμένο του πνεῦμα. Ἔσθυσε μέσα στὴν ἀμφιβολία καὶ τὴν ἀναζήτησι.

«Γεμάτο ἀπὸ ἀκτίνας κι' ἀπὸ σκιές, ἀπὸ σοβαρότητες καὶ παιδιαρίσματα, ὁ «Spiridion» μένει ἓνα μεγάλο πνευματικὸ βιβλίο». Σ' ἓνα ἄρθρο, πού ἔγραψε ἀργότερα γιὰ τὸν Φάουστ τοῦ Γκαίτε καὶ τὸν Μάνφρεδ τοῦ Βύρωνος, ἡ George Sand ἔλεγε: «Τὸ ἀληθινὸ ὄνομα, πού θὰ ταίριαζε σ' αὐτὲς τὶς παράξενες καὶ τολμηρὲς παραγωγές, γεννημένες σ' ἓνα αἰῶνα φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης... θὰ ἦταν μεταφυσικὸ δρᾶμα». Λέγοντας τοῦτο, παρατηρεῖ ὁ Paul Renaudin, χαρακτηρίζε μὲ τὸν καλύτερο τρόπο τὴν προσωπικὴ τῆς προσπάθεια στὸ Spiridion,

(6) Paul Renaudin, ἐνθ' ἄν.

πού είναι τὸ δράμα τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως. «Χρειάζεται στὸν ἄνθρωπο μιὰ θρησκεία, γιατί ἔχει μιὰ ψυχὴ, πού θέλει νὰ γνωρίσῃ τὸ Θεό». Αὐτὲς τὶς λέξεις, ὅλες οἱ σελίδες τοῦ βιβλίου τὶς φωνάζουν, δείχνοντας πὼς πέρασε πιά ἡ κυνική ἀμβολία τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἐδῶ εἶναι ἡ ἀγωνία, ἡ αἰώνια ἀνησυχία, πού δίνει τὴν πνευματικὴ ὁμορφιά στοῦ Spiridion, ἡ ἀπογοήτευσις, πού τ' ἀκολουθεῖ, εἴν' αὐτό, πού τοῦ δίνει τὴ συγκίνησι· τὸ κενὸ μιᾶς γενεᾶς χωρὶς Θεό, αὐτὸ εἶναι τὸ τραγικὸ μήνυμα πού φέρνει στὴν ἐποχὴ μας.

★

Πρὸ ἐτῶν εἶχε γραφῆ στίς «Ἀκτίνες» πὼς ἡ Τέχνη, χάρι στὴν εὐκρίνειά της, δίνει τὴν πιστότερη καὶ πλουσιώτερη εἰκόνα τῆς ζωῆς, μιὰ εἰκόνα ζωντανή. Μέσα σ' αὐτὴ βλέπει κανεὶς τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἀκούει τὴν ἐξομολόγησι τῆς καρδιάς του. Τοῦτῃ τὴν ἐξομολόγησι ἀκούσαμε προσεγγίζοντας ψυχές, πού ἔγραψαν τὶς γραμμὲς αὐτές. Καὶ νοιώσαμε γι' ἄλλη μιὰ φορὰ πὼς ὁ καλλιτέχνης καὶ κάθε ἄνθρωπος, πού δὲν συνδέεται μὲ τὸν Ἀπόλυτον, περνáει στιγμὲς δύσκολες. Νοιώθει ἀγωνία, πλήξι.

Συχνὰ βουτάει μὲ ἀληθινὴ μανία μέσα σὲ ὅ,τι πιὸ ἀκόλαστο. Ἄλλὰ δὲν νοιώθει καμμιὰ χαρὰ. Κλαίει.

Μὰ συγχρόνως ἡ ψυχὴ δὲν μπορεῖ νὰ τὸ βάλῃ κάτω εὐκολά. Εἶναι γεμάτῃ ἀπὸ ἀναζητήσι, γιατί ζητάει κάτι πού δὲν εἶναι λούσο, ζητάει τὸν ἐπιούσιον ἄρτον της. Ἄλλὰ δὲν ξεύρει καλά-καλὰ οὔτε τί εἶναι αὐτό, οὔτε πού θὰ τὸ βρῇ. Ἔτσι συχνὰ οἱ ἀναζητήσεις της εἶναι ἄσκοπες, χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα θετικὸ, συνεχές. Κάποτε-κάποτε ἀναλαμπές σβύνουν τὴ ζοφερότητα τοῦ σκοταδιοῦ, πού πολλὰς φορὲς πιὸ πυκνὸ ξανακαλύπτει τὴν ψυχὴ.

Καὶ ἡ κάθαρσις στοῦ ψυχικὸ τοῦτο δράμα; Τὴν ὑπεδήλωσαν οἱ ἴδιοι: «Ἄν ὁ δρόμος πού ἀκολουθοῦμε δὲν μᾶς ὀδηγεῖ στοῦ Θεό, εἶναι γιατί γελαστήκαμε στοῦ δρόμο, πού πήραμε, μᾶς εἶπε ἡ G. Sand. Ἄς γυρίσουμε πίσω τὰ βήματά μας, κι' ἄς γυρέψουμε τὸν Θεό.... Τὸν Θεό, πού διώχνει τὴν ἀγωνία καὶ δίνει στὴν ψυχὴ τὸν «Ἄρτον τῆς ζωῆς» καὶ στὴν καρδιά «τὴν εἰρήνην τὴν πάντα νοῦν ὑπερέχουσαν».

I. ΕΡΜΩΝΙΚΟΣ

Ο ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΔΕΙΠΝΟΣ

Στὴ μέση κάθεται ὁ Χριστὸς καὶ γύρω οἱ μαθητές του πού τὴν ἀγάπη Του ποθοῦν κι' ὅλες τὶς ἀρετές Του.
Ἄρτο, πού δίνει τὴ ζωὴ, θέλει σ' αὐτοὺς νὰ δώσῃ μὰ τρέχουν ἀπ' τὰ μάτια Του τὰ πιὸ πικρά Του δάκρυα λέγοντας: «Κάποιος ἀπὸ σᾶς θὰ πάῃ νὰ μὲ προδώσῃ». Κι' ἐνῶ ὁ Ἰούδας κάθεται στοῦ τραπεζιοῦ μιὰν ἄκρη, σκότος στοῦ νοῦ του ἔχυσε τῆς προδοσίας τὸ χρῆμα καὶ τὴν ψυχὴ του ἐσκότωσε τὸ βδελυρὸ του κριμα.
Νοιώθω, Χριστέ, τὴν πίκρα Σου· κανένας δὲν εἶν' ἄλλος ἀπ' τὸν τρανὸ Σου πόνου αὐτὸ στοῦ κόσμου πιὸ μεγάλου, Δόσε σ' ἀδύνατες ψυχές θώρακα καλωσύνης, γιὰ ν' ἀντικρύξουνε μ' αὐτὸν πλήγματα ἀγνωμοσύνης.
Κάνε, Χριστέ μας, νάχουμε τὴ θεϊκὴ βοήθεια, ὅταν τὰ βέλη φίλων μας μᾶς σκίζονε τὰ στήθια.

ΙΩ. ΠΟΛΙΤΗΣ

Η ΥΠΑΡΞΗ ΚΑΙ Η ΑΘΑΝΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ(*)

α) Ἡ πίστις τοῦ ἀνθρώπου στήν ψυχὴ⁽¹⁾ (ζωϊκὴ ψυχὴ καὶ ψυχὴ ποῦ ἐπιζῆ τοῦ σώματος) εἶναι πολὺ παλαιὰ καὶ πανανθρώπινη. Μὲ τὸν καιρὸ οἱ πρωτόγονοὶ βλέποντας ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅταν παύσῃ ἢ ἀναπνοὴ στὶς λυποθυμίες ἢ στὸ θάνατο, ἀναισθητεῖ καὶ πεθαίνει, ἐμόρφωσαν τὴ γνώμη, ὅτι ἡ τελευταία πνοὴ εἶναι ἡ ψυχὴ ἢ του (πρὸβ. πνεύμα-πνοή, πνεῦμα-animus) ἢ ὅτι μὲ τὴν τελευταία πνοὴ ἐξέρχεται ἡ ψυχὴ, ἢ ὅποια ἢ παραμένει ἐπάνω στὴ γῆ ὡς πνεῦμα καὶ ὡς δαίμων, ποῦ μπορεῖ νὰ κἀν καλὸ ἢ συνηθέστερα κακὸ στοὺς ἀνθρώπους ἢ μετεμψυχώνεται σὲ δένδρα, σὲ ζῶα καὶ σὲ ἀνθρώπους ἢ ἀναβαίνει στοὺς οὐρανοὺς. Ἀπὸ περιπτώσεις ποῦ ὁ ἄνθρωπος ἀπέθνησκε ἀπὸ ἓνα τραῦμα, μορφώθηκε ἡ γνώμη, ὅτι ἡ ψυχὴ βγαίνει μὲ τὸ αἷμα ἀπὸ τὸ τραῦμα ἢ ὅτι τὸ αἷμα εἶναι ἡ ψυχὴ καὶ αὐτὴ ἡ ψυχὴ συνηθῶς πιστεύεται, ὅτι κατεβαίνει στὸν Ἄδη, καθὼς τὸ αἷμα χύνεται καὶ εἰσέρχεται στὴ γῆ⁽²⁾. Ἐξωτερικοὶ παράγοντες, οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν στήν πίστιν γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ψυχῆς εἶναι καὶ τὰ ὄνειρα, κατὰ τὰ ὁ-

ποῖα εἶτε ἐβλεπαν νὰ ἐμφανίζονται οἱ ψυχῆς τῶν νεκρῶν, εἶτε ὅτι ἡ ψυχὴ ἢ δική τους μετέβαινε ἔξω ἀπὸ αὐτοὺς καὶ μερικὲς φορὲς σὲ μακρινὰ μέρη καὶ πάλι ξαναγύριζε στὸ σῶμα, ὅπως καὶ ἡ ἄγνοια τῆς αἰτίας ποῦ προκαλεῖ τὴ γέννηση τοῦ ἀνθρώπου, ἢ ὅποια στοὺς πρωτογόνους θεωρήθηκε ὡς μετενσωμάτωση πνεύματος-ψυχῆς, ποῦ εἶχε ζῆσει προηγουμένως.

β) Γιὰ τὴν προέλευσιν τῆς ψυχῆς οἱ πρωτόγονοι δέχονται μετενσωμάτωση τῶν πνευμάτων σὲ νέα σώματα⁽³⁾. Οἱ ὄρφικοὶ μῦθοι διδάσκουν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐγένε ἀπὸ τὴν τέφρα τῶν Τιτάνων καὶ ἀπὸ τὴν ψυχὴ τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Περσεφόνης Ζαγρέα, ὅτι ἀπὸ τὴν τέφρα ἐγένε τὸ σῶμα, ἀπὸ δὲ τὸ θεῖο στοιχεῖο τοῦ υἱοῦ τοῦ Διὸς ἐγένε ἡ ψυχὴ του καὶ ἔτσι ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε ἀπὸ ὕλικὸ σῶμα καὶ θεῖα ψυχὴ⁽⁴⁾. Κατὰ τὴν Αἰγυπτιακὴ θρησκεία ὁ ἄνθρωπος βγῆκε ἀπὸ τὸν ὀφθαλμὸ τοῦ θεοῦ Ρὰ καὶ κατὰ τὴν ἑβραϊκὴ ὁ Θεὸς, ἀφοῦ ἔπλασε ἀπὸ χῶμα τὸ σῶμα, «ἐνεφύσησεν αὐτῷ πνοὴν ζωῆς καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν» (Γεν. β' 7). Ὁ Ξενοφῶν, ἀφοῦ ἐξαίρει τὴν τελειότητα μὲ τὴν ὅποια ὁ Θεὸς ἔπλασε τὸ ἀνθρώπινο σῶμα, ἐπάγει «καὶ τὴν ψυχὴν κρατίστην τῷ ἀνθρώπῳ ἐνεφύσησεν» (Ἄποιν. Α' 4, 13). Ὁ Τερτυλλιανός (De Anima 8) θεωρεῖ τὴν ψυχὴ «γεννημένη ἀπὸ τὴν πνοὴ τῶν θεῶν».

γ) Ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ διαφορὰς δυνάμεις: Στὸς αἰγυπτίους ἡ προσωπικὴ ψυχὴ τοῦ ἀτόμου «Κὰ» ἀποτελεῖται, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σαρκικὸ σῶμα, ἀπὸ τὸ «νιβού» (=πνεῦμα ζωτικὸ), τὸ μπάι» (ψυ-

(*) «Ἐπίμετρο» ἀπὸ τὴν ἐργασία «Ἀνάλυση τῶν φιλοσοφικῶν καὶ μορφωτικῶν ἀξιών τοῦ Φαίδωνος» ποῦ ἄρχισε νὰ δημοσιεύεται στὰ «Χρονικά» τοῦ Πειραματικοῦ Σχολείου Θεσσαλονίκης.

(1) Πρβλ. «Πολὺ πιδ φυσικὸ ἦταν, φαίνεται, ἡ ἰδέα τῆς ψυχῆς τῶν καθυστερημένων λαῶν νὰ ἔναι μιὰ ἀποκάλυψη ἢ ἐμφυτὴ ἰδέα τοῦ γένους μας, παρὰ ἡ ἰδέα τῆς ψυχῆς τῶν πολιτισμένων λαῶν νὰ ἔξελιξη τῆς ἰδέας τῶν πρωτογόνων» (Παν. Λεκατσᾶ, Ἡ ψυχὴ, Ἀθῆναι 1957, σ. 3). Ἐπίσης E. Arbman, Tod und Unsterblichkeit im vedischen Glauben, ARW 25 (1927) 339 κ. ἐξ., 26 (1938) 187 κ. ἐξ. J. Frazer, The Belief in Immortality and the Worship of the Dead, London 1913/1924. R. Eisler, Wörterbuch der Philos. Begriffe, τόμ. 3 σ. 322-330.

(2) Β. Α. Καλογερά: «Ἡ πραγματικὴ σημασία τοῦ «ἦτορ» εἰς τὸν Ὅμηρον, Θεσσαλονίκη 1938, σελ. 24, ὑπόσ. 1.

(3) Ἡ μετεμψύχωση-μετενσωμάτωση γιὰ τιμωρία ἔνεκα ἀμαρτημάτων εἶναι μεταγενέστερη. Πρβλ. καὶ P. Frutiger: «Les mythes de Platon», Paris 1930, σ. 60-61.

(4) Γιὰ τὴν ἰδέα τῆς πνευματικῆς ψυχῆς βλ. Παν. Λεκατσᾶ, ἡ ψυχὴ 425, 426.

χή) καὶ τὸ «χού» (νοῦ). Ἡ διαφοροποίηση τοῦ ἐνιαίου τῆς ψυχῆς σὲ διάφορες δυνάμεις ἢ καὶ ὁ ἐντοπισμὸς τῆς ψυχῆς στὸ ἓνα ἢ στὸ ἄλλο σπλάγγχο ἢ μέρος τοῦ σώματος (φρένες, καρδία, ἥτορ, θυμὸς, νεφροῦς) ἦταν ἀναπόφευκτα λόγω τῶν πολλαπλῶν ἀντιδράσεων τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐντοπιζομένων σ' αὐτὸ ἢ σὲ κείνο τὸ σπλάγγχο καὶ τῶν ἀρχαίων ἀντιλήψεων περὶ τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἀναλόγως τοποθετοῦνταν σὲ τοῦτο ἢ σὲ κείνο τὸ μέρος τοῦ σώματος. Στὸν Ὅμηρο ἡ ψυχὴ ἐκδηλώνεται ὡς πνευματικὴ ἐνέργεια (νοός, μῆτις, λόγος) ἢ ὡς θυμικὴ ἐνέργεια (θυμὸς, μένος, ἀλήκη) ἢ ὡς βουλευτικὴ ἐνέργεια. Σιγὰ σιγὰ οἱ δυνάμεις αὐτῆς τῆς ψυχῆς θεωρήθηκαν ψυχολογικὰ φαινόμενα καὶ ψυχολογικῆς λειτουργίας.

II. ΓΕΝΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ἡ πίστη στὴν ψυχῆ-πνεῦμα-δαίμων, στὴν προέλευση καὶ τὶς ιδιότητες καὶ τὴν ἔδρα τῆς ψυχῆς εἶναι πρωτόγονη καὶ μυθικοθρησκευτικὴ. Πρώτη ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία θέλησε νὰ ἐννοήσῃ καὶ νὰ ἐξηγήσῃ μὲ τὸ ἀνθρώπινο λογικὸ τὴν ὕπαρξιν καὶ τὴ φύσιν τῆς ψυχῆς. Ὅλοι σχεδὸν οἱ προσωκρατικοὶ φιλόσοφοι δέχθηκαν τὴν ὕπαρξιν τῆς ψυχῆς—μιάς ζωίας ἢ διαφορετικῆς ἀπὸ τὸ σῶμα ζωτικῆς ὑποστάσεως—ἀποδίδοντας σ' αὐτὴ ὑλικότερη ἢ πνευματικότερη σύσταση καὶ διαστέλλοντάς τιν ἀπὸ τὸ σῶμα⁽⁵⁾. Καθαρὴ πνευματικὴ ὑπόστα-

ση καὶ τέλειο διαχωρισμὸ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ σωματοειδὲς δίδαξαν πρῶτοι ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων καὶ μετὰ οἱ Στωϊκοί, οἱ Νεοπλατωνικοὶ καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ μὴ ὑλισταὶ μεταγενέστεροι φιλόσοφοι.

Ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ πολλὰς φορὰς στοὺς διαλόγους του γιὰ τὴν ψυχὴ⁽⁶⁾ καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ στὸ Φαίδωνα ἀναλαμβάνει νὰ ἀποδείξῃ διαλεκτικὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς (κυρίως προὔπαρξιν καὶ μεθὑπαρξιν τῆς ψυχῆς), βάζοντας στὸ στόμα τοῦ Σωκράτους τὶς τέσσαρες γνωστὲς ἀποδείξεις, πὺν ἀναλύσαμε. Ἀσφαλῆ στοιχεῖα γιὰ τὴ λογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ στήριξιν τῆς ἀποδείξεως προσφέρει κυρίως ἡ τρίτη ἀπόδειξις, ἡ ὁποία εἶναι καθαρὰ ὀντολογικὴ καὶ μᾶς δίνει τὰ κατηγορήματα καὶ τοὺς χαρακτῆρες τῆς νοητῆς ψυχῆς σὲ ἀντιπαραβολὴ πρὸς τὸ αἰσθητὸ σῶμα⁽⁷⁾: Ἡ ψυχὴ εἶναι ἀόρατο, ὑπεραισθητό, νοητό, «ἔχει φρόνησιν, ἀεὶ ὡσαύτως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ ἔχει», εἶναι ἀπλό, μονοειδές, ἀσύνθετο, ἀμερίστο «ταυτὸν καὶ ἀμερές», ἀδιαίρετο, ἀδιάλυτο, «ἀϊδιον», ἀθάνατο, αἰώνιο, θεῖο. Ὅλα αὐτὰ τὰ κατηγορήματα εἶναι ὀντολογικὰ καὶ ὑποχρεωτικά γιὰ τὴ διάνοια, γιατί στηρίζονται στὴ βασικὴ καὶ θεμελιώδη ψυχολογικὴ καὶ φιλοσοφικὴ ἀρχὴ «τῶ ὁμοίῳ ἢ γνώσις τοῦ ὁμοίου» καὶ στὴν ἀνερένηση τῆς φύσεως τῶν νοητῶν σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὰ κατηγορήματα τῶν αἰσθητῶν. Ὁ Πλάτων, παράλληλα πρὸς τὶς λογικὰ καὶ διαλεκτικὰ ἀποδείξεις, παραθέτει καὶ μυθικοθρησκευτικὰς ἀντιλήψεις (ὄρφικὰς, πυθαγορείων) ἢ προσωπικὰς δικὰς

(5) Ἡ ψυχὴ εἶναι προῖον μείζους φωτεινοῦ καὶ σκοτεινοῦ στοιχείου (ὕλικῶν στοιχείων) (Ἐλεάτες). Ἡ ψυχὴ εἶναι μείζιν τῶν τεσσάρων στοιχείων (πυρὸς, γῆς, ἀέρος, ὕδατος) (Ἐμπεδοκλῆς). Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀρμονία, προερχομένη ἀπὸ τὴν ἀριθμητικὴν σχέση τῶν σωματικῶν στοιχείων καὶ ἐπανέρχεται στὴ ζωὴ γιὰ νὰ καθαρῇ (μετενσωμάτωση) (Πυθαγόρειοι). Τὰ πυρῶδη ἄτομα τῆς ψυχῆς εἶναι πολυτιμότερα τῶν σωματικῶν καὶ εἶναι αἰτία τῆς κινήσεως καὶ τῆς ζωῆς τοῦ σώματος, ὅπως καὶ τῆς νοήσεως τῆς ψυχῆς (Ἀτομικοί). Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι μέρος τοῦ αἰεζώου πυρὸς καὶ μετέχει τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦ θεοῦ αὐτοῦ λόγου (λογικοῦ) γίνεται γνωστὴ ἢ ἀλήθεια. (Ἡράκλειτος). Ἡ ψυχὴ εἶναι ἡ μορφή τῆς ἐμφάνισεως τοῦ Νοῦ σὲ ὅλα τὰ ἐνόργανα

(Ἄναξαγόρας). Ἡ ψυχὴ εἶναι αἰτία τῆς κινήσεως καὶ ἀθάνατος (Θαλῆς ὁ Μιλήσιος). Ἡ ψυχὴ μας, ἐπειδὴ συνίσταται ἐκ τοῦ ἀέρος, εἶναι εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν ἀρχὴ ἐνότητος (Ἄναξιμένης) κλπ.

(6) Ὁ Θεὸς ἔθεσε στὸ σῶμα τὴν ψυχὴ καὶ στὴν ψυχὴ τὸ νοῦ, «τὸ λογιστικόν». Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ ὡς κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς ψυχῆς τὸ «νοῦ». «Ὅσα τε ψυχὴν ἔχει... πάντων νόος κρατεῖ».

(7) Πρβλ. Joachim Vannes, Platon die Philosophie des heroischen Vorbildes, Berlin-Leipzig 1935, σ. 42-52 (ψυχὴ καὶ σῶμα).

του καὶ τοῦ Σωκράτη ἐνορατικὲς ἐνδείξεις, πὺν τὶς χαρακτηρίζει βεβαιότητα καὶ βαθιὰ πίστη (ἐσωτερικὴ) βεβαιότητα γιὰ τὴν ὕπαρξιν καὶ ἀξία τῆς ψυχῆς, γιὰ τὴ μετὰ θάνατο ἀμοιβὴ ἢ τιμωρία τῶν ψυχῶν, γιὰ τὴν εὐδαιμονία καὶ μακαριότητα, ἢ ὁποῖα ἀναμένει τὶς ψυχῆς τῶν φιλοσόφων κλπ.).

Στὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ψυχῆς κατηγορήματα, τὰ ὁποῖα διέκρινε τὸ ὄξυ βλέμμα τοῦ Πλάτωνα⁽⁸⁾ σχεδὸν δὲν ἔχει κανεὶς τίποτε νὰ προσθέσῃ. Ἡ παρατήρηση τοῦ Descartes «ἡ ψυχὴ εἶναι τέτοιου εἴδους, πὺν δὲν ἔχει καμιά σχέση μετὰ τὴν ἔκτασιν οὔτε μετὰ τὶς διαστάσεις ἢ τὶς ἄλλες ιδιότητες τῆς ὕλης, ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχει συντεθῆ τὸ σῶμα»⁽⁹⁾ προσθέτει τὸ στοιχεῖο τοῦ μὴ ἔκτατοῦ, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνεται στὶς ιδιότητες τῶν μὴ αἰσθητῶν, τῶν νοητῶν καὶ ὑπεραισθητῶν τοῦ Πλάτωνος, ὁποσοδήποτε ὁμοσπετελεῖ μιὰ παρατήρηση τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας χαρακτηριστικὴ καὶ πολὺ χρήσιμη. Ἡ «μονὰς ἢ μονάδες» τοῦ Leibnitz⁽¹⁰⁾ περιλαμβάνονται στὸ «ἀπλοῦν καὶ μονοειδέσ» τοῦ Πλάτωνα.

III. ΕΙΔΙΚΟΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ Ἡ ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς γενικοὺς στατικοὺς χαρακτηριστῆρες, πὺν καθορίζουν καὶ συνιστοῦν τὶς θεμελιακὰς ιδιότητες τῆς ψυχῆς, θὰ εἶχε κανεὶς νὰ σημειώσῃ καὶ ὠρισμένους εἰδικοὺς δυναμικοὺς χαρακτηριστῆρες ἢ κατηγορήματα τῆς ψυχῆς, μετὰ τοὺς ὁποῖους

(8) Ὁ Wilamowitz παρατηρεῖ ὅτι μόνον στὸν Πλάτωνα ὑπάρχει ἡ βεβαιότητα τῆς δικῆς του γνωστικῆς αὐτοπεποιθήσεως στὴν ἀλληλενέργεια δυὸ διαπιστώσεων, τὶς ὁποῖες ὁ Schleiermacher ἔχει διατυπώσει ἐπιτυχῶς: «ἡ αἰωνιότητα τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ ὅρος τῆς δυνατότητος κάθε ἀληθινῆς γνώσεως γιὰ τὸν ἄνθρωπο, ὅπως καὶ ἡ ἐνεργητικότητα τῆς διαγνώσεως τοῦ αἰτίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡ αἰωνιότητα τῆς ψυχῆς κατανοεῖται ἀσφαλέστατα». Ulrich V. Wilamowitz-Moellendorff, Platon, Berlin 1929, I, σ. 356.

(9) Descartes, Passions d'ame, I, 3 κ. ἐξ. Πρὸβλ. καὶ τοῦ Πορφυρίου «ψυχὴ...», οὐσία ἀμεγέθης, ἄυλος, ἀφθαρτος».

(10) Οἱ μονάδες ἔχουν διακεκριμένες καὶ συνοδευόμενες ἀπὸ μνήμη παραστάσεις (Leibnitz, Monadologie, παρ. 19).

γνωρίζομε ἐνεργειακὰ καὶ ἔμμεσα ἢ καὶ ἄμεσα, ἀπὸ τὸ πρῶμα τῆς συνειδητῆς ψυχικῆς ζωῆς, τὴ φύσιν καὶ τὸ βάθος τῆς ψυχῆς «ἢς πείρατα οὐκ ἂν εὐροιο πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν».

α) Ἡ αὐτοσυνειδησία. Οἱ γενικοὶ χαρακτηριστῆρες τῆς ψυχῆς (νοητὸ, ἄυλο, ἀθάνατο, μονοειδέσ κλπ.) καὶ οἱ διάφορες ψυχοπνευματικὲς ἰκανότητες (νοῦς, αἴσθημα, βούλησις, διαίσθησις...) διασποῦν τὴν ἐνότητα τῆς προσωπικῆς ψυχῆς καὶ δίνουν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι κάτι πολυμερές καὶ πολυσύνθετο ἢ αὐτὸ πὺν λέμε ψυχικὲς ἐνέργειες καὶ ψυχικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐνώνει ὅλες τὶς ψυχικὲς ιδιότητες καὶ ὅλο τὸν ψυχικὸ κόσμον καὶ τὸ ψυχικὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου, σὰν μιὰ ὄντολογικὴ συνειδησιακὴ ἀρχὴ καὶ αἰτία, καὶ δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωσιν τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ταυτητος εἶναι ἡ αὐτοσυνειδησία, ἡ συνείδησις τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἡ συνείδησις τοῦ ἐγώ. «Τὸ ἐγὼ εἶναι ἡ συνειδητὴ ἀτομικότης τοῦ ἀνθρώπου κατὰ διάκρισιν πρὸς τὸν περὶ αὐτὸν κόσμον... Εἶναι ὁ φορεὺς τῆς ἡμετέρας καθόλου συνειδήσεως». Εἶναι ἡ συνείδησις πὺν γνωρίζει, ὅτι αὐτὸς πὺν σκέπτεται εἶναι αὐτὸς πὺν εἶναι καὶ ὅτι αὐτὸς πὺν εἶναι δὲν εἶναι ὁ σωματικὸς ἄνθρωπος, πὺν οὔτε σκέπτεται οὔτε ἔχει συνείδησιν τοῦ ἑαυτοῦ του⁽¹¹⁾. Χαρακτηριστικὸ τῆς αὐτοσυνειδησίας, τοῦ ἐγώ εἶναι ἡ ἐνοτήτα (συνενώνει καὶ συνδέει ὅλα ἢ καλύτερα ἀπ' αὐτὸ ἐκπορευόμενα ὅλα) καὶ ἡ ταυτότητα (εἶναι πάντα τὸ ἴδιο μετὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ ἴδιο ἀπόλυτα). «Ἄν ἡ οὐσία τοῦ ἐγώ ἦταν πολλαπλή, ἡ ἐνότητα τοῦ ἐγώ δὲ θὰ ἦταν παρὰ ἓνα ἐπιφανειακὸ φαινόμενο» (P. Janet). Τὸ ἐγὼ αὐτὸ εἶναι κάτι ὑπαρκτὸ καὶ ἔχει

(11) «Ἄριστα δύναται τὶς νὰ ἀποδεχθῆ, ὅτι ἡ ὕπαρξις τοῦ ἐγώ εἶναι ἀνεξάρτητος τῆς τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἐξακολουθεῖ τὸ ἐγὼ ὑπάρχον καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ σώματος» (Tr. K. Oesterreich, Das Weltbild der Gegenwart, 1920, σ. 61), πρὸβλ. Αὐγούστου Νικολάου, Φιλοσοφικαὶ μελέται περὶ Χριστιανισμοῦ, μετφ. Βραβίλα Ἀρμένη, 1910 τόμ. Α', σ. 39-40. R. Eisler, Wörterbuch, D. Philosoph. Begriffe, τόμ. 3, σ. 326-327.

ἀπό οντολογική άποψη ἕπισητη σημασία και για τὸ θέμα τῆς ψυχῆς⁽¹²⁾, ἀλλὰ και γενικότερα για τὴ φιλοσοφία. «'Η συνείδηση λοιπὸν πὸν τὸ καθαρὸ ὑποκείμενο παίρνει ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ του, κλείνει μὸνη τῆς μέσα τῆς αὐτῆ τὴν ταυτότητα και εἶναι γι' αὐτὸ πὸν ἡ θέση τοῦ ἐγὼ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιο πρέπει νὰ συνιστᾷ τὴν πρώτη ἀρχὴ τῆς διαλεκτικῆς»⁽¹³⁾. «Όταν λέγω ἐ γ ὡ δέχομαι κάτι πὸν ὑπάρχει και νοεῖ και ἔχει συνείδηση τοῦ ἑαυτοῦ του «τὸ νοοῦν και ὕφ' ἑαυτοῦ νοούμενον», ἀλλὰ τὸ «ἑαυτὸ νοοῦν νοεῖ και τὰ νοητὰ» ἄρα και αὐτὸ «νοητόν». Αὐτὸ τὸ ἐ γ ὡ εἶναι τὸ πὸν πραγματικὸ και ἀσφαλές στοιχεῖο για τὴν ἔρευνα, ἀφοῦ τὸ ἴδιο εἶναι ὑποκείμενο και ἀντικείμενο, τὸ ἴδιο νοεῖ και νοεῖται. Πέρα και ἑπάνω ἀπὸ τὸ ἐμπειρικὸ ἐ γ ὡ κάθε ἀνθρώπου ὑπάρχει τὸ ἀπόλυτο ἐ γ ὡ, στὸ ὁποῖο κάθε σχέση προσδιορίζεται ἀπ' αὐτὸ και εἶναι προγενέστερο ἀπὸ τὸ ἐμπειρικὸ ἐ γ ὡ (Lalande). Τὸ Cogito τοῦ Descartes, ἂν συμπληρωθῆ με τὸ et conscius sum mihi ἀποτελεῖ τὸ στερεώτερο και ἀσφαλέστερο ἔδαφος για τὴν γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας και τοῦ κόσμου και για κάθε φιλοσοφικὴ θεώρηση. 'Η συνείδηση τοῦ ἐ γ ὡ, τὸ ἐ γ ὡ αὐτὸ πολλὲς φορές ταυτίζεται με τὴν προσωπικὴ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου⁽¹⁴⁾ και διαστέλλεται πρὸς τὸ ὕλικὸ σῶμα⁽¹⁵⁾. Με τὴ βαθιὰ συνείδηση τοῦ ἐ γ ὡ, τὸ ὁποῖο συνενώνει και συγκεντρώνει ὅλην τὴν ψυχοπνευματικὴ μας ὑπόσταση, αἰσθανόμαστε καλύτερα και ὑπαρξιακὰ αὐτὸ πὸν λέμε προσωπικὴ ψυχὴ, αὐτὸ πὸν λέμε «ψυχὴ».

(12) 'Ο Αὐγουστίνος για τὴν αὐτοσυνείδηση και τὴν ἄμεση βεβαιότητα γράφει: «'Η ψυχὴ γινώσκουσα ἑαυτὴν γινώσκει τὴν ἑαυτῆς οὐσίαν και οὐσα βεβαία περὶ ἑαυτῆς εἶναι βεβαία περὶ τῆς ἑαυτῆς οὐσίας, οὐδὲν ὑπάρχει οὕτω προσεχές και ἄμεσον τῆ ψυχῆ ὡς αὐτὴ ἡ ψυχὴ».

(13) Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας Lalande, στὴ λ. ἐ γ ὡ, σ. 453.

(14) Ἀπὸ καθαρὴ ψυχολογικὴ ἄποψη ἡ ψυχὴ εἶναι ἔννοια εὐρύτερη τοῦ ἐ γ ὡ-αὐτοσυνείδηση, γιατί ὑπάρχουν καταστάσεις τῆς ὁποῖες τὸ ἐ γ ὡ, τὸ ἐμπειρικὸ ἐ γ ὡ, ἀγνοεῖ (ἕπνος, λήθαργος, ὑποσυνείδητα αἰσθήματα, ἔνστικτον, ὀρμέμματα, παραφροσύνη κλπ.).

(15) «'Ημεῖς με γάρ ἔσμεν ψυχὴ, ζῶν ἄ-

'Η συνείδηση τοῦ ἐ γ ὡ, πὸν εἶναι ὁ φορεὺς τῆς αὐτοσυνείδησης⁽¹⁶⁾ εἶναι ἀπόδειξη τῆς ὑπάρξεως προσωπικῆς ψυχῆς ἀπτή και ἰσχυρότερη ἀπὸ κάθε ἄλλη, και τῆς διατηρήσεως και ἀθανασίας τῆς ψυχῆς «τὸ ἐ γ ὡ δὲν μπορεῖ νὰ ἐκμηδενισθῆ» (Schopenhauer) και συμπληρώνει τὸ κενὸ τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἡ ὁποία, ἐνῶ ἐξετάζει και ἐξαντλεῖ τὰ κατηγορήματα τῆς ψυχῆς και τὰ περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, δὲν ὀμλεῖ διεξοδικὰ και καθαρά για τὴ συνειδησιακὴ ἐνότητα⁽¹⁷⁾ για τὴ θαυμασιὰ ἐνότητα τοῦ ἐ γ ὡ και τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς⁽¹⁸⁾.

β) Οἱ ἠθικοπνευματικὲς

θάνατον». (Πλάτ. 'Αξίοςχος 365 e). 'Ο Σωκρ. διαστέλλει τὸ «νοοῦν» ἐ γ ὡ-ψυχὴ ἀπὸ τὸ νεκρὸ σῶμα του: «'Ὡς ἐγὼ εἶμι οὗτος Σωκράτης, ὁ νυνὶ διαλεγόμενος και διατάττων ἕκαστον τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἷεται με ἐκ εἶνον εἶναι, ὃν ὄψεται ὀλίγον ὕστερον νεκρὸν. 'Ε γ ὡ οἰχῆσομαι ἀπὶν εἰς μακάρων εὐδαιμονίας (κεφ. 64). Πρβλ. «Γνωσόμεθα δι' ἡμῶν αὐτῶν πᾶν τὸ εἰλικρινές» (= με τὴν ψυχὴν μας καθ' ἑαυτῆ (κεφ. 11). Και ὁ Descartes παρατηρεῖ. «'Εφ' ὅσον ἔχω σαφὴ ἔννοια τοῦ ἑαυτοῦ ὡς νοούσης και μὴ ὕλικῆς ὄντοτης και τοῦ σώματός μου ὡς ὕλικου και μὴ νοοῦντος ἀντικειμένου, εἶμι βέβαιος ὅτι τὸ ἐ γ ὡ μου, δηλ. ἡ ψυχὴ μου, εἶναι τι καθ' ὁλοκληρίαν διάφορον τοῦ σώματος και ὅτι δύναται νὰ ὑπάρξη ἄνευ τοῦ τελευταίου αὐτοτελούς». Εἰ χαρακτηριστικὸ ὅτι και στὴν Π. Διαθήκη και στὴν Καινὴ ἡ Θεότης ὀμιλεῖ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους με τὸ 'Ε γ ὡ: ('Εγὼ εἶμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ἐξαγαγὼν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου... 'Εγὼ εἶμι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια και ἡ ζωὴ... 'Εγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου).

(16) 'Η συνείδησις τοῦ ἑαυτοῦ μας, τοῦ ἐ γ ὡ, μᾶς παρακολουθεῖ σὲ ὅλες τῆς ἐκδηλώσεις (μᾶς ἐγκαταλείπει μόνον αὐτὸς τὸν ὕπνο και τῆς λιποθυμίας και τὴν παραφροσύνη), παίρνει ὁμως μεγαλύτερη ἔμφαση, ὅταν χρησιμοποιοῦμε τὴν προσωπικὴ ἀντωνυμία τοῦ ἀ' προσώπου ἐ γ ὡ (ὁδ' ἐγὼ, ἐγῶγε, πρβλ. ἐγὼ τὸ ξέρω, ἐγὼ ὁ ἴδιος).

(17) Οἱ πλατωνικὲς ἐκφράσεις «σὺν ὅλη τῆ ψυχῆ», «ὡς περὶ ὅλης εἰπεῖν ψυχῆς» Πολιτ. VII 518 c, IX 557 e), σημαίνουν τὰ μέρη και τῆς δυνάμεις τῆς ψυχῆς και ὄχι τὴν ἐνότητα τῆς συνείδησεως και τοῦ ἐ γ ὡ.

(18) Τὸ στοιχεῖο τῆς αὐτοσυνείδησης ἀποτελεῖ βασικὸ κατηγορήμα τῆς προσωπικῆς ψυχῆς. «'Αθανασία τῆς ψυχῆς καλεῖται ἡ μετὰ θάνατον ἐξακαλούθησις τῆς ὑπάρξεως οὐ μόνον τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ και τῆς προσωπικότητος ἡμῶν μετὰ συνείδησεως και βουλήσεως. (Χρ. Ἀνδρούτσου, Λεξικὸν τῆς φιλοσοφίας).

λειτουργίες καὶ ὁρμές. Τὴν ψυχὴ περισσότερο τὴν αἰσθανόμαστε ὡς ὑπαρξιακὸ βίωμα, ὡς πνευματικὸ κόσμον καὶ πνευματικὴ ζωὴ καὶ ὡς αὐτοσυνειδησία, παρὰ ὡς ὑπεραισθητὴ καὶ νοητὴ ἔννοια καὶ ὑπαρξη. Πέρα ἀπὸ τὶς ἰδιάζουσες μόνον στὸν ἄνθρωπο ψυχολογικὲς καὶ ἠθικοπνευματικὲς λειτουργίες (νοῦς, λόγος, ἠθικοπνευματικὰ συναισθήματα, φαντασία δημιουργικὴ, διαίσθηση λογικὴ, συναισθηματικὴ, φιλοσοφικὴ, βούληση), τὸν ἄνθρωπο χαρακτηρίζουν καὶ βαθύτερες προδιαθέσεις καὶ πνευματικὲς τάσεις, ὅπως ἡ τάση ἢ ἡ ὁρμὴ τοῦ εἰδέναι, τοῦ ἠθικοῦ, τοῦ καλαισθητικοῦ καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ, δηλαδὴ ἡ τάση καὶ ἡ ἔφεση πρὸς τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθόν⁽¹⁹⁾, τὸ καλὸν καὶ τὸ ὄσιον. Οἱ τάσεις αὐτὲς πού τρόπον τινὰ ὑπάρχουν σὰν σὲ σπέρμα καὶ «δυνάμεις» στὴν ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ζητοῦν ἔντονα τὴν ἱκανοποίησή τους, ζητοῦν νὰ πάρουν περιεχόμενον καὶ νὰ ἀξιοποιηθοῦν, ὥστε νὰ γίνουν «ἐνέργεια». Ἡ βαθιὰ αὐτὴ βιολογικὴ ἀνάγκη τοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου νὰ φέρεται ἔντονα πρὸς τὶς ἠθικοπνευματικὲς ἀξίες καὶ νὰ ἱκανοποιῆται βαθύτατα ἀπ' αὐτὲς, ὅσο ἀπὸ τίποτε ἄλλο, δείχνει τὴν ἐσωτερικὴ συγγένεια τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὶς ἀξίες αὐτὲς καὶ τὴν ἀσίγαστη τάση τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνυψωθῇ πνευματικὰ, ἠθικὰ, αἰσθητικὰ, θρησκευτικὰ. Ἀπὸ τὶς ἔντονες καὶ καθαρὰ ἠθικοπνευματικὲς αὐτὲς τάσεις καὶ ὁρμές, οἱ ὁποῖες εἶναι φυσικὸ νὰ προσιδιάζουν σὲ μιὰ ὁμόλογη πνευματικὴ σύσταση καὶ ὑπαρξη, συνάγεται ἕμμεσα τὸ συμπέρασμα τῆς ὑπάρξεως ἀναλόγου πνευματικῆς ὑποστάσεως στὸν ἄνθρωπο, δηλαδὴ τῆς ψυχῆς.

γ) Ἡ τάση πρὸς τὸ ἀπόλυτο⁽²⁰⁾ καὶ τὸ ἰδεῶδες. Ὁ ἄνθρω-

πος στὴν ἐπιστήμη, στὴν ἠθικὴ καὶ στὴν αἰσθητικὴ προχωρεῖ, μὲ τὴ σκέψη καὶ τὴ διαίσθηση, καὶ πρὸ πέρα ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἔχει κατακτήσει, ὅσο καὶ ἂν αὐτὸ ὑποτεθῇ ὅτι εἶναι τέλειον καὶ ὑψηλὸ καὶ μεγάλο. Ἀποζητεῖ τὴν τελειότερη, τὴν ἰδεώδη καὶ ἀπόλυτη μορφή, τὴν ὁποία ἂν δὲν ἔχη τὴ δύναμη νὰ τὴν συλλάβῃ καὶ νὰ τὴν ἐκφράσῃ στὴν ἀπόλυτη τελειότητά της, τὴν διαισθάνεται ἐνστιγματικά. Ἄς πάρουμε ἓνα παράδειγμα: Στεκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα ἀριστούργημα τῆς ἀρχαίας γλυπτικῆς ἢ σ' ἓνα μεγαλειώδη πίνακα τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ἢ ἀκοῦμε τὴν ἐνάτη συμφωνία τοῦ Μπετόβεν. Τὰ ἀριστουργήματα αὐτὰ μᾶς συναρπάζουν, μᾶς συγκινοῦν βαθύτατα καὶ μᾶς κρατοῦν γοητευμένους καὶ μᾶς μεταφέρουν σ' ἓνα ἄλλο κόσμον. Σκεφτόμαστε ὅτι ἀνθρώπινο χέρι καὶ ἀνθρώπινη φαντασία δὲν ἔχει δημιουργήσει ἔργα τελειότερα. Τὴν ἴδια ὁμως στιγμὴ αἰσθανόμαστε ὅτι ὑπάρχει καὶ ἀνώτερη καὶ πολὺ ἀνώτερη ὁμορφιά, ἀπόλυτο καὶ ἀσύλληπτο κάλλος, τὸ ὁποῖο διαισθάνεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ καλλιτέχνης, χωρὶς ποτὲ νὰ δυνηθῇ νὰ τὸ συλλάβῃ στὴν ἀπόλυτη τελειότητά του καὶ νὰ τὸ δώσῃ στοὺς ἀνθρώπους. Ὁ Πλάτων τὸ διετύπωσε μὲ τὸ παράδειγμα τῆς ἐνοίας-ιδέας τοῦ ἀπολύτου ἴσου, ἀγαθοῦ, δικαίου κλπ., τὰ ὁποῖα ἐνῶ ποτὲ δὲν τὰ ἔχει συναντήσει στὴ ζωὴ ὁ ἄνθρωπος, ἐν τούτοις τὰ γνωρίζει τόσο καθαρὰ.

Ἡ τάση αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου νὰ προχωρῇ πέρα ἀπὸ τὸ συγκεκριμένο καὶ πεπερασμένο, πού τοῦ προσφέρουν οἱ αἰσθήσεις καὶ οἱ νοητικὲς του δυνάμεις, καὶ νὰ συλλαμβάνῃ ἐνορατικὰ τὴν ἀπόλυτη μορφή καὶ ἰδέα τῶν πραγμάτων⁽²¹⁾ (πού ὠθησε τὸν Πλάτωνα νὰ θεωρήσῃ τὶς ἀπόλυτες καὶ γενικότερες ἰδέες καὶ κατηγορίες ὡς τὴν ἀνωτάτη πραγματικότητα καὶ ὠθεῖ τὸν καλλιτέχνη στὴν ἰδεώδη σύλληψη τῶν μορφῶν), πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς μιὰ ιδιότητα τῆς ψυχοπνευματικῆς του ὑποστάσεως, τῆς ἴδιας τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁ-

(19) Πρὸς τὴν ἠθικὴ αἴσθηση, τὴν ἠθικὴ συνείδηση καὶ τὸν ἠθικὸ ἔλεγχο, πού ἐπιβραβεῖ- ουν κάθε ἠθικὴ ἐνέργεια καὶ ἐλέγχουν ἀμελι- κτα τὶς ἀντιθέσεις πρὸς τὸν ἠθικὸ νόμον πρά- ξεις τοῦ ἀνθρώπου.

(20) «Ἀπόλυτον εἶναι ὅτι νοεῖται καθ' ἑ- αὐτό, ἄνευ ἐξαρτήσεως ἀπὸ ἄλλου ὄρου, ἀναί- τιον, αὐτοτελές (τὸ ἄπειρον, τὸ ἐγώ, ἡ ἰδέα, ἡ βούλησις)» (Ἄνδρῶτος). «Οἱ ἀπόλυτες ἀ- λήθειες ὑποθέτουν ἓνα ἀπόλυτο ὄν σὰν αὐτὲς ἢ τὸ ἔχουν σὰν τελευταῖο στήριγμά τους» (Cου-

sin). Τὸ ἀπόλυτον ἀντιστοιχεῖ στὸ τέ- λειον τοῦ Ἀριστοτέλη.

(21) «Ἡ ἐνοία πού ἔχω τοῦ ἀπείρου ὑπάρ- χει μέσα μου πρὶν ἀπ' ἐκείνη τοῦ πεπερασμέ- νου» (Descartes).

ποία ἔχει τὴν ἰκανότητα νὰ προχωρήῃ ὡς τὸ ἀπόλυτο ἢ ἡ ὁποία φέρει μέσα τῆς τὴν ἔννοια τοῦ ἀπολύτου καὶ ἔλκεται ζωηρὰ ἀπὸ τὸ ἀπόλυτο. Ἡ τάση νὰ φέρεται ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸ ἀπόλυτο ἢ νὰ συλλαμβάνῃ τὴν ἀπόλυτη καὶ ιδεώδη μορφή τῶν πραγμάτων, πού δὲν τὴν ἔχει γνωρίσει ποτὲ καὶ πονθενά, εἶναι μποροῦμε νὰ ποῦμε, μιὰ τεολογικὴ ἀπόδειξι τῆς ἰδεατῆς καὶ μὴ πεπερασμένης ὕψης καὶ οὐσίας τῆς ψυχῆς του⁽²²⁾.

δ) Τὸ ἀνικανοποίητο τοῦ ἀνθρώπου: Ὁ ἄνθρωπος στὴ ζωὴ ἔχει διάφορα ὄνειρα καὶ ἐπιδιώξεις, ὕλικές, πνευματικές, ἠθικές, καλλιτεχνικές κλπ. τίς ὁποῖες ὅσο καὶ ἂν ἰκανοποιήσῃ καὶ ὅσο καὶ ἂν πληρώσῃ δὲν εἶναι εὐχαριστημένος, πάντοτε ἀπομένει ἓνα κενὸ στὴν ψυχῆ του. Ὁ ἐπιστήμων, ὅσο καὶ νὰ προχωρήσῃ στὴν ἐπιστήμη του, ἔχει πάντοτε συναίσθηση, ὅτι αὐτὸ πού ξέρει εἶναι ἓνα ἐλάχιστο μέρος αὐτοῦ πού δὲν ξέρει. Ὁ φιλόσοφος, ὁ καλλιτέχνης, δὲ μένουν ποτὲ εὐχαριστημένοι ἀπὸ τίς ἐπιτεύξεις τους, τὸ ἴδιο ὁ ἀσκῶν τὴν ἀρετὴν, τὴ φιλανθρωπία κλπ. Αὐτὸ τέλος τὸ κενὸ, τὸ ἀνικανοποίητο, δημιουργεῖ στὴν ψυχῆ τῶν ἀνθρώπων ἀνησυχία καὶ διαρκὴ καὶ ἀγωνιώδη προσπάθεια, γιὰ νὰ βρῆ ἰκανοποίησιν· εἶναι ἕσως αὐτὸ πού ὀνομάζομε «ἀνησυχία τοῦ ἰδανικοῦ».

Τὸ ἀνικανοποίητο ὑπάρχει στὴν ψυχῆ κάθε ἀνθρώπου, σὰ μιὰ ἔντονη συναίσθηση τῆς ἐλλείψεως καὶ προσπάθεια νὰ πληρωθῆ καὶ νὰ ἰκανοποιηθῆ. Εἶναι ἴσως αὐτό, πού γενικότερα ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης με τὸν ὄρο «στέρεσις» ἢ «δυναμία», πού τείνει νὰ γίνῃ «ἐνέργεια» καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν πλήρη ὀλοκλήρωσιν,

(22) Ἐδῶ ἴσως δὲν ἔπρεπε νὰ παραλειφθῆ μιὰ μυθικὴ καὶ παλαιότατη καὶ σχεδὸν κοινὴ σ' ὅλους τοὺς λαοὺς ἔμμεση ἀπόδειξι τοῦ μὴ πεπερασμένου τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία ἐνθυμεῖται μιὰ ἀπόλυτη καὶ παραδεισιακὴ μακαριότητα κοντὰ στοὺς θεούς, «ξυναὶ γὰρ τότε δαίτες ἔσαν, ξυνοὶ δὲ θῶκοι ἀθανάτοισι θεοῖσι καταθητοῖς τ' ἀνθρώποις» (Ἡσίοδος), ἓνα χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Πῶς ἀλλοιῶς μποροῦμε νὰ ἐξηγήσομε τὴν σχεδὸν πανανθρώπινη αὐτὴ πίστι; Πρβλ. καὶ Παν. Λεκατσῶ, Ἡ «ψυχὴ», σ. 264-275).

τὴν ἐντελέχεια, ἡ ὁποία ἐλκύει τὰ ὄντα καὶ δὴ τὸν ἄνθρωπο, πρὸς τὸ ὑψιστον «ἐρώμενον» τὸ θεῖον⁽²³⁾.

Τὸ ἀνικανοποίητο εἶναι καθαρὰ ὑποκειμενικὸ καὶ ψυχολογικὸ στοιχεῖο, ἐνῶ τὸ ἀπόλυτο κεῖται ἔξω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο καὶ εἶναι αὐτὴ ἡ σύλληψη τῆς ιδεώδους μορφῆς τῶν πραγμάτων, κυρίως τῶν ἐννοιῶν καὶ τῶν γενικοτάτων ἰδεῶν, εἶναι τὸ ἀντικειμενικὸ στοιχεῖο, ὁ ἀντικειμενικὸς κόσμος τοῦ πνεύματος. Τὸ ἓνα ἀποτελεῖ τὴν τάση γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν, τὴν ἀφετηρίαν, τὸ ἄλλο τὴν ιδεώδη καὶ ἀπόλυτη πραγματικότητα, τὴν ἀπόλυτη μορφή καὶ τίς ἀπόλυτες ἀξίες καὶ τὸ ιδεῶδες καὶ ποθητὸ τέραμα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Οἱ ἰδιάζουσες αὐτὲς στὸν ἄνθρωπο ιδιότητες τοῦ ἀνικανοποιήτου καὶ τοῦ ἀπολύτου, πού ἀποτελοῦν τοὺς δύο πόλους ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλκεται ζωηρὰ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ, συνιστοῦν ὀντολογικὴ καὶ τεολογικὴ ἀπόδειξι γιὰ τὴν ἀπόλυτη καὶ ιδεώδη ὕψη καὶ σύστασι τῆς ψυχῆς.

ε) Ἡ ἀνάγκη ἠθικῆς ἀποκαταστάσεως: Στὸν κόσμο παρατηροῦμε, ὅτι δὲν τιμωρεῖται πάντοτε τὸ κακὸ καὶ δὲν ἀμειβεταί πάντοτε τὸ ἀγαθὸ καὶ ἐξανίσταται τὸ ἠθικὸ μας συναίσθημα καὶ ἡ ἠθικὴ μας συνείδησι. Πρέπει λοιπὸν ἢ ἡ ἠθικὴ μας αἴσθησι νὰ μᾶς ἐξαπατᾷ —πράγμα ἀπίθανο, γιὰ εἶναι καθολικὴ καὶ ἀπὸ καταβολῆς τοῦ ἀνθρώπου— ἢ νὰ ὑπάρχῃ σὲ ἄλλο κόσμῳ τιμωρία τῶν κακῶν καὶ ἀμοιβὴ τῶν ἀγαθῶν, δηλαδὴ νὰ ὑπάρχῃ ἡ συνέχισι τῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς, δηλαδὴ ἀθανασία τῆς ψυχῆς (ἔμμεση τεολογικὴ ἀπόδειξι τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς). Ὁ Kant σχετικὰ παρατηρεῖ: «Ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι θεωρητικῶς ἀναπόδεικτος, ἀλλ' ἢ ἐπ' αὐτὴν πίστις εἶναι ἀναγκαῖον αἶτημα τοῦ πρακτικοῦ λόγου, χάριν τῆς πραγματώσεως τῆς ἠθικῆς ἰδέας, ἥτις ἐν τῷ παρόντι βίῳ παρίσταται ἀνέφικτος».

IV. Ἱστορικὴ ἀπόδειξι τῆς

(23) Πρβλ. «Ἡ ψυχὴ... τὸν οὐράνιον ποθεῖ καὶ σύμφυλον αἰθέρα, καὶ διψῆ, τῆς ἐκέισε διαιτῆς ὀρεγομένη» (Πλάτ. Ἀξίσιος), ἐπίσης τὸ

ἀθανασίας τῆς ψυχῆς: Στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφ. περὶ ψυχῆς ἔγινε λόγος γιὰ τὴν ἀντίληψη τῶν πρωτογόνων γιὰ τὴν ψυχὴ = πνοή - πνεῦμα - δαίμων καὶ γιὰ τὴν μετενσωμάτωση τῶν πνευμαμάτων σὲ ἀνθρώπους, σὲ ζῶα καὶ σὲ δέντρα⁽²⁴⁾. Ἐπίσης εἶναι πρωτογονη καὶ γενικὴ ἡ ἀντίληψη τοῦ animismus, τοῦ παμψυχισμοῦ, κατὰ τὴν ὁποία ὅλα εἶναι ἔμψυχα καὶ ὅλα, καὶ τὰ ἄψυχα ἀντικείμενα καὶ στοιχεῖα τῆς φύσεως (ὄρη, δέντρα, ποταμοί, πηγές κλπ.), ἔχουν τὶς ἴδιες μὲ τὸν ἄνθρωπο ιδιότητες καὶ ψυχικὲς ικανότητες (ὁμιλοῦν, αἰσθάνονται, σκέπτονται). Στὴν ἱστορικὴ περίοδο ἐπίσης βρισκομε γενικὴ ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν ὕπαρξη καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ὅχι μόνον οἱ κοινοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ ποιητὰ καὶ σοφοὶ καὶ συγγραφεῖς καὶ ἐπιστήμονες ξεκινώντας ἀπὸ ἐσωτερικὴ βεβαιότητα, ἀπὸ μιὰ διαίσθηση ἢ ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀποκάλυψη, ὅπως τὴν ὀνομάζουν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν αὐτοσυνοειδησία (ἢ ὁποία κάθε στιγμὴ πληροφορεῖ τὸν ἄνθρωπο καὶ πῶς πολὺ τὸ σκεπτόμενο καὶ φιλοσοφοῦντα, ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν σωματικὴ του ὑπόσταση καὶ ζωῆ, ζῆ καὶ μιὰ πνευματικὴ ζωὴ, μὲ κέντρο καὶ φορέα αὐτὸ πὸν ὀνομάζομε ἐγώ-ψυχὴ) καὶ τὴν φιλοσόφηση στὶς ἐνδιάθετες ψυχοπνευματικὲς τάσεις τοῦ ἀνθρώπου, δέχονται⁽²⁵⁾

χριστιανικὸ «Θεὸς τὸ κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων ἐρώτων» (Ν. Καβάσιλας).

(24) «Αὐτὴ ἡ θεωρία (τῆς μετεμψυχώσεως) δὲν ἔχει γιὰ χαρακτηριστικὸ γνώρισμα τὴν ἀϊωνιότητα τῶν ψυχῶν;» (L. Boisse).

(25) «Ἐν ἀνδρῶν, ἔν θεῶν γένος» (Πίνδ. Νεμ. 5, 1). «Πυθαγόρας δὲ Σάμιος πρῶτος ἐν τοῖς Ἑλλήσιν εἶπεν, ὅτι αὐτῷ τὸ μὲν σῶμα τεθνήσκει, ἡ δὲ ψυχὴ ἀναπαύσα οἰχθήσεται ἀθανῆς καὶ ἀγήρω» (Μάξ. Τύρ. XVI, 2). «Ἐπιόντος ἄρα θανάτου ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον τὸ μὲν θνητὸν, ὡς ἔοικεν, αὐτοῦ ἀποθνήσκει, τὸ δ' ἀθάνατον ὄν καὶ ἀδιάφθορον οἰχεταὶ ἄπιόν» (Πλάτ. Φαῖδ. 56). «Ὡς ἔστι τῆ ψυχῆ ἀποθανόντος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τινὰ δύναμιν ἔχει καὶ φρόνησι» (Φαῖδ. 14). Πρβλ. «Ἦν δ' ἀπαλείψας σῶμα ἐς αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθης/ἔσσει ἀθάνατος, θεὸς ἀμβροτος, οὐκέτι θνητός» (ὄρφικ. ποιήματα). «Πρῶτοι δὲ καὶ τόνδε λόγον Αἰγύπτῳ εἰσὶν εἰπόντες, ὡς ἀνθρώπου ψυχὴ ἀθάνατος ἔστι». (Ἡρόδ. 2, 123). «Ψυχᾶς αἰεζῶου» (Μελανιππίδης). «Ψυχὴ πάσα ἀθάνατος»

καὶ πιστεύουν στὴν ὕπαρξη τῆς ψυχῆς, προσδίνοντας σ' αὐτὴ ἀπόλυτὴ ἢ μερικὴ καὶ περιορισμένη αἰωνιότητα (Bergson). Αὐτὴ ἡ σύμφωνη ὁμολογία τῆς ἱστορίας, ἡ consensus gentium, εἶναι μιὰ ἐκ τῶν πραγμάτων ἀπόδειξη, ἢ ὁποία ἐὰν δὲν ἦταν ὀρθή, δὲ θὰ ἀνταποκρινόταν στὸ πανανθρώπινο αἶσθημα, δὲ θὰ εἶχε τὴν καθολικότητα, τὴν ὁποία ἐμφανίζει καὶ κάποτε θὰ ἀποκαλύπτονταν τὸ ψεῦδος καὶ θὰ ἐγκαταλείπονταν ὡς ἐσφαλμένη καὶ ἀπατηλή. Ἀλλὰ γνωρίζομε ὅτι τὸ ἐσωτερικὸ κριτήριον τοῦ ἀνθρώπου σπάνια μᾶς ἀπατᾷ «natura non mentitur». Ὁ Κ. Διοβουνιώτης σχετικὰ παρατηρεῖ: «Παρ' ἅπασιν τοῖς λαοῖς ἀπ' ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς εὐρίσκομεν τὴν ἰδέαν τῆς ἀθανασίας, ἦν μεγάλα πνεύματα ἐδέχθησαν καὶ ὑπεστήριξαν. Τοῦτο

(Πλάτ. Φαῖδ. 245 c). «Ὅτι μὲν τοῖν ἀθάνατον ψυχῆ, καὶ ὁ ἄρτι λόγος καὶ οἱ ἄλλοι ἀναγκάσειαν ἄν» (Πολιτεία X 611 b). «Τὸν δὲ ὄντα ἡμῶν ἕκαστον ὄντως ἀθάνατον εἶναι, ψυχὴν ἐπονομαζόμενον» (Νόμ. 959b). «Συγγενῆς τῷ τε θεῷ ψυχὴ καὶ ἀθανάτω καὶ αἰεὶ ὄντι» (611 e). «Ἀθάνατον εἶναι (τὴν ψυχὴν) διὰ τὸ εἰοικέναι τοῖς ἀθανάτοις» (Ἀλκμαίων). «Ὁ ἄνθρωπος θεῖας μετέσχε μοίρας» (Πλάτ. Πρωτ. 322 a). «Ἀλλὰ μὴν καὶ ἀνθρώπου γε ψυχὴ, ἢ εἴπερ τι καὶ ἄλλο τῶν ἀνθρωπίνων τοῦ θεοῦ μετέχει... ὁράται δὲ οὐδ' αὐτῆ» (Ξεν. Ἀπομν. IV, 3, 14). «Τῶν καὶ ἐγὼ νῦν εἰμι, φυγὰς θεόθεν καὶ ἀλήτης» (Ἐμπεδοκλ. Ἀπ. 115, 13). «Εὐδαίμονες οἱ τότε γέννας ἀφθίτου λαχόντες» (Σοφοκλ. Ἀπ. 256). «Homo est notio quaedam intellectualis in mente divina aeternitaliter facta» (Ἴω. Ἰρλανδός) κλπ.

Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους φιλοσόφους δέχονται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς οἱ Descartes, Leibnitz, Kant, (ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς εἶναι ἐνα ἀξίωμα τοῦ καθαρῶν πρακτικοῦ λόγου), Fechner (Das Büchlein vom Leben nach dem tode) κ. ἄ. ἀπὸ δὲ τοὺς συγχρόνους ἐπιστήμονες καὶ σοφοὺς οἱ H. Driesch, M. Planck, Eddington, Millikan, C. Jung, Alex Carrel, κ. ἄ.

Ἀλλὰ ὑπῆρξαν πάντοτε, ὅπως εἶναι φυσικὸ, καὶ ἀντίμαχοι τῆς ἰδέας τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ὅπως οἱ Ἐπικούρειοι, ὁ Λουκρήτιος, οἱ νεώτεροι οἱ La Mettrie, Holbach, Büchner, Haeckel, Huxley καὶ οἱ ψυχολόγοι τοῦ ψυχοφαιστικῶ ὕλισμοῦ τοῦ 19 αἰῶν. Ribot, Avenarius, Münsterberg κ. ἄ. Ἐπίσης ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν σοφοὶ καὶ ἐπιστήμονες τοῦ τύπου Voltaire καὶ Renan, ἐλευθεριάζοντες στὴν ἀντίληψη γιὰ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἰδέα αὕτη ἐδράζεται ἐπὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου»⁽²⁶⁾.

Ἡ πίστις καὶ ἡ ἀπόδειξις στήν ὑπαρξὴ καὶ τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς σὲ προέκταση λογικὴ καὶ διαλεκτικὴ ἐπιβάλλει: α) τὴν ὑπαρξὴ ἀντικειμενικοῦ πνευματικοῦ κόσμου καὶ πνευματικῶν ἀξιών καὶ β) τὴν ὑπαρξὴ Θεοῦ, ἀποτελοῦντος τὴν ἐνσάρκωση τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ καὶ ἀληθοῦς καὶ τὴν πληρῶση καὶ «τὸ κατάλυμα τῶν ἀνθρωπίνων πνευματικῶν ἐρώτων». Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀθανασία τῆς ψυχῆς συνδέεται παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς καὶ εἰς τὰς διαφόρους θρησκείας πρὸς τὴν ἰδέαν περὶ ὑπάρξεως ἄλλου κόσμου, εἰς τὸν ὅποιον μεταβαίνει ἡ ψυχὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ

σώματος καὶ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς μεταθανάτιου ἀποδόσεως δικαιοσύνης, ἀμοιβῆς δηλαδὴ τῶν ἀγαθῶν καὶ τιμωρίας τῶν κακῶν»⁽²⁷⁾.

Ἡ μὲ τελολογικὰ καὶ ὄντολογικὰ τεκμήρια ἀποδεικνυομένη διαλεκτικῶς καὶ ἱστορικῶς θεμελιουμένη μετὰ τὴν consensus gentium ὑπαρξὴ καὶ ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἐξηγεῖ καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος στὸν κόσμον αὐτὸ βλέπει μετὰ τὴν προοπτικὴ καὶ τὸ πρῶσιμα τῆς αἰωνιότητος «sub specie aeternitatis», ὡς νὰ μὴν ἀνήκει στὴ γήϊνη φθαρτότητα καὶ προσκαιρότητα καὶ δικαιοῦναι καὶ καταξιῶναι τὴν ὑπαρξὴ πνευματικοῦ κόσμου καὶ πνευματικῶν ἀξιών.

B. A. ΚΑΛΟΓΕΡΑΣ

(26) Καὶ λογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ δὲν μπορεῖ νὰ ἀντικρουσθῇ ἡ ἰδέα τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς: «Ἡ λογικὴ δυνατότης τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς εἶναι ἐπιστημονικῶς ἀπροσμάχητος, οὐδὲ δύναται τῆς δι' ἐπιστημονικῆς ὁδοῦ ν' ἀρνηθῇ τὸ αἰώνιον τῆς ψυχῆς, ἀποδεικνύων αὐτὸ ὡς λογικῶς ἀδύνατον» (Ἄνδρουτσος).

(27) Λεξικὸν «Ἡλίου» τόμ. Α' σ. 590, στή λ. ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Πρὸς λ. Λεξικὸν τῆς Φιλοσοφίας A. Lalande, τόμ. Α' σ. 53. R. Eisler, Wörterbuch der Philos. Begriffe, τόμ. 2, σ. 322-330.

Θ Ω Ρ Ω

Θωρῶ τὰ μύρια ἀστέρια ἀπάνωθ' ἐμοί,
—καὶ πῶς τὰ συνταιριάζεις ἔτσι, Θεέ μου;
καὶ μαζύ τους τὸ τραγούδι τραγουδάω τ' ἀτέλειωτο.

Θωρῶ καὶ καμαρώνω τρόγυρα τοὺς κάμπους,
στὰ πράσινα ντυμένους, μετὰ τῶν ἀνθῶν τὰ χρώματα τὰ μύρια,
καὶ λέω: μακαρισμένη εἶναι κι' ἡ γῆς ἐτούτη.

Κι' ὅταν τὸ μάτι μου γυρίσει στῶν κυμάτων
τοὺς κάμπους, ἄλλη χαρὰ μοῦ πλημμυράει τ' ἀστήθια,
θαμμάζοντας τῆς θάλασσας τὰ κύματα τὰ πλήθια.

Μὲ τῆς ψυχῆς ὁμως τὰ μάτια ἀναζητῶ πάντα,
γιὰ νὰ ξεδιαλύνω στοὺς μακρινοὺς
τοὺς οὐρανοὺς
τοὺς κάμπους τοῦ μεγάλου ὄνειρου,
κι' ὄλο ποθῶ στὴν ἀπεραντοσύνη
νὰ ὑψωθῶ τοῦ Ἄπειρου.

ΑΓΙΣ ΘΕΟΣ

ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ ΑΕΙΑ

Ὁ ὄγκος μᾶς προκαλεῖ πάντα μιὰ δυνατήν ἐντύπωσι, μᾶς δημιουργεῖ κάποιο φόβο και μάλιστα τόσο μεγαλύτερον, ὅσο λιγότερο πνευματικὰ προωδευμένοι εἴμαστε.

Οἱ Ρωμαῖοι τρόμαξαν μπρὸς τοὺς ἐλέφαντες τοῦ Πύρρου και πολλοὶ μένουں ἐκθαμβοὶ, ὅταν πρωταντικρίζουں κάποιο μεγαθήριο τῆς τέχνης μας, εἴτε μηχανή, εἴτε κτίριο εἶναι τοῦτο.

Νοιώθουμε πὸς ὁ ὄγκος συμβολίζει τὸ μεγαλεῖο και τὴ δύναμι· ἔτσι οἱ Ρωμαῖοι τὴ δύναμί τους προσπαθοῦσαν νὰ τὴ δείξουں με τὸν ὑπερβολικὸν ὄγκο τῶν μνημείων τους, πὸς διαδέχτηκε τὸ μέτρο και τὴν ἁρμονία τῶν Ἑλλήνων.

Ἄν ὅμως ὁ ὄγκος τῶν ἐπιγείων ἀντικειμένων, εἴτε φυσικὰ εἶναι αὐτά, εἴτε κατασκευάσματα τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργοῦν στὸν ἄνθρωπο μιὰ τέτοια ἐντύπωση, πόσο εἶναι τὸ δέος πὸς γεννιέται μέσα στὴν ψυχὴ του, ὅταν ἀνακαλύψη τί διαστάσεις ἔχουں τὰ οὐράνια σώματα, πὸς τὰ βλέπει νὰ φέγγουں ἀναριθμητα, στὸ μαῦρο θόλο μιᾶς ξάστερης νύχτας, και σὲ τί τεράστιες ἀποστάσεις βρίσκουںτα ὅλα τοῦτα. Ἡ γῆ τότε με τὰ πανύψηλά της βουνα και τὶς βαθιές της κ' ἀπέραντες θάλασσεσ μικραίνει και γίνεται ἕνα σημεῖο *Jam ipsa terra ita mihi parva visa est.* (Κικέρωνος «Τὸ ὄνειρο τοῦ Σκιπίωνος»).

Μαζὺ ὅμως με τὴ γῆ μικραίνει κ' ἐκμηδενίζεται κ' ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Νοιώθει τὸν ἑαυτὸ του σὰν ἕνα μυρμηγκι σχεδὸν χωρὶς ἀξία και σημασία.

Οἱ Ρωμαῖοι συνήθισαν τοὺς ἐλέφαντες κ' ἔπαψαν νὰ τρομάζουں στ' ἀντίκρουσμά τους, ὁ ἀπλοϊκὸς συνηθίζει σιγά-σιγά τὰ μεγαθήρια τοῦ πολιτισμοῦ μας και δὲν τοῦ κάνουν πιὰ ἐντύπωση, μα τοῦτοι οἱ ἀπέραντοι κόσμοι πάντα μένουں ἔξω ἀπὸ τὶς προσαρμοστικὲσ μας ἱκανότητες, σὰ νὰ μὴν ἔχουں κοινὸ μέτρο με μᾶς.

Ἐκτὸς τούτου ζοῦμε μέσα σ' ἕνα συνεχῶς διαστελλόμενο σύμπαν. Αὐτὸ δὲν τὸ

λέμε με τὴν ἀστρονομικὴ ἔννοια, οὔτε ὑπάρχει πρόθεσι νὰ μποῦμε σὲ ξένα οἰκόπεδα, ὅπως εἶναι γιὰ μᾶς ἡ ἀστρονομία, και νὰ ὑποστηρίξουμε ἢ νὰ ἀμφισβητήσωμε τὸ ἂν οἱ γαλαξίες ἀπομακρύνουںται με τρομαχτικὲσ ταχύτητεσ ὁ ἕνασ ἀπὸ τὸν ἄλλον. Τὸ σύμπαν μεγαλώνει, ὅσο περνάει ὁ καιρός, μέσα στὴν ἀντίληψί μας.

Ἄπ' τὸν ἀπλὸ και εἰδυλλιακὸ κόσμο τοῦ Ὀμήρου πὸς περιοριζόταν σ' ἕναν κύκλο περιβρεχόμενον ἀπὸ τὸν ποταμὸ Ὠκεανὸ, με τοὺς θεοὺς κουρνιασμένους στὶς κορφὲσ τοῦ Ὀλύμπου, πὸς ἄγγιξε τοὺς οὐράνιους θόλουσ, ὅπου τὸ λαμπρότερο και φωτεινότερο οὐράνιο μετέωρο, ὁ ἥλιος, ἦταν ἕνασ δίσκος ὀδηγούμενος ἀπὸ κάποιοὺν θεό, ὅπου ὁ Ἄδης ἦταν κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, πὸς πατάμε, ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἦταν κάτι ὑπολογίσιμο ὑλικὸ κ' ὅπου οἱ θεοὶ, σὰν ἔπεφταν, σκέπαζαν ἑπτὰ πλέθρα γῆσ (Ὀμήρου Ἰλιάσ Ε), ἀπ' αὐτὸν τὸν εἰδυλλιακὸ κόσμο φτάνουμε, με τὶς θεωρίεσ τῶν σοφιστῶν και τῶν σοφῶν τῆσ κλασικῆσ ἐποχῆσ και με τὶς παρατηρήσεισ τῶν ἀστρονόμων, στὸν κόσμο τοῦ Πτολεμαίου. Τώρα ξέρουμε πιὰ, πὸς ὑπάρχουں σώματα μεγαλύτερα ἀπὸ τὴ γῆ, πὸς ἡ γῆ εἶναι μιὰ σφαῖρα και πιστεύουμε πὸς γύρω ἀπ' αὐτὴν βρίσκουںτα ἄλλεσ ὀχτώ σφαῖρεσ. *Novem tibi orbibus vel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est coelectis, extremus qui reliquos omnes complectitur* (Κικ. ἐνθ' ἀνωτέρω). Κάτι ὅμως εἴμαστε ἀκόμη. Εἴμαστε τὸ κέντρο και τὸ ἀκίνητο σημεῖο αὐτοῦ τοῦ νέου μεγάλου κόσμου.

Ἡ ἀπόπειρα μεταθέσεωσ τοῦ κέντρου ἀπὸ τὴ γῆ στὸν ἥλιο, πὸς γίνεται ἀπὸ τὸν Ἀρίσταρχο, περνάει σχεδὸν ἀπαρατήρητη μιὰ κ' ἄλλα ὀνόματα, πὸς βαραίνουں περισσότερο, δὲν τὴν δέχουںται.

Στὸ Δυτικὸ μεσαίωνα, μέσα σ' αὐτὸν τὸν κλειστὸν ὑλικὸ κόσμο, χωράει μιὰ χαρα κ' ὁ πνευματικὸσ: ἡ κόλασι με τοὺς ἐννιά κύκλουσ τῆσ, ὁ λόφος τοῦ καθαρτηρίου

κι' οι έννια κύκλοι του παραδείσου. 'Ο άνθρωπος νοιώθει ακόμη σαν τὸ νοικοκύρη μέσα στο καλοκλεισμένο του σπίτι. Μπορεί τὸ σπίτι νάγινε πολύ μεγάλο, μὰ εἶναι δικό του καὶ νοιώθει σαν ἀφέντης.

Σιγά-σιγά ὅμως οἱ τοῖχοι τοῦ σπιτιοῦ ἀρχίζουν νὰ γκρεμίζονται· ὁ Κοπέρονικος ξαναφέρει σὲ φῶς τὶς παλιές θεωρίες τοῦ Ἀριστάρχου. 'Ο ἥλιος κι' ὄχι ἡ γῆ εἶναι τὸ κέντρο τοῦ συστήματος.

Μιὰ μικρὴ μετάθεσι. Μιὰ μετάθεσι κι' ἓνας κλονισμός. Συνηθίζει ὅμως κανεὶς πάντα στὶς νέες καταστάσεις.

Στὸ κάτω-κάτω κέντρο τοῦ κόσμου εἶναι ὁ ἥλιος μας, ὁ δικός μας ἥλιος. Κι' ἀκόμα κάπως μπορούμε νὰ μετρηθοῦμε. Οἱ θεωρίες μὲ τὶς διόκεντρες σφαιρες κάπως μᾶς περιορίζουν τὸ χῶρο. 'Ο Κέπλερ ἀκόμα δέχεται ἓνα σύμπαν μὲ τρία χαρακτηριστικά: τὸ κέντρο του εἶναι ὁ ἥλιος, γύρω ἀπ' αὐτὸν εἶναι ἡ σφαῖρα τῶν ἀπλανῶν καὶ τὸ ἐνδιάμεσο τὸ κατέχει ὁ αἰθέρας.

Τὰ τεῖχη ὅμως ἔχουν ἀρχίσει νὰ γκρεμίζονται. Οἱ ἀποστάσεις μετροῦνται. Οἱ κινήσεις ἐλέγχονται. Οἱ ἀπλανεῖς δὲν εἶναι καθόλου ἀπλανεῖς. Μόνο εἶναι τόσο μακριὰ κι' ἐμεῖς εἴμαστε τόσο λιγόχρονοι, πὺ δύσκολα μπορούμε νὰ σημειώσουμε τὶς μετακινήσεις τους. Κι' ὅσο τὰ μέσα μας αὐξάνουν, τόσο ἀνακαλύπτουμε καὶ νέα ἀστέρια σὲ μεγαλύτερες ἀποστάσεις.

Οἱ σφαιρες διαλύονται, ἓνα σύμπαν πὺ πουθενὰ δὲν μπορούμε ν' ἀνακαλύψουμε τὰ πέρατά του, διαδέχεται τὸ παλιὸ κλειστὸ οἰκοδόμημα (1).

(1) 'Ο Pascal στὶς «Σκέψεις» του γράφει γι' αὐτὸ τὸ ἀπειρον σύμπαν: "Ἄς κυττάξῃ (ὁ ἄνθρωπος) αὐτὸ τὸ λαμπρὸ φῶς πὺ ἔχει μὴ σαν αἰώνια λάμπα γιὰ νὰ φωτίξῃ τὸ σύμπαν· ἡ γῆ ἄς τοῦ φαῖν ὡς ἓνα σημεῖο ἐν σχέσει πρὸς τὸν μεγάλο γύρο πὺ αὐτὸ τὸ ἀστρο διαγράφει κι' ἄς τρομάξῃ στὸ ὅτι κι' αὐτὸς ὁ γύρος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πολὺ λεπτὴ αἰχμὴ ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνον πὺ ἀγκαλιάζουν τὰ ἀστρα, πὺ κυλοῦν στὸ στερέωμα. Μὰ ἂν ἡ ὄρασί μας σταματᾷ ἐκεῖ, ἡ φαντασία ἄς πάη πὺ πέρα· αὐτὴ θὰ κουρασθῇ μᾶλλον νὰ φαντάζεται κι' ὄχι ἡ φύσι νὰ προσφέρει. "Ὅλος αὐτὸς ὁ ὄρατὸς κόσμος δὲν εἶναι παρὰ ἓνα σημάδι ἀδιόρατο μέσα στὸν πλατὺ κόλπο τῆς φύσης. Καμμιὰ ἰδέα δὲν μπορεῖ νὰ τὸν πλησιάσῃ. Μάταια ἀ-

Αὐτὸ τὸ θαυμάσιο ποτάμι, πὺ διασχίζει τὸν οὐρανὸ, ἀνακαλύπτουμε, πὺ εἶναι ἓνα τεράστιο σύνολο ἀστεριῶν, ὅπου ὄχι ἐμεῖς, μὰ ὁ ἴδιος ὁ γιγάντιος ἥλιος μας εἶναι μικρὸ σημεῖο, πὺ οὔτε καν στὸ κέντρο τοῦ συνόλου βρίσκεται. Καὶ νᾶταν κι' ὁ Γαλαξίας αὐτὸς μοναδικός! Πάλι ὅσο τὰ μέσα μας γίνονται τελειότερα, ἀνακαλύπτουμε, πὺ ἐκεῖνα τὰ μικρὰ συννεφάκια, πὺ ξεχωρίζουμε σὲ κάποια σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ, εἶναι καὶ κείνα τεράστια σύνολα ἀστεριῶν ἀνάλογα μὲ τὸ δικὸ μας Γαλαξία σ' ἀποστάσεις δισεκατομμυρίων ἐτῶν φωτός (2).

Συντριβόμαστε πὺ κυριολεκτικὰ. Λέγαμε κι' ἄλλοτε γιὰ τὸ ἀπειρον, μὰ τοὺς ὄγκους αὐτοὺς δὲν τοὺς εἴχαμε ἰδεῖ. Μπορεῖ κάποια στιγμή νὰ τοὺς σκεφτήκαμε, μὰ δὲν τοὺς εἴχαμε μετρήσει. Ἐπειτα τὸ ἀπειρον τῶχαμε φανταστῆ σαν κάποιο χῶρο ἔξω ἀπὸ τὸν ὕλικὸ κόσμο. 'Ο χῶρος ὅμως χωρὶς τὴν ὕλη παύει νάχῃ γιὰ τὸ νοῦ μας νόημα, σβήνει.

Ἐνα σύμπαν, χωρὶς πέρατα! Σαν ὄγκος ὁ ἄνθρωπος ἔχει πὺ ἐκμηδενισθῇ. Μιὰ ἀμελητέα ποσότη. Δὲν χρειάζεται νὰ κυττάξουμε τί γίνεται καὶ χρονικὰ. Κι' ἐκεῖ συνθλιβόμαστε. Ὑπολογίζαμε, πὺ ἡ ἀρχὴ τῆς δημιουργίας εἶναι τόσο κοντὰ μας, κι' ἀνακαλύπτουμε μὲ τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμοὺς 3-4 δισεκατομμύρια χρόνια ἀπὸ τὴ στιγμή, πὺ ἐσηματίστηκε ἡ γῆ.

Πὺ εἴμαστε, λοιπόν, ἐμεῖς μὲ τὴ μικρὴ μας ζωὴ; Μὲ τὰ ἐξήντα, ἐβδομηντα ἢ ὀγδόντα χρόνια μας; Κι' ἡ ἱστορία μὲ τὶς 6000-7000 χρόνια τί σημαίνει μέσα σ' αὐτὲς τὶς τεράστιες διάρκειες; Αὐτὸ εἶναι τὸ μεγάλο ἐρώτημα πὺ σήμερα προβάλλει. Ἀξίζει τάχα τίποτε ὁ ἄνθρωπος; «Τί εἶναι ἓνας ἄνθρωπος μέσα στὸ ἀπειρο;» θὰ φωνάξῃ ὁ Pascal. «Ἐνα μὴδὲν μπροστὰ

πλῶνομε τὶς συλλήψεις μας πέρα ἀπὸ τὶς νοητὲς ἐκτάσεις, δὲ γεννάμε παρὰ ἄτομα ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν πραγματικότητα.

Σκέψις 72. Disproportion de l' homme.

(2) «Αἱ τελευταῖαι ἐρευναι τοῦ Sandage εἰς Mt Palomar» δεικνύουν ὅτι αἱ ἀποστάσεις εἶναι ἀκόμα μεγαλύτεραι, φθάνουσαι τὸ 10 πλάσιον τῶν παλαιῶν. Γεωργίου Κοντοπούλου: Αἱ σημεριναι ἀπόψεις περὶ τῆς δομῆς τοῦ σύμπαντος. Σελ. 9. Ὑποσημείωσις 1.

στο άπειρο» θ' άπαντήση.

Αυτή ή έκμηδένισι μπροστά στον όγκο του σύμπαντος είναι σήμερα γνωστή στο μέσον άνθρωπο. Έχει κάθε άφορμή λοιπόν ο άνθρωπος να είναι γεμάτος ταπεινοφροσύνη από την έπίγνωσι αυτής τής μικρότητάς του.

Είναι καιρός να μίν άποζητά να τοποθετήση τον έαυτό του στη θέσι του Θεού, όπως τότε κάνει στην Άναγέννησι και να κρίνη τα πράγματα με τα πραγματικά κριτήρια. Να κρίνη με σωστά κριτήρια και τα έπιτεύγματά του και να μίν παρασύρεται σε υπερβολικές ίαχές θριάμβου κι' όταν ακόμα γυρίση θριαμβευτής από διαπλανητικά ταξίδια.

Έπάρχει όμως και μιá άλλη άποψι, που οδηγεί σε μιá άρνησι τής χειρότερης μορφής και μιá πλήρη άδιαφορία.

—Τί είναι ο άνθρωπος! — Ένα μηδέν.

Ένα είδος χωρίς καμιά αξία.

Τί νόημα, λοιπόν, έχουν κι' οι λεγόμενες «αξίες» μέσα στη μικροσκοπική και βραχυχρόνια ζωή του;

Να λοιπόν μπροστά μας το γκρέμισμα τής αξίας του ανθρώπου. Μετά άπ' αυτό τί άπομένει; «Φάγωμεν, πίνωμεν, αύριον γάρ άποθνήσκωμεν». Η κορωνίδα τής δημιουργίας είναι ένα ψέμα. Ο άνθρωπος, ένα τυχαίο δημιούργημα με άσήμαντη μάζα και χωρίς σημασία για την πορεία του κόσμου. Ποιός Θεός θα ήταν δυνατό ν' άσχοληθί μ' αυτή την άσήμαντη ποσότητα; Άν ή πεποίθησι στην άπόλυτη αξία του ανθρώπου κατά την Άναγέννησι ώδήγησε στην άρνησι του Θεού, ή ιδέα τής μηδαμνότητας του ανθρώπου οδηγεί πάλι σ' ένός άλλου είδους άρνησι του Θεού για να δικαιώνη σε κάθε έποχή ή σοφία του κόσμου τούτου τον έαυτό της.

Δηλαδή τώρα δέ λέμε καθαρά πιά, πώς δέν υπάρχει Θεός. Αυτό μως φαίνεται παράλογο (όπως και πραγματικά είναι) (3) και μόνο σε περιπτώσεις πολιτικού φανατισμού υπάρχουν κείνοι, που θα διακηρύξουν καθαρά, πώς είναι άθεοι. Οι άλλοι

λέμε «υπάρχει κάποιος θεός—ή πρώτη αρχή—που ούτε τον ξερούμε ούτε μως ξέρει. Και δέν είναι δυνατό να μως ξέρη, γιατί θα ήταν άστειο ν' άσχοληθί με μιάν άμελητέα ποσότητα, με κάτι που δέν έχει καμιά αξία και σημασία, όπως είναι ο άνθρωπος».

Έτσι ξεκινώντας άπ' τή μηδαμνότητά μας φτάνουμε σ' αυτόν το θεισμό, που στην ουσία είναι άρνησι του Θεού, γιατί παραμερίζομε και βγάζομε το Θεό έξω άπ' τή ζωή μας.

Αυτό ανάμεσα και σ' άλλα, δικαιώνει τή θέσι του Pascal, πώς ο θεϊσμός είναι τόσο μακρυνά άπ' το Χριστιανισμό όσο κι' ο υλισμός (4). Κατά τή γνώμη μας όμως είναι και πιο επικίνδυνος άπ' τον υλισμό, γιατί είναι μιση άλήθεια. Η μιση αυτή άλήθεια λέει πώς ο Θεός, που δέν ταυτίζεται με την ύλη, δημιούργησε την ύλη και πώς ο άνθρωπος δέν είναι αξία, γιατί υλικά είναι και έλάχιστος και παραπεταμένος σε κάποια γωνιά τής δημιουργίας.

Μέσα όμως σ' αυτό το δεύτερο υπάρχει ένα σφάλμα: μετρούμε την αξία σύμφωνα με τον όγκο, το υλικό μέγεθος. Λέμε: ο κόσμος είναι τόσο μεγάλος μπροστά σε μως, που σχεδόν είναι το πών. Έμεις είμαστε το μηδέν, κάτι που δέν έχει αξία. Και προυποθέτομε πώς ή αξία είναι κάτι ανάλογο με τον όγκο. Δέν σκεφτήκαμε όμως, μήπως αυτή ή μείζων πρότασι είναι λαθεμένη κι' έπομένως κι' ο συλλογισμός μας είναι λάθος. Άν προχωρήσουμε μ' αυτή τή μείζονα πρότασι θα φτάσουμε και στο συμπέρασμα πώς ο Θεός δέν έχει αξία καθόλου, γιατί δέν έχει καθόλου ύλη.

Έτσι δέν είναι λογικό, να δεχώμαστε την ύπαρξι Θεού σαν πρώτης αρχής από τή μιá μεριά κι' από την άλλη ν' αρνιώμαστε την αξία του ανθρώπου λόγω τής υλικής του έλαχιστότητος.

Κι' όμως αυτήν την παράδοξη θέσι παίρνει ο θεϊσμός.

Η τελεία άρνησις Θεού και ανθρώπου, ο υλισμός, είναι τόσο χοντροκομμένο κα-

(3) Πρὸς Έβραίους γ' 4: «Πάς οικος κατασκευάζεται υπό τινος, ο δέ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεός».

(4) Pascal, Pensées, Fr. 56 «...ils tombent, ou dans l'athéisme, ou dans le déisme, qui sont deux choses que la religion chrétienne abhorre presque également».

τασκεύασμα, πού δύσκολα μπορεί να χωρέσει στην καρδιά του ανθρώπου και να τη χορτάσει απαντώντας στα φλογερά ερωτηματικά της.

Αντίθετα ο θεϊσμός με μιὰ δῆθεν πνευματικότητα ρίχνει τὴν καρδιά σὲ μιὰ νάρκη, πού τῆς θολώνει τὸ μάτι καὶ τὴν κάνει ἀνίκανη νὰ ἰδῆ πὺδ πέρα, γιατί, ὅπως εἴπαμε, εἶναι μισὴ ἀλήθεια κι' ἡ μισὴ ἀλήθεια εἶναι πὺδ ἐπικίνδυνη ἀπὸ τὴν τέλεια ἀπουσία τῆς ἀλήθειας.

Εἶναι λάθος νὰ νομίζουμε πὺς ἡ σημερινὴ μας ἐποχὴ πάσχει ἀπὸ τὸν θεωρητικὸ ὕλισμό· ἡ ἐποχὴ μας πάσχει κυρίως ἀπὸ τὸν ἀδιάφορο θεϊσμό⁽⁵⁾, πού στὴν ἐφαρμογὴ γίνεται πρακτικὸς ὕλισμός.

Γι' αὐτὸ ὁ Pascal ἀποζητᾷ τὸ Θεὸ τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, ὄχι τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφῶν. Ὁ Θεὸς τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ ἔχει συγχρόνως καὶ τὴν ἀξία ἄνθρωπος, ὁ Θεὸς τοῦ θεϊσμοῦ, ἡ ψυχρὴ πρώτη ἀρχὴ τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν σοφῶν, τὴν ἔχει ξεχάσει.

Ἀνάγκη λοιπόν, νὰ ἐλευθερωθοῦμε ἀπὸ τὴν προκατάληψη τοῦ μεγέθους σὰν ἀξίας καὶ νὰ κυτᾶζουμε τὰ πράγματα ἀπὸ μιὰν ἄλλη σκοπιά.

Ἦγάρχει κάτι, πού ὄλοι μαζὺ τοῦ κόσμου οἱ Γαλαξίες δὲν τὸ ἔχουν, μ' ὄλο πού προϋπάρχουν κατὰ δισεκατομμύρια χρόνια καὶ καλύπτουν ἀφάντιστες ἀποστάσεις. Οἱ ὄγκοι αὐτοὶ δὲν ἔχουν συνειδησι τῆς ὑπάρξεώς τους καὶ τοῦ μεγέθους τους. Εἶναι ἓνας κόσμος βουβός⁽⁶⁾ καὶ τυφλὸς πού θὰ τοῦ ἔλειπε κάθε νόημα, ἂν δὲν ὑπῆρχε κάποιο ἢ σκέψι, ἢ νόησι.

Ὡστε ἀξία δὲν εἶναι ὁ ὄγκος, παρὰ κάτι

(5) Τὴν ἀρρώστεια τῆς ἐποχῆς μας ἐπιπλέκει καὶ μιὰ μεγάλῃς ἐκτάσεως τάσι συγκρητισμοῦ, πού ἐμφανίζεται μὲ τὰ διάφορα συνδέρια ἠθικοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τὰ παρόμοια, καθὼς καὶ μὲ τὶς διακηρύξεις ἀρχηγῶν κρατῶν πού θυμίζουν ἐκεῖνο πού ἔλεγαν οἱ ναῦτες στὸν Ἰωνᾶ: «Ἄς προσευχηθῆ ὁ καθένας στὸ θεὸ του γιὰ νὰ πάσῃ ἡ τρικυμία». Ὅλα αὐτὰ ἐπιτείνουν τὴν πνευματικὴ σύγχυσι καὶ συντελοῦν ἀλάθευτα στὴν πτώσι τοῦ πνευματικοῦ δυναμικοῦ καὶ κατὰ συνέπεια καὶ τοῦ ἠθικοῦ.

(6) Πρὸβλ. Pascal, Pensées: Le silence éternel de ces espaces infinis m' éffraie (Fr. 206).

ἄλλο πᾶνω κι' ἔξω ἀπ' τὸν ὄγκο.

Κι' ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀξία, γιατί σκέπτεται, ἔχει αὐτὸ πού τὰ γιγάντια ἄστρα κι' οἱ γαλαξίες δὲν τὸ ἔχουν.

Pensée fait la grandeur de l' homme, γράφει ὁ Pascal⁽⁷⁾.

Μ' αὐτὸ ξαναγυρίζουμε πάλι σ' ἓναν «ἀνθρωποκεντρισμό» ἄλλου εἶδους. Ὁχι ὅπως στὸ Μεσαίωνα ἢ τὴν Ἀναγέννησι.

Δὲν εἴμαστε τὸ ὕλικὸ κέντρο τοῦ κόσμου. Εἴμαστε ὅμως τὸ νόημα τοῦ ὄρατοῦ κόσμου. Δὲν εἴμαστε θεοί. Εἴμαστε ὅμως κοντὰ στὸ Θεὸ γιὰ κάποιοι ἀιδιότητά μας, πού ὁ ὕλικὸς κόσμος μ' ὄλες τὶς διαστάσεις του δὲν τὴν ἔχει.

Κι' ἂν σήμερα τὸ σύμπαν κατὰ τὴ γνώμη μερικῶν σοφῶν μᾶς παρουσιάζεται σὰ μιὰ μαθηματικὴ ἐξίσωσι, σὰ μιὰ σκέψι τοῦ Δημοουργοῦ⁽⁸⁾, παῦει μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ εἶναι ξένο καὶ γιὰ μᾶς, γιατί ἡ σκέψις εἶναι καὶ δικὸ μας χαρακτηριστικὸ.

Μέσω τοῦ Θεοῦ πλησιάζουμε αὐτὸν τὸν τεράστιο κόσμο μὲ τὺς νόμους του καὶ τὰ φαινόμενά του.

Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος ἀντὶ νὰ συνθλίβεται ἀπὸ τὸν ὄγκο, πού ἀποκαλύπτεται μπρὸς του, πρέπει ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά νὰ χαίρεται,

(7) Πρὸβλ. καὶ τὸ Fr. 347.

Τὸ νὰ θελήσουμε ν' ἀποδώσουμε τὴ νόησι στὶς ιδιότητες τῆς ἀψυχῆς ὕλης καὶ νὰ ποῦμε πὺς ἡ ὕλη ἀποκτᾷ συνειδησι ἐαυτῆς ἐξελικτικὰ εἶναι κάτι πού δὲν ἱκανοποιεῖ οὔτε τὴ λογικὴ, οὔτε τὴ διαίσθησι. Ἡ συνειδησι εἶναι κάτι ἐντελὸς ἔξω ἀπὸ τὴν ὕλη κι' ἀπ' τὶς ιδιότητές της. Ἄν δεχώμαστε κάτι τέτοιο, θὰ ἔπρεπε νὰ γυρίσωμε πίσω στὴν μακαρίνα ἐκεῖνη ἐποχὴ πού γιὰ νὰ ἐξηγήσουν τὰ διάφορα φαινόμενα ἀπέδιδαν στὴ φύσι ιδιότητες ἀνθρώπινες, ὅπως λ.χ. τὸ «ἡ φύσις ἀπεχθάνεται τὸ κενόν», μὲ τὸ ὅποιον προσπαθοῦσαν νὰ ἐξηγήσουν φαινόμενα πού ἀφεύλονταν μόνον στὴν ἀτμοσφαιρικὴ πίεσι.

Ἄν τώρα νομίζουμε πὺς ἀνακαλύπτουμε κάποιο δρόμο μακρὺ κι' ἐξελικτικὸ, πού περνᾷ ἀπὸ τὴν ἀψυχὴ ὕλη στὴν ζωὴ κι' ἀπ' τὴ ζωὴ στὴ συνειδησι, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ καμμιά ἀπόδειξι, πὺς ἡ συνειδησι εἶναι ιδιότης τῆς ὕλης. Ὁ μακρὺς δρόμος δὲν πρέπει νὰ μᾶς τυφλῶνι καὶ νὰ μᾶς βάλῃ παραπίδες γιὰ νὰ μὴ μποροῦμε νὰ ἰδοῦμε τὸ θαυμαστὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ μυστήριον τοῦ σκεπτομένου ἀνθρώπου παραμένει ἄλυτο χωρὶς τὴν παραδοχὴ τοῦ ὑπερτάτου Νοῦ, πού δημιουργῆσε τὴν ὕλη καὶ ἔδωσε πνοὴ στὸν ἄνθρωπο.

(8) Jeans, «Τὸ μυστηριώδες σύμπαν».

πού αὐτὸς παρ' ὅλη τὴ μικρότητά του ἔχει τὸ χάρισμα νὰ νοιώθῃ τὸν κόσμον καὶ νὰ τὸν ἐρευνᾷ, ὡς ἓνα σημεῖο, καὶ νὰ περηφανεύεται γι' αὐτὸ σὰ δῶρο Θεοῦ ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁμῶς νὰ μετράῃ τὶς ἀνακαλύψεις του καὶ τὶς ἐφευρέσεις του μὲ πραγματικὸ μέτρο καὶ νὰ μὴν περηφανεύεται γι' αὐτές, σὰν νὰ εἶναι Θεός, καταλαβαίνοντας ἀπὸ τὴν ἀπέραντη δημιουργία, ποιά ἀπειρη ἀπόστασι χωρίζει τὴν παντοδυναμία τοῦ Δημιουργοῦ ἀπὸ τὴ δική του ἀδυναμία. Ἔτσι θὰ ξέρεῖ πὼς ἂν ἀξίζη νὰ ὑπάρχῃ, ἀξίζει ὄχι γιὰ τὸ βάρος πού ζυγίζει ἢ γιὰ τὸ χῶρο πού κατέχει, παρὰ γιὰ κάτι ἄλλο πού δὲν μετριέται καὶ δὲ ζυγίζεται.

Κι' ὁ ἄνθρωπος ἀξίζει νὰ ὑπάρχῃ.

Αὐτὴν τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου ἀρχίζει νὰ τὴν νοιώθῃ κι' ἡ σημερινὴ φιλοσοφία. Γι' αὐτὸ ἀσχολεῖται μὲ τὴ βαθύτερη ἐρευνα τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν περασμένον αἰῶνα, πού γέννησε ἓνα Νίτσε ποτισμένον ἀπὸ βαθεῖα περιφρόνησι γιὰ τὸν ἄνθρωπον (ὁ

ἄνθρωπος, ἔλεγε, εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ ξεπεραστῇ) καὶ μὲ τὸ δράμα τοῦ ὑπερανθρώπου, προβάλλει ἡ φωτισμένη ἀπ' τὴν ὀρθοδοξία μορφή τοῦ Ντοστογιέβσκη, μὲ τὴν μεγάλη του ἐκτίμησι πρὸς τὴν ἀξία ἄνθρωπος.

Στὴ σημερινὴ ἐποχὴ αὐτὴ ἡ τάσις εἶναι γενικώτερη καὶ θυμίζει κάπως τὴ σοκρατικὴ στροφὴ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς. Ἐπίσης ἐλπιδοφόρο εἶναι τὸ ἀνθρωπολογικὸ ἐνδιαφέρον τῆς θεολογίας⁽⁹⁾, καθὼς καὶ ἡ στροφὴ τῆς συγχρόνου ψυχολογίας πρὸς τὸν ἄνθρωπον⁽¹⁰⁾.

ΑΠ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΑΔΗΣ

(9) Βλ. Β. Ἐράστου: «Πρὸς μίαν ὀρθόδοξον ἀνθρωπολογίαν» εἰς Ἀφιέρωμα εἰς μνήμην Ἀ. Γκιάλα.

(10) Βλ. Πρόλογον Ἀ. Ἀσπιώτη εἰς τὸ βιβλίον: «Ἡ Ψυχολογικὴ ἐξέτασις τοῦ παιδιοῦ». Ἐκδοσις Ἰνστιτούτου Ἱατρικῆς Ψυχολογίας καὶ Ψυχικῆς Ὑγιεινῆς ἀρθ. 19.

ΚΑΙΡΟΣ ΕΥΠΡΟΣΔΕΚΤΟΣ

(Ματθ. γ' 8).

Οἱ κάμποι τώρα, οἱ λαγκαδιές,
τὸ πένθος ἀποδιώξαν τὸ βαρὺ
καὶ τὴν καινούργια πράσινη,
τὴν πλουμιστὴ φορέσανε στολὴ τους.
Τὰ στάχια—θάλασσα πλατεῖα,
στὸ χλιαρὸ τὸ χᾶδι τ' ἀγεριοῦ,
ἀπ' εὐτυχία ἀναρριγοῦν,
καθὼς ἐντὸς τους νοιώθουνε
τὸ στάρι νὰ καρπίζει.
Κι' εἶν' ὁ οὐράνιος θόλος
καθάριος, γαλανὸς
—χαρᾶς γιορτάσι,
σὲ φῶς λουσιμένον καὶ σὲ λάμψι.
Μιά εὐτυχισμένη ἐποχὴ ἀρχίζει,
μέσ' σὲ λουλούδια καὶ σ' ἀρώματα....
Καιρὸς εἶν' ἀδελφέ μου,
οἱ κουρασμένες μας ψυχές,
τὴ θλίψι τοῦ χειμῶνα νὰ ξεχάσουν
καὶ μιά ἀνθοφόραν ἀνοιξί,
ὄνειρευτὴ νὰ ζήσουν,
πού ὑπόσχεσι πλούσιας σοδειᾶς
μᾶς δίνει, γιὰ καρπούς
—δῶρα χαρᾶς αἰώνια.

Γ. Δ. ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ

ΑΙ ΠΕΡΙ ΛΕΠΡΑΣ ΚΑΙ ΛΕΠΡΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΑΙ ΑΠΟΨΕΙΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Ἡ λέπρα ἦτο νόσος, ὑπὸ ποικίλας ὀνομασίας, γνωστὴ ἀπὸ αὐτὴν τὴν αὐγὴν τῆς ἱστορίας. Ἀπολεσθέντων τῶν πρώτων ἰχνῶν τῆς νόσου ταύτης, ἀναφέρεται τὸ πρῶτον εἰς τὰς παναρχαίας βίβλους τῶν Ἰνδῶν καὶ Σινῶν⁽¹⁾, ἀργότερον δὲ ἐν τῇ Παλ. Διαθήκῃ⁽²⁾ καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ Λατίνους συγγραφεῖς.

Διάφοροι κατὰ καιροὺς ὑπεστηρίχθησαν ἀπόψεις ὡς πρὸς τὴν πρώτην κοιτίδα τῆς νόσου⁽³⁾. Κατὰ τὸν διάσημον Ἑλληνα λεπρολόγον Ζαμπτακὸν Πασσαῖ, αἱ Ἰνδίαί καὶ ἡ Κεντρικὴ Ἀσία δέον νὰ θεωροῦνται ὡς ἡ πρώτη κοιτὶς τῆς νόσου ταύτης⁽⁴⁾.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔτυμολογίαν τοῦ ὄρου «λέπρα», αὕτη φαίνεται προερχομένη ἐκ τοῦ Ἰνδικοῦ «λάπ», τὸ ὁποῖον σημαίνει «λείπων», καὶ ἄρα, λέπρα=νόσος λειπίων⁽⁵⁾.

Οἱ ἀρχαῖοι χρόνοι εἶναι γεμάτοι τρόμον διὰ τὴν νόσον ταύτην. Ὁ φόβος ἤγαγε πρωῒμως εἰς τὴν λήψιν αὐστηρῶν, κατὰ τῶν πασχόντων ἐξ αὐτῆς, μέτρων.

Πρῶτος ὁ Κύριος ἐπέδειξεν ἰδιαιτέρον δι' αὐτοὺς ἐνδιαφέρον. «Πρῶτος αὐτὸς ἀπτεται τοῦ λεπροῦ»⁽⁶⁾, χαράσσων τρόπον

τινά, ὁρόσημον μεταξὺ τῆς νομοθεσίας τοῦ «πόρωθεν» καὶ τῆς «καινῆς ἐντολῆς» τῆς ἀγάτης. Εἰς τὸ μέλλον ἔδει νὰ ἀναζητῆται ἡ «λέπρα τῆς ψυχῆς»⁽⁷⁾, καὶ ὄχι πλέον ἡ φυσικὴ τοῦ σώματος ἀσθένεια.

Κατὰ τὸ παράδειγμα Ἐκεῖνου, ἀρκετοί, διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὁπαδοὶ του, ἐπέδειξαν ἰδιαιτέρον ἐνδιαφέρον διὰ τὰ ἀτυχῆ θύματα τῆς νόσου ταύτης. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐκεῖνου «ἤψατο» καὶ μέχρι τοῦ Ἀρχιμ. Ἀνθίμου Πουλάκη⁽⁸⁾ καὶ τοῦ π. Δαμνανοῦ⁽⁹⁾, καί, ἀκόμη, μέχρι τῶν συγχρόνων ἀντιλεπρικών ἱεραποστολῶν, ἔλαβον χώραν συγγινητικά ὄντως παραδείγματα ἀγάτης καὶ αὐτοθυσίας τῶν ἁγίων τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν «οὐκ ἤλλει τις αὐτοὺς παθόντας τὴν νόσον»⁽¹⁰⁾, καὶ ἦσαν μισούμενοι ὑπὸ πάντων⁽¹¹⁾, οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Κυρίου ἐπρόβαλον «νησιῶδας ἀγάτης», καὶ αὐτοὶ μόνον ἀνελάμβανον τὴν κοινωνικὴν τῶν ὑπεράσπισιν⁽¹²⁾.

★

Εἰς τοιοῦτος ὑπερασπιστῆς καὶ φίλος αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Γρηγόριος Νύσσης, μὲ τὰς κοινωνικὰς περὶ λέπρας καὶ λεπρῶν ἀπόψεις τοῦ ὁποίου θὰ ἀσχοληθῶμεν ἐν

(1) Wang Chimin, K.: The early history of leprosy in China. China Med. Jour. 44: 737, 1943.

(2) Lie, H. D.: On leprosy in the Bible. Acta dermatovener. 18: 524-545, 1937, Preuss, J.: Biblisch-talmudische Medizin. Berlin 1923, Tas, J.: On the leprosy in the Bible. Star, June 1945, p. 1 ἔνθα καὶ νεωτάτη βιβλιογραφία.

(3) Κοῦζη, Ἀρ.: Λέπρα, ἄρθρον ἐν Μ. Ε. Ἐγκυκλ. καὶ Λεξικ. Ἡλίου.

(4) Μαρκιανοῦ, Ἰω.: Δερματολογία, τεῦχος β', 1940, σελ. 1.

(5) Lendrum, F. C.: The name «leprosy», Amer. Jour. Trop. Med. and Hyg. 1: 999-1008, 1952.

(6) Χρυσοστόμου, Ἰω.: Ὁμιλία ΚΕ' εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, Migne 57, 329.

(7) Migne 56, 128.

(8) Βασιλάκη, Μ.: Τὸ Λαβοκομεῖον Χίου καὶ ὁ Παπα-Ἀνθίμος Πουλάκης (+1836), Περιοδικὸν τοῦ ἐν Χίῳ Συλλόγου Ἀργέντη, 1939, σελ. 171-200.

(9) Η. Μ.: Τὸ θῆμα τῆς ἀγάτης, «Ἀκτίνες» 1944, σελ. 72 κ. ἑ.

(10) Κυροῦλλου Ἀλεξ.: Ὑπόμνημα εἰς κατὰ Λουκᾶν, Migne 72, 837.

(11) Γρηγορίου Θεολ.: Περὶ φιλοπτώχειας, Migne 35, 868.

(12) Κορυζοῦλέ, Φ.: Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τ. Β'. 1948. L. Lallemand: Histoire de la Charité, Paris 1900-12, Βερρίτη, Γ.: Ἀναδρομὴ στὸν ἀγνωστο Μεσαίωνα, «Ἀκτίνες» 1944, σελ. 62. κ. ἑ.

τοῖς ἐφεξῆς. Τὰς ἀπόψεις του αὐτὰς ἐκθέτει ἐν πλάτει, «πρὸς τὸ ἐκκλησιασμῶ του, ὁμιλῶν διὰ συγκινητικῶν ἀποστροφῶν»⁽¹³⁾ εἰς τὸν «περὶ φιλοπτωχείας» λόγον του⁽¹⁴⁾.

Καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Γρηγορίου, ἡ λέπρα ἐθεωρεῖτο «πάθος ἀπάνθρωπον, ὃ πάντων εἰπεῖν τῶν σωματικῶν παθῶν μείζον ἔστι καὶ πικρότερον» μὴ εὐρίσκον παρ' ἰατρῶν «τὸ γλυκὺ τῆς ἰάσεως»⁽¹⁵⁾. Ἡ «πονηρὰ αὕτη μᾶστιξ»⁽¹⁶⁾, ἦτο «ἀνίατον νοσημάτων»⁽¹⁷⁾, πάθος «οὐκ ἰάσιμον», μὴ γνωρίζον «ταῖς τῶν ἰατρῶν ἐμπειρίαις παραχωρεῖν»⁽¹⁸⁾, «ιατρῶν τέχνας ἀποκρούεσθαι μὴ δυνάμενον»⁽¹⁹⁾.

Τὸ τραγικότερον διὰ τὸν πάσχοντα ἦτο ἡ ἀντίληψις τῆς κοινωνίας, ὅτι «ἡ λέπρα σφόδρα... ἀκάθαρτον εἶναι πάθος καὶ βδελυκτόν»⁽²⁰⁾. Εἰς τὰ στίγματα τῆς νόσου προσεπάθουν οἱ συνάνθρωποί του νὰ διακρίνουν «τῆς ἁμαρτίας τὰ σύμβολα»⁽²¹⁾, δι' αὐτὸ καὶ τοὺς ἐφέροντο «ὡς ἄγος τι καὶ μίασμα»⁽²²⁾, καὶ τοὺς ἐδίωκον ὡς «ἐναγεῖς»⁽²³⁾. Κατ' αὐτῶν ἐγίνοντο «πάνδημοι καταβολήσεις τε καὶ διώξεις»⁽²⁴⁾. Δι' αὐτοὺς «καὶ ὁ λίαν χρηστός καὶ φιλόανθρωπος» ἦτο «ἀναληγτότατος»⁽²⁵⁾. Τὸ ἀκόμη χειρότερον, ἐγκατελείποντο καὶ ἀπὸ τοὺς φίλους των, καὶ μάλιστα ἀπὸ φίλους, τοὺς ὁποίους μερικοὶ

εἶχον πρότερον εὐεργετήσει⁽²⁶⁾. Τὸ τραγικότερον, ἐγκατελείποντο καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς γονεῖς των! «Τὶ πατρὸς γνησιώτερον καὶ τί μητρὸς συμπαθέστερον; Ἄλλ' ἀπεκλείσθη γε τούτοις καὶ ἡ φύσις»⁽²⁷⁾. Οὕτω περιεπλανῶντο «νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἄποροι, γυμνοὶ καὶ ἀνέστιοι», «μὴ ἔχοντες οὐδένα τοῦ πονεῖν καὶ βοηθεῖν αὐτούς»⁽²⁸⁾. Ἡ «ὁμοιοτροπία τοῦ πάθους», τοὺς ἠνάγκαζε εἰς νομαδικὴν διαβίωσιν»⁽²⁹⁾. «Ἴδιος γίνεται δῆμος, πρὸς ἀλλήλους εἰσρέοντες». Πολλάκις δὲ διεβίων «ἐν ἡλιοβάτοις ὄρεσι»⁽³⁰⁾. Ἡ βακτηρία εἰς χεῖράς των «τοῦτο ὄπλον, τοῦτο ὄχημα», καὶ ἡ πῆρα ἦτο δι' αὐτοὺς «ἡ κλίνη, τὸ ταμεῖον, ἡ τράπεζα, πᾶσα ἡ τοῦ βίου παρασκευή».

Εἰς αὐτὴν τὴν τραγικὴν κατάστασιν εὐρίσκοντο εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τὰ ἀτυχεῖς τῆς νόσου ταύτης θύματα. Καὶ ὁ Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος συχνὰ τοὺς ἐπεσκέπτετο, ἔλεγε μὲ πολλὴν τὴν συγκίνησιν: «Πολλάκις ἐπεδάκρυσα τῷ σκυθρωπῷ τούτῳ θεάματι».

Διὰ τὸν Γρηγόριον, εἰς ἕκαστος ἐξ αὐτῶν δὲν ἦτο εἰς «ἐλεπρός», ἀλλ' εἰς «ἀνθρώπος, κατ' εἰκόνα Θεοῦ γεγονώς». Ἡ εὐαίσθητος καρδιά του δὲν ἠνείχετο νὰ «ἀπελαύνωνται... ὡς κοινοὶ τινες ἀποδεδειγμένοι πολέμιοι», ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι εἰς τίποτε δὲν ἠδίκησαν οὐδένα, καθ' ἣν στιγμήν εἰς τοὺς ἐγκληματίας «ἔξεστιν, ἀλλὰ χεῖρα μεταστᾶσιν μετὰ ἀνθρώπων ζῆν». Σημιτεύει ἀκόμη καὶ μίαν δευτέραν περιπτώσιν ἀπανθρώπου συμπεριφορᾶς τῆς κοινωνίας ἐναντι τῶν πασχόντων αὐτῶν συνανθρώπων του. «Ἐάν, λέγει, ὁ ἄφροστος προσεγγίσῃ τῷ ὕδατι, εὐθὺς ἀνεκρούχθη καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τὸν ἄνθρωπον» βδελυ-

(13) Κουκουλέ, Φ.: ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 148.

(14) Migne 46, 477, κ. ε.

(15) Σωφρονίου Ἱεροσ.: Περὶ Ἰωάννου τοῦ λελωβημένου, Migne 87γ'. 3468, 3469.

(16) Χρυσοστόμου, Ἰω.: Περὶ ἀθυμίας, Migne 47, 490.

(17) Κυρίλλου Ἀλεξ.: Γλαφυρῶν εἰς τὴν Ἐξοδον, Migne 69, 472.

(18) Κυρίλλου Ἀλεξ.: Εἰς κατὰ Λουκᾶν ὑπόμνημα, Migne 72, 556.

(19) Κυρίλλου Ἀλεξ.: Γλαφυρῶν εἰς Λευιτικόν, Migne 69, 565.

(20) Χρυσοστόμου, Ἰω.: Ὀμιλία π' εἰς Μιθθαῖον, Migne 58, 723.

(21) Σωφρονίου Ἱεροσ.: Περὶ Ἡλίου τοῦ λεπροῦ, Migne 87γ'. 3464.

(22) Γρηγορίου Πρεσβ.: Βίος Γρηγορίου Θεολόγου, Migne 35, 273.

(23) Νείλου Ἀσκητοῦ: Λόγος ἀσκητικός, Migne 79, 729. Γρηγορίου Θεολ.: ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 872.

(24) Γρηγορίου Θεολ.: Αὐτόθι.

(25) Γρηγορίου Θεολ.: ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 869.

(26) Χρυσοστόμου, Ἰω.: Περὶ ἀθυμίας, Migne 47, 490.

(27) Γρηγορίου Θεολ.: ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 869.

(28) Γρηγορίου Θεολ.: ἔνθ. ἄνωτ. σελ. 872, 868.

(29) Αἰ ἀπὸ τοῦδε καὶ ἐξῆς ἄνευ παραπομπῶν περικοπαὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Περὶ φιλοπτωχείας λόγον Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, Migne 46, 477 κ. ε..

(30) Νείλου Ἀσκητοῦ: Πρὸς Ἀγάθιον, Migne 79, 877.

κτόν. Ἐὰν ὁμως «κύων λάψη τοῦ ὕδατος τῇ αἰμοβόρῳ γλώσση, οὐκ ἐνομίσθη βδελυκτόν διὰ τὸ θηρίον τὸ ὕδωρ»!

Ἄλλ' ὁ μέγας οὗτος πατήρ, δὲν περιορίζεται μόνον εἰς «τὸ νὰ διεκτραγωδῇ τὰ πάθη τῆς φύσεως», καὶ μόνον «λόγῳ διασκεδάξῃ τὴν νόσον», διότι «οἱ λόγοι διεzeugμένοι τῶν ἔργων» καθίστανται ὡς «αἰσιαγραφαὶ πρὸς τὰ ὄντως πράγματα». Θεωρεῖ μεγίστην ἀνάγκην καὶ τὴν ἐπιτέλειαν ἀναλόγου πρὸς αὐτοὺς ἔργου, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ ἐκδηλοῦται τὸ «συμπαθὲς καὶ φιλάλληλον» τῆς κοινωνίας.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τάσσεται ὄχι μόνον κατὰ τῶν ἀπελάσεων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῆς γνώμης, ὅτι διὰ τοὺς πάσχοντας αὐτοὺς «ἰκανόν ἐστὶ πόρρω πού τῆς ἡμετέρας ζωῆς, ἐπὶ τινος ἐσχατιᾶς, ἀποικισθεῖσι, τὴν τροφήν χορηγεῖν». Βεβαίως ἦτο σπουδαῖον διὰ τοὺς «ἀνεστίους» αὐτοὺς ἡ τακτικὴ χορήγησις τροφῆς καὶ ἡ μονωτέρα ἐγκατάστασις τῶν, ἔστω «καὶ ἐπὶ τινος ἐσχατιᾶς», προκειμένου νὰ εἶναι «τῇ ἀειφυγίᾳ κατάκριτοι». Ὁ Γρηγόριος ὁμως δὲν νομίζει ὅτι μία τοιαύτη ἐνέργεια ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν «ἐλέους καὶ συμπαθείας». Ἀντιθέτως, διαβλέπει ὀπισθεν αὐτῆς ἓνα εὐσχημον τρόπον «τοῦ παντελῶς τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἡμετέρας ἐξορισθῆναι ζωῆς».

Δὲν ἐντρεπόμεθα, λέγει, «εἰ χοίρους, καὶ κύνας ὁμορφίους ποιούμεθα», ὅταν «οὐδὲ τῆς κλίνης ἑαυτοῦ ἀπειργῇ ὁ κυνηγῆτης τὸν σκύλακα... καὶ φιλήματι τὸν μόσχον ὁ γεωργὸς δεξιώσασθαι», ὅταν, ἀκόμη, «ταῖς ἰδίαις χερσὶ νίπτῃ τοὺς πόδας τοῦ ὄνου ὁ ὀδοιπόρος, καὶ βάλλῃ τὴν χεῖρα καὶ ὑποκαθαίρῃ τὴν κόπρον», καὶ μόνον τὸν «ὁμογενῆ καὶ ὁμόφυλον, ἀτιμότερον καὶ τῶν ἀλόγων αὐτῶν ποιησόμεθα;» Καὶ συνεχίζει: «Μὴ ταῦτα, μὴ ἀδελφοί, μὴ κυρωθῆτω αὕτη κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἢ ψῆφος».

Ἀποφεύγεις τὸν ἀσθενήσαντα; ἐρωτᾷ ὁ Γρηγόριος. Διὰ ποίαν αἰτίαν; Εἰς τί πταίει ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς «εἰ ρευστὴ οὖσα ἡ φύσις καὶ ἄστατος ἐπὶ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀρρωστίας παρωλίσθησε»; Καὶ ἀντιτασσόμενος εἰς τὰς περὶ λέπρας τότε προκαταλήψεις, διακηρύσσει, ὅτι «οὐ τὸ πάθος βδελυκτόν! Μὴ, λοιπόν, «εὐκατα-

φρόνητον λέγε τῶν τοιούτων τὴν φιλίαν... μὴ τὴν ἀμορφίαν κατανοεῖ τοῦ σώματος» ἀλλὰ «τῷ χαρακτῆρι τῆς ψυχῆς ἐνεώρα».

Τί θὰ ἔλεγεν ὁ πατήρ οὗτος ἐὰν ἔζη σήμερον; Θὰ ἀντίκρουζεν ὄχι ἀπλῶς «ἐσχατιάν τινα», ἀλλὰ τὸν μέχρι πρὸ τίνος χρησιμοποιούμενον ὡς λεπροκομεῖον ἀπαίσιον ἐκείνον βράχον τῆς Σπιναλόγκας⁽³¹⁾, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ διαβίωσις τῶν ἀσθενῶν καθίστατο μαρτυρικὴ⁽³²⁾. Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ὑπῆρχον μερικοὶ «εἰδικοί», προτείνοντες τὴν ἐπὶ ἀκατοικίτων νησίδων ἀπομόνωσιν τῶν Χανσενικῶν ἀσθενῶν τῆς χώρας μας, ἂν καὶ ἡ «λύσις» αὕτη εἶχεν ἤδη καταδικασθῆ ὑπὸ τοῦ 5ου Διεθνoῦς Συνεδρίου Λεπρολογίας (Καίρον 1938).

Εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς αὐτὰς ἀπόψεις τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, αἱ ὁποῖαι, διὰ τὴν ἐποχὴν του—δυστυχῶς καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν μας—ἦσαν ὄντως ριζοσπαστικαί, δυνατὸν νὰ προβληθοῦν διάφοροι ἐνστάσεις. Τὰς ἐνστάσεις αὐτὰς ἀκριβῶς ἐπιχειρεῖ εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ λόγου νὰ ἀναιρέσῃ ὁ Γρηγόριος.

Ὡς πρώτη ἐνστάσις, προβάλλεται ὁ κίνδυνος διὰ «μετάδοσίν τινα καὶ κοινωνίαν τοῦ πάθους». Καὶ διὰ νὰ ἀποφευχθῇ αὐτό, ὁ καθεὶς «φεύξειν οἶεται χρῆναι τὸν προσεγγισμὸν τῶν τοιούτων». Διὰ τὸν Γρηγόριον πάντα ταῦτα θεωροῦνται «λόγοι... καὶ προφάσεις, καὶ πλάσματα, καὶ τῆς περὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ ραθυμίας εὐπρόσωπά τινα προκαλύμματα». Δὲν ὑπάρχει, λέγει, «οὐδεὶς φόβος», καὶ «μηδεὶς κακῶ τὸ κακὸν θεραπεύετω».

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὁ Γρηγόριος, μεταχειρίζεται καθαρῶς ἐπιστημονικὰ ἐπιχειρήματα, προκειμένου νὰ ἀποδείξῃ τὸ ἄστατον ἑνὸς τοιούτου φόβου. Πράγματι, λέγει, «αἱ λοιμώδεις ἐπιφοραὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα τῆς ἔξωθεν αἰτίας ἠρτυμένα, ὅταν ἐκ διαφθορᾶς ἀέρος ἢ ὕδατος γίνηται, ὑποπτα τοῖς πολλοῖς ἐστίν, ὡς ἐκ τῶν προ-

(31) Γραμματικᾶκη, Ν.: Ἡ λέπρα καὶ τὸ λεπροκομεῖον Σπιναλόγκας ἐν Κρήτῃ, 1911.

(32) Μαρκιανοῦ, Ἰ.: Οἱ λεπροὶ γθὲς καὶ οἱ λεπροὶ σήμερον, «Ἀκτῖνες», Φεβρ. 1958' σελ. 60-61.

εαλωκότων και πρὸς τοὺς προσεγγίζοντας διαβαίνοντα». Ἐν προκειμένῳ, ὁμοίως, «ἐνδοθεν συνισταμένης τῆς τοῦ τοιούτου πάθους κατασκευῆς... ἐν τῷ κάμνοντι τὸ πάθος περιορίζεται», καὶ «μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀσθενούντων πρὸς τοὺς εὐεκτοῦντας μεταβαίνειν τὸ πάθος». Διὰ τὴν κατοχυρώσιν δὲ τὴν ἀποψιν αὐτὴν, προσθέτει τὴν ἐξῆς σοβαρὰν παρατήρησιν: «Πόσους... ἔστιν ἰδεῖν ἐκ νεότητος καὶ μέχρι γήρωσ ταῖς θεραπεύειαις τούτων ἀπασχολάμενους, καὶ οὐδὲν τι τῆς κατὰ φύσιν εὐεξίας τοῦ σώματος διὰ τῆς τοιαύτης σπονδῆς ἀμαυρώσαντας; οὐδὲ γὰρ εἰκὸς ἔστι γενέσθαι ταῦτα».

Αἱ καθαρῶς ἐπιστημονικαὶ αὐταὶ παρατηρήσεις τοῦ Γρηγορίου, ἐμποιοῦν ἔκπληξιν εἰς τὸν σύγχρονον ἐρευνητὴν τῆς νόσου ταύτης. Πράγματι δέ, εἰς ἐποχὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν πλῆθος δερματικῶν νόσων, γνωστῶν γενικῶς ὑπὸ τὸ ὄνομα «λέπρας»⁽³³⁾, ὁ Γρηγόριος Νύσσης ἠμπόρεσε νὰ διατυπώσῃ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι μὲν μόλις σήμερον ἐλέγχονται ἀκριβεῖς! Εἰδικώτερον δὲ διὰ τὴν ἀνωτέρω ἐκτεθεισάν παρατήρησιν τοῦ Γρηγορίου, παραθέτομεν παράλληλον διαπίστωσιν τοῦ ὑψηλοῦ τῆς δερματολογίας κ. Ν. Μπελέζου: «Ἐξ ὧν τοὐλάχιστον γνωρίζω ἐκ τῆς διεθνοῦς βιβλιογραφίας καὶ ἐκ τῶν συζητήσεων μετὰ εἰδικῶν λεπρολόγων, οὐδεμίαν περίπτωσιν μεταδόσεως λέπρας ἐπὶ ἱατρικοῦ προσωπικοῦ ἐργαζομένου εἰς Ἀντιλεπρικά Κέντρα ἀναφέρεται»⁽³⁴⁾. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὁ βράκιλλος τοῦ Hansen, παρὰ τὴν εὐπάθειάν του «φθάσῃ μέχρι τινός», λέγει ὁ κορυφαῖος Ἕλληνας λεπρολόγος, καθηγητὴς κ. Ἰ. Μαρκιανός, «δὲν καρποφορεῖ πάντοτε καὶ οὕτω ὁ πολλαπλασιασμός τῶν ἀσθενῶν περιορίζεται εἰς τὸ ἐλάχιστον καὶ ὁ κίνδυνος ἐκ λέπρας ἀποβαίνει πολὺ μικρότερος ἀπὸ ὅτι κοινῶς ὑποτίθεται»⁽³⁵⁾.

(33) Ἄρθρον Leprosy ἐν Βρετ. Ἐγκυκλ., ἐκδόσις 1958. Βλ. καὶ Mac Arthur, W.: Mediaeval Leprosy in the British Isles εἰς τὸ Leprosy Review, Jan. 1953.

(34) Μπελέζου, Νικ.: Τὸ ζήτημα τῆς καταπολεμήσεως τῆς λέπρας εἰς τὴν χώραν μας, Ἰατρ. Πρόσδος, Ἄπρ. 1951, σελ. 146.

Λοιπὸν, συνεχίζει ὁ Γρηγόριος, «εἰ... ζημία δὲ πρόσσετιν αὐτοῖς οὐδεμία τῷ σώματι τοῦ θεραπεύοντος· τί τὸ κωλύον ἔστι... ἐνεργὸν εἶναι τὴν ἐντολήν τῆς ἀγάπης»;

Μία δευτέρα ἔνστασις εἶναι τὸ ἐπίπονον ἐνὸς τοιούτου ἔργου. Καὶ ὁ Γρηγόριος ἀπαντᾷ: «Καλῶς, λέγει, συντίθεμαι τῷ λόγῳ, ὅτι ἐπίπονον, λέγει. Τί δὲ ἄλλο τῶν κατ' ἀρετὴν τελουμένων ἄπονον δείξεις; Καὶ ἐν προκειμένῳ πρόκειται περὶ ἔργου «τῶν διὰ πόνου κατορθουμένων».

Τέλος, ὡς τρίτη ἔνστασις, προβάλλεται ἡ «φυσικὴ τῶν ὑγιαιόντων ἀποστροφὴ», ἡ ὁποία αὐξάνει τὸ ἐπίπονον ἐνὸς τοιούτου ἔργου. Αὐτὴν, λέγει ὁ Γρηγόριος, «τῇ ἐπιμονῇ τοῦ πράγματος θεραπεύσομεν».

★

Παρθένον ἔκτοτε, ἀφ' ὅτου τοιαῦτα περὶ λεπρῶν ἀνθρωπιστικὰ ἀπόψεις ἠκούσθησαν ἀπὸ τοῦ στόματος Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ἀρκετοὶ αἰῶνες. Θὰ ἤθελε κανεὶς νὰ διαβεβαίωσῃ, ὅτι καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις τοῦ ἐκ λέπρας πάσχοντος ἐβελτιώθη σημαντικῶς. Δυστυχῶς, ὁμοίως, δὲν συμβαίνει τὸ τοιοῦτον.

Τὰ πρὸ δεκαενταετίας περίπου ἀνακαλυφθέντα φαρμακευτικὰ παρασκευάσματα τῆς οἰκογενείας «σουλφονῶν», ἀπαδείχθησαν ὡς μεγάλης ἀξίας φάρμακα εἰς τὴν θεραπείαν τῆς λέπρας»⁽³⁶⁾. Δι' αὐτῶν εὐρίσκει πρᾶγματι θεραπείαν ὁ χανσενικός⁽³⁷⁾, καὶ ὑπάρχον βάσιμοι ἐλπίδες ὅτι «δὲν θὰ παρέλθῃ πολὺς χρόνος καὶ τὰ σημερινὰ νοσηλευτικὰ κέντρα δὲν θ' ἀποτελοῦν παρὰ μίαν κακὴν ἀνάμνησιν»⁽³⁸⁾. Σήμερον ἡ νόσος τοῦ Hansen ἔχασε τὴν μάχην, ὅπως διεκηρύχθη τελευταίως εἰς τὸ 7ον Διεθνὲς Συνέδριον Λεπρολογίας (Τό-

(35) Μαρκιανοῦ, Ἰω.: Ἐπὶ τῆς μεταδοτικότητος τῆς λέπρας, "Ἡλιος, φ. 365) 28-4-1951 σελ. 257.

(36) Κουζουτζάκογλου, Κυπ.: Σύγχρονοι ἀντιλήψεις ἐπὶ προβλημάτων τινῶν τῆς λέπρας, Νοσ. Χρονικά, Νοέμ. 1956.

(37) Μαρκιανοῦ, Ἰω.: Οἱ λεπροὶ χθὲς κ.λ.π. σελ. 61.

(38) Μώραλη, Πλ.: Ἡ θεραπεία τῆς λέπρας διὰ σουλφονῶν, "Ἡλιος, φ. 401) 7-6-1952, σελ. 554.

κιο, Νοέμβριος 1958⁽³⁹⁾. Πρὸ τοῦ «θαύματος» αὐτοῦ εὐρισκομένη ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία, ἐψήφισε νέαν περὶ λέπρας νομοθεσίαν (Ν. Δ. 3369/55) κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀποθεραπευθεὶς δικαιοῦται ἐξιτηρίου, δύναται νὰ ἐξασκήσῃ τὸ ἐπάγγελμα του, ἢ νὰ συνεχίσῃ τὰς σπουδὰς του⁽⁴⁰⁾.

Καὶ ὁμως, ἐμπρὸς εἰς αὐτὴν τὴν χαρούμενην πραγματικότητα, αἱ προκαταλήψεις τῆς κοινωνίας διὰ τὴν νόσον ταύτην, παραμένουν αἱ αὐταί, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Γρηγορίου. Ἡ νόσος τοῦ Hansen, διὰ τοὺς πολλοὺς ἐξακολουθεῖ νὰ «παραμένῃ μία κατηραμένη ἀσθένεια»⁽⁴¹⁾. Τοιουτοτρόπως, λοιπόν, παρατηρεῖται μία δυσαρμονία μεταξὺ τῶν νεωτέρων περὶ τῆς νόσου ἱατρικῶν ἀντιλήψεων καὶ τῶν προκαταλήψεων τοῦ κοινοῦ. Καὶ ἡ δυσαρμονία αὕτη συνθέτει τὸ δράμα τοῦ συγχρόνου χανσενικοῦ, καὶ ἀποτελεῖ γενικώτερον ἐμπόδιον εἰς τὴν καθ' ὄλου ἀντιμετώπισιν τοῦ χανσενικοῦ προβλήματος⁽⁴²⁾.

(39) Βλ. Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας τρίτου δεκαημέρου Νοεμβρίου, 1958.

(40) Ἀθ. Γ.: Τὸ Χανσενικὸ πρόβλημα στὴν Ἑλληνικὴ Νομοθεσία, «Κόσμος τῆς Ἑλληνίδος», Ὀκτ. 1957.

(41) Follereau, R.: Tour du monde chez les lepreux, Paris 1953 p.21.

(42) Συνδέσμου Χανσενικῶν: Ἡ 5ῃ Παγκόσμιος Ἡμέρα Χανσενικῶν εἰς τὴν Ἑλ-

Εἰς ὅσα πρὸ καιροῦ ἠκούσθησαν, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς 6ης Παγκοσμίου Ἡμέρας τῶν Χανσενικῶν (25-1-1959), διὰ τὴν «θεραπείαν» τοῦ κοινοῦ ἀπὸ τὰς προκαταλήψεις του⁽⁴³⁾, ἃς προστεθῆ καὶ ἡ ἀπὸ τὰ βάρη τῶν αἰῶνων προερχομένη, πλήρης ἀνθρωπισμοῦ, φωνὴ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης. Ἐξακολουθεῖ καὶ σήμερον ἡ φωνὴ αὕτη νὰ εἶναι ἐπίκαιρος.

Ὁ ἐπίλογος τῆς «περὶ φιλοπτωχείας» ὁμιλίας τοῦ Γρηγορίου, ἃς κλείσῃ καὶ τὸ παρὸν ἄρθρον:

«Ἐως τοῖνυν εὐπλοεῖς, ὄρεξον χεῖρα τῶ ναναγήσαντι. Κοινὴ ἡ θάλασσα, κοινὸν τὸ κλυδώνιον, κοινὴ τῶν κυμάτων ἡ ταραχὴ ὕφαλοι καὶ σπιλάδες καὶ σκόπελοι, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς τοῦ βίου ναναγίας κατὰ ἴσον παρέχει τοῖς ναυτιλλομένοις τὸν φόβον. Ἐως ἀπαθὴς εἶ, ἕως ἀκινδύνως διαπλέεις τοῦ βίου τὴν θάλασσαν, μὴ παρέλθῃς ἀνηλεῶς τὸν προσπαισάντα. Τίς ἐγγυητὴς τῆς διηνεκοῦς εὐπλοίας;»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΘΩΣ

λάδα, Ἀθῆναι 1958, σελ. 7.

(43) Φολλερῶ, Ρ.: Ὁ Χριστὸς κοντὰ στοὺς Χανσενικοὺς, «Κόσμος Ἑλληνίδος», Ἰαν. 1959.

ΨΥΧΗ ΚΙΘΑΡΩΔΟΣ

Ψαλτήρι θεουργὸ τὸ σῶμα προσεγγίζει
στὴν ἅγια Τράπεζα· με δέος γονατίζει
κι' ἑναρμονίζει τὶς ἐφτάδιπλες χορδές.
Εἶν' ἡ ψυχὴ μικρὸς Δαβὶδ, πού κιθαρίζει,
κι' εἶναι τὸ Πνεῦμα πού συνθέτει τὶς ᾠδές.

Ε. ΜΑ·Ι·ΝΑΣ

ΟΙ ΚΩΦΑΛΛΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ

Οἱ κωφάλλοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἦδη τὸ βιβλίον τῆς Ἐξόδου μαρτυρεῖ διὰ τὴν ὑπαρξίν των. Ὃταν ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν «περιούσιον» λαὸν του, τὸν Ἰσραήλ, ἐκ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων, ἀναθέτει, ὡς γνωστόν, τὴν βαρεῖαν αὐτὴν ἀποστολὴν εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ὁ Μωϋσῆς διστάζει καὶ ἀπειθνόμενος πρὸς τὸν Θεὸν λέγει: «Λέομαι, Κύριε, οὐκ ἰκανὸς εἰμι πρὸ τῆς χθῆς, οὐδὲ πρὸ τῆς τρίτης ἡμέρας, οὐδὲ ἄφ' οὗ ἤρξω λαλεῖν τῷ θεράποντί σου· ἰ σ χ ν ὀ φ ω ν ο ς κ α ἰ β ρ α δ ὕ γ λ ω σ σ ο ς ἐγὼ εἰμι». Ἄλλ' ὁ Κύριος πλήρης ὀργῆς, τοῦ ἀπαντᾷ: «Τίς ἔδωσε στόμα ἀνθρώπῳ καὶ τίς ἐποίησε δ ὄ σ κ ω φ ο ν κ α ἰ κ ω φ ὄ ν, βλέποντα καὶ τυφλόν;»⁽¹⁾.

Γνωστοί, λοιπόν, ἦσαν ἤδη κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μωϋσέως οἱ κωφάλλοι. Περὶ διδασκαλίας ὁμοῦ τῶν κωφάλλων ἡ «ἀξιοποίησις» αὐτῶν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, οὐδεμίαν σχετικὴν μνείαν, φυσικῶς τῷ λόγῳ, γίνεται εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἐθεωρεῖτο ἀδύνατος, ὅπως θεωρεῖτο ἀδύνατος καὶ ἡ ἄσκησις οἰουδήποτε ἐπαγγέλματος. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς περιφρονήσεως καὶ τῆς χλεύης ἐκ μέρους τῶν συνανθρώπων των. Κατὰ τὸν χρόνον μάλιστα τῆς δουλείας εἰς Αἴγυπτον οἱ Ἰσραηλιταὶ εἶχον σκληρυνθῆ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἡ κακομεταχείρισις τῶν κωφάλλων εἶχε λάβει μεγάλην ἔκτασιν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Νόμων εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ δὲν παραλείπει νὰ ὑπενθυμίῃ εἰς τὸν Μωϋσῆν: «Οὐ κακῶς ἔρεῖς κωφόν»⁽²⁾.

Ἄλλὰ καὶ ἀργότερον ὅταν οἱ Ἰσραηλιταὶ κατόκησαν εἰς τὴν Χαναὰν καὶ ἐδημιούργησαν κράτος, φαίνεται ὅτι δὲν ἐβελτιώθη ἡ θέσις τῶν κωφάλλων. Εἰς ἓνα ψαλμὸν ὁ Δαυὶδ ἐκθέτει τὴν δυστυχίαν του.

Ἔτσι τὸν ἔχουν ἐγκαταλείψει· οἱ φίλοι τὸν ἀποφεύγουν· οἱ ἐχθροὶ τὸν καταδιώκουν καὶ συνομοτοῦν διὰ νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Κανεὶς δὲν εἶναι εἰς τὸ πλευρόν του. Παρομοιάζει, λοιπόν, τὴν τύχην του μὲ τοὺς κωφοὺς καὶ ἀλάλους καὶ ἀνακράζει μὲ παραγμόν: «Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ· καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἔλεγγους»⁽³⁾.

Θλιβερά, λοιπόν, εἶναι ἡ τύχη του. Εἶναι ἀθῶος καὶ ὁμοῦ ὅλοι τὸν ἀτενίζουσιν ὡς κακοποιόν. Τί ἀκριβῶς ἔχουν ἐναντίον του, ποτὲ βεβαίως δὲν εἶναι δυνατόν νὰ τὸ μάθῃ, διότι εἶναι κωφός. Ἡ μοῖρα του εἶναι νὰ ὑποφέρῃ, νὰ ὑπομένῃ καὶ νὰ ἐγκατεργῆ. Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι συγκινοῦνται ἀπὸ τὴν καταδρομὴν τοῦ πεπρωμένου του καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁμοῦ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀπειθυνθῇ, νὰ ἐκφράσῃ τὴν δυστυχίαν του καὶ νὰ ἀνακουφισθῇ. Ἄλλωστε σπανίως νὰ εὑρεθοῦν ὑπεραπισταὶ τῶν ἐγκαταλελειμμένων. Μόνον ἡ εὐσεβὴς μήτηρ τοῦ Σαμουὴλ, ἡ ἐνάρετος Ἄννα, θὰ συγκινηθῇ ἀπὸ τὴν μοῖραν τῶν κωφάλλων καὶ θὰ προσπαθῆσῃ νὰ πείσῃ τὸν υἱὸν τῆς νὰ ἐνδιαφερθῇ καὶ διὰ τοὺς δυστυχεῖς αὐτούς. «Ἄνοιξε τὸ στόμα διὰ τοὺς ἀλάλους καὶ δι' ὅλους ὅσοι εἶναι ἐγκαταλελειμμένοι» θὰ τοῦ ψιθυρίσῃ εἰς μίαν στιγμὴν.

Παρ' ὅλα αὐτὰ ἡ κατάστασις τῶν κωφάλλων καὶ κατὰ τὴν περίοδον τῆς Βασιλείας τοῦ Σαμουὴλ θὰ παραμείνῃ ἡ αὐτή. Τραγικὴ καὶ δραματικὴ ὅπως καθ' ὅλην τὴν περίοδον τῶν Βασιλείων, τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Κριτῶν. Μόνον ὅταν πραγματοποιηθῇ ἡ ἰδανικὴ πολιτεία τῆς ὁποίας ὀραματίζεται ὁ Προφήτης Ἡσαΐας καὶ ἡ ὁποία θὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν διεφθαρμένην καὶ ἔκλυτον ἰουδαϊκὴν κοινωνίαν τῆς ἐποχῆς του, τότε μόνον θὰ εὑρὸν μίαν θέσιν

(1) Ἐξόδος, 4, 11.

(2) Λευϊτικὸν 19, 14.

(3) Ψαλμοὶ 37, 14.

ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ οἱ κωφάλαοι. Οἱ λόγοι τοῦ ὑπιπετοῦς αὐτοῦ Προφήτου θαυμάσιοι καὶ εἰς τὴν κυριολοξίαν των «προφητικοί» ἀξίζουσι νὰ μνημονευθοῦν: «...καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ κ ω φ ο ἰ λ ὄ γ ο υ ς β ι β λ ῖ ο υ, καὶ οἱ ἐν τῷ σκότει, καὶ ἐν τῇ ὁμίχλῃ ὀφθαλμοὶ τυφλῶν ὄφονται καὶ ἀγαλλιάσονται πτωχοὶ ἐμπλησθέντες εὐφροσύνης. Ἐξέλιπεν ἄνομος καὶ ἀπάλετο ὑπερήφανος καὶ ἐξωλοθρεύθησαν οἱ ἀνομοῦντες ἐπὶ κακία... τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὄ τ α κ ω φ ὶ ν ἀ κ ο ῦ σ ο ν τ α ἰ τότε ἀλείται ὡς ἔλαφος ὁ χωλός, τ ρ α ν ῆ δὲ ἔ σ τ α ἰ γ λ ὶ σ σ α μ ο γ ι λ ἄ λ ω ν, ὅτι ἐρράγη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ καὶ φάραγξ ἐν γῆ διψώσῃ»(4).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ οἱ κωφάλαοι ἐξωμοιοῦντο μὲ τούς ψυχοπαθεῖς. Πλείστα χωρία τῆς Καινῆς Διαθήκης ὀνομάζουσι τοὺς κωφάλαους «δαιμονιζομένους». Οὕτως ὁ Ματθαῖος ἀναφέρει: «Ἴδου ἤνεγκαν εἰς αὐτὸν ἄνθρωπον κωφὸν δαιμονιζόμενον» (9, 32), ἐπίσης: «Τότε προσηέχθη αὐτῷ δαιμονιζόμενος τυφλὸς καὶ κωφός». Εἰς τὴν Παλαιστίνην μάλιστα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας ἦτο διάχυτος ἡ πίστις ὅτι ἡ κώφωσις καὶ ἡ ἀλαλία ἦσαν θέλησις Θεοῦ καὶ δὲν ἔπρεπε συνεπῶς οἱ ἄνθρωποι νὰ ἐπεμβαίνουσι. Ἄλλωστε ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἦτο κατηγορηματικὴ ἐπ' αὐτοῦ. Ἦδη ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων, ὅπως ἀνεφέραμεν προηγουμένως, εἶχεν εἶπει πλήρης ὀργῆς πρὸς τὸν Μωϋσῆν: «Τίς ἐποίησεν δύσ κ ω φ ο ν καὶ κ ω φ ὶ ν;».

Τὴν πλανερὰν αὐτὴν ἀντίληψιν διαλύει ὁ Ἰησοῦς. Εἶναι μία θαυμασία μικρὰ ἱστορία, τὴν ὁποίαν διηγείται ὁ Μάρκος (7, 32-37): «Καὶ φέρουσιν αὐτῷ κωφὸν μογιλάλον καὶ παρακαλοῦσιν αὐτὸν ἵνα ἐπιθῇ αὐ-

τῷ τὴν χεῖρα· καὶ ἀπολαβόμενος αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ὄχλου κατ' ἰδίαν, ἔβαλε τὸν δάκτυλον αὐτοῦ εἰς τὰ ὄτα αὐτοῦ, καὶ πτύσας ἤψατο τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ἔστέναξε, καὶ λέγει αὐτῷ ἔφραθά, ὃ ἔστι, διανοίχθητι· καὶ εὐθέως διανοίχθησαν αὐτοῦ αἱ ἀκοαί· καὶ ἐλύθη ὁ δεσμός τῆς γλώσσης αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει ὀρθῶς. Καὶ διεστείλατο αὐτοῖς ἵνα μηδενὶ εἴπωσιν ὅσον δὲ αὐτὸς αὐτοῖς διεστέλλετο, μᾶλλον περισσότερον ἐκήρυσσον· καὶ ὑπερπερισσῶς ἐξεπλήσσαντο, λέγοντες, καλῶς πάντα πεποίηκε· καὶ κωφοὺς ποιεῖ ἀκούειν, καὶ ἀλάλους λαλεῖν».

Μὲ τὴν χειρονομίαν αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διαλύει τὴν πρόληψιν ὅτι οἱ κωφάλαοι πρέπει νὰ παραμείνουσι εἰς τὴν τραγικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς κατεδίκασεν ἡ μοῖρα. Ἀκόμη τὸ χωρίον τοῦ Μάρκου δεικνύει καὶ τὸ ἐξῆς: Ὁ Χριστὸς, γνωρίζει τὴν φύσιν τῆς ἀναπηρίας. Γνωρίζει δηλαδὴ ὅτι ἡ ἀλαλία εἶναι συνέπεια τῆς κωφώσεως, δι' αὐτὸ καὶ ἐγγίζει συγχρόνως τὰ ὄτα καὶ τὴν γλῶσσαν τοῦ κωφάλαου. Ὁ Χριστὸς παραμένει μὲ τὴν στοργὴν, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε πρὸς τοὺς κωφάλαους καὶ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν τύχην των, φωτεινὸν καὶ λαμπρὸν ὄροσημον εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἀγωγῆς τῶν ἀποκλήρων αὐτῶν τῆς ζωῆς. Ἀκριβῶς ἀργότερον τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ θὰ μιμηθοῦν οἱ σηματοφόροι τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἴδρουσε, μοναχοὶ Pedro Ponce De Leon, Abbe De L' Epee, Tomaseo Silvestro καὶ θὰ προσπαθήσουσι μὲ ἀνθρωπίνως πλέον δυνάμεις νὰ ἐπαναδώσουσι τὴν λαλίαν εἰς τοὺς κωφάλαους. Εἶναι κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ τοῦτο ἕνας ἀπὸ τοὺς καρποὺς τοῦ θαύματος, τὸ ὁποῖον «ἐποίησεν» ὁ Ἰησοῦς πρὸ 1900 περίπου ἐτῶν εἰς ἓν ταπεινὸν χωρίον τῆς Γαλιλαίας.

(4) Ἡσαΐας 29, 18 καὶ 35, 5.

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΤΙ ΕΚΑΜΑΜΕΝ;

Ἀπὸ τότε ποὺ ἤρχισε τὴν ἔκδοσίν του τὸ περιοδικὸν τοῦτο, ἡ διεθνὴς κατάστασις δὲν εἶδε μίαν καλὴν ἡμέραν. Οἱ πόλεμοι, αἱ «ἀπειλαὶ πολέμων», ἡ συνεχὴς ἀγωνία διὰ τὴν αὔριον ἀποτελοῦν καθεστῶς πλέον. Αἱ «Ἀκτίνες» ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου καὶ συνεχίζουσι τὴν ἔκδοσίν των διαρκούντος τοῦ, ψυχροῦ λεγομένου, τρίτου. Καὶ ἀπὸ τὴν συνέχειαν ποὺ παρουσίασαν τὰ γεγονότα, εἴκοσι δύο χρόνια τώρα, πρέπει νὰ συναγάγῃ κανεὶς ὅτι, ἀπλούστατα, εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλέψῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, καὶ ταῦτα ἀνεξαρτήτως Βερολίνου, Ἰράκ κ.λ.π. Βαρόμετρον τῆς διεθνοῦς πολιτικῆς καταστάσεως δὲν ὑπάρχει, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ προβλέψωμεν ἔστω καὶ με ἀπλὴν πιθανότητα ἂν αὔριον, κατὰ γράμμα αὔριον, θὰ ὑπάρχῃ θύελλα ἢ ὠραῖος καιρὸς.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἂς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ κάμωμεν μίαν ὑπόθεσιν, εὐχόμενοι με ὄλην μας τὴν καρδίαν νὰ πρόκειται περὶ ἀπλῆς ὑποθέσεως. Ἄς ὑποθέσωμεν, λοιπόν, ὅτι θερμαίνεται ὁ ψυχρὸς πόλεμος καὶ σήμερον, αὔριον, μεθαύριον, ἔχομεν τὸν τρίτον παγκόσμιον πόλεμον, ἔμφανῆ πλέον, με ὄλην του τὴν εἰς πᾶσαν φαντασίαν ἀσύλληπτον τραγικότητα. Τί ἀπάντησιν θὰ δώσωμεν, ὅταν ἡ συνειδήσις μας θὰ μᾶς ἐρωτᾷ, πῶς ἐχρησιμοποίησαμεν τὰ δεκαπέντε, ἂς ποῦμε, χρόνια τῆς, κατ' ἐπίφασιν ἔστω, εἰρήνης, ποὺ μᾶς ἐχαρίσθη μεταξὺ τῶν δύο πολέμων, τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ... ὁ Θεὸς φυλάξει... τρίτου; Τί ἀπολογίαν θὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, εἰς τοὺς ἄλλους, εἰς τὸν Θεόν, ὅσον ἀφορᾷ τὸ πῶς ἠξιοποιήσαμεν τὴν ἀνάπαυλαν ποὺ μᾶς ἐχαρίσθη; Τί ἔχο-

μεν νὰ παρουσιάσωμεν ὡς δημιουργίαν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι μόνον μία: Τί ἔχομεν νὰ παρουσιάσωμεν; Μά, ἀπλούστατα, μικρότητας! Ἀπασχόλησιν περὶ τὰ μικρά, μικρολογίας, μικροεγωϊσμούς, ἔμπαθείας, ὑπουλότητας, καὶ πρὸ παντὸς ἄρνησιν μιᾶς γενναίας, εἰλικρινοῦς ἀντιμετωπίσεως τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς. Ἴδου ὁ ἀπολογισμὸς. Ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἐπῆγαν χαμένα. Τίποτε τὸ ὄντως μέγα δὲν ἐγένετο εἰς ὄλην τὴν Χριστιανωσύνην ὄλων τῶν ὁμολογιῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ πικρὰ ἀλήθεια. Καὶ ἂν τὴν πραγματικότητα αὐτὴν θέλωμεν νὰ τὴν ὑπερνικήσωμεν, ἢ ἀφετηρία διὰ τὴν ὑπερνίκησιν εἶναι ἡ ἐν ταπεινώσει ὁμολογία μας. Τὰ λοιπὰ εἶναι πολιτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου. Καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου εἶναι πολιτικὴ τοῦ θανάτου!

ΠΑΛΙΝ ΤΑ ΙΔΙΑ

Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δεκαπενταετοῦς περίπου αὐτῆς προθεσμίας, ποὺ ἔως τώρα μᾶς ἔχει δοθῆ ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἡ ἄρνησις ἢ ἀντιχριστιανικὴ, ὁ ὕλισμος, ὁ ἀθεϊσμός, ὁ ἀντιχριστιανισμὸς καὶ ἐφαίνοντο ὅτι ἔπαυσαν νὰ προσθέτουν νέα θεωρητικὰ κτυπήματα εἰς ὅσα ἔχουν ἤδη καταφερθῆ κατὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Μέσα εἰς μίαν γενικὴν κόπωσιν, ὅπου καὶ ἡ φιλοσοφία ἔχει κουρασθῆ καὶ ἡ ἐπιστήμη, παρὰ τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα, εἶναι κάπως, ἀπὸ ἀπόψεως μεγάλων πτήσεων, μουδιασμένη, φαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἐν ὀνόματι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἄρνησις ἦτο ἀνίκανος, ἢ καὶ ἀπρόθυμος, νὰ δώσῃ νέας μάχας. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι εἵχαμεν ἀρχίσει νὰ νοσταλγοῦμεν μίαν καινούργιαν ἐπίδειξιν ἀρνητικοῦ πνεύματος διὰ νὰ ἀρχίσωμεν πάλιν τὸν ἱερὸν πόλεμον με τὴν ἄρνησιν, πόλεμον ποὺ

σθύνει τὰς μικρότητας καὶ τὰς ἐμπαισθείας. Καὶ ἰδοὺ ὅτι ἤρχισαν αἱ νέαι αὐταὶ ἀρνητικαὶ ἐκδηλώσεις, νομίζει κανεὶς, ἀκριβῶς διὰ τὰ ἀποδειχθῆ ἴσως ἀληθῆ ἦσαν ὅσα κατ' ἐπανάληψιν γράφομεν περὶ πλημμυρίδος καὶ ἀμπωτίδος διὰ τὰ φανῆ ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι ἡ ἀμπωτις τῆς πίστεως, μὲ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, θὰ ὀδηγήσῃ πάλιν εἰς τὴν ἀντίθετον στροφήν, ἐφ' ὅσον δὲν ἠξιοποιήσαμεν τὴν πνευματικὴν στροφήν κατὰ τὴν πλημμυρίδα.

«ΕΧΕΙ ΔΙΚΗΟ;»

Ἔχομεν λοιπὸν μπροστά μας ἓνα βιβλίον τοῦ Dr Heinrich Fuehz. Τίτλος του: «Ἐχει δίκηο ἡ Βίβλος;» («Hat die Bibel recht?»). Καὶ μάλιστα τὴν τρίτην ἔκδοσιν τοῦ 1958 εἰς τὴν Λειψίαν. Εἶναι ἓνα βιβλίον ἀκριβῶς τῆς σχολῆς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν ἀθεϊστικόν, ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν ὕλιστικόν. Ἄλλὰ τὸ χαρακτηριστικόν, τὸ νεώτερον ἴσως, εἶναι τοῦτο: «Ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν ἐκθέτει θετικῶς τὰς ἀρχὰς τοῦ ὕλισμοῦ, ὅπως φέρ' εἰπεῖν ἡ... ἀείμνηστος «Δύναμις καὶ ὕλη» τοῦ Μπύχνερ, ἀλλὰ καταπολεμεῖ τὰς βάσεις τῆς χριστιανικῆς Πίστεως, καὶ προσπαθεῖ, τοῦτο μὲν νὰ διασύρῃ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὡς περίπου σύμφυρμα πλαστογραφιῶν καὶ μύθων, τοῦτο δὲ νὰ διαπομπεύσῃ τὴν Χριστιανωσύνην εἰς τὴν ἱστορικὴν τῆς διαδρομῆν μὲ τὰ γνωστὰ περὶ ἀντιθέσεως πρὸς τὴν ἐπιστήμην κ.τ.λ. μέχρι τῆς «πυρᾶς τοῦ Γαλιλαίου» κ.λ.π.

Τὸ βιβλίον ἰδὲν ἔχει καθ' ἑαυτὸ ἀξίαν οὔτε καν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς τὸν πιστὸν ἐρέθισμα δι' ἀντίκρουσιν. Εἶναι μᾶλλον ἀναμάσησις ἐπιχειρημάτων γνωστῶν μὲ μερικὰς ἱστορικὰς παραπομπὰς καὶ ντοκουμέντα, ἰδίως ἀπὸ τὴν θλιθερὰν ἱστορίαν τῆς ἱεράς ἐξετάσεως, ἱστορίαν, περὶ τῆς ὁποίας ἔχει ἡδὴ ὀμιλήσει ἡ «Διακήρυξις» τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Δὲν εἶναι, λοιπὸν, τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ τὸ γεγονός τῆς ἐκδόσεώς του καὶ δι' εἰς τρεῖς ἀλλεπαλλήλους ἐκ-

δόσεις, τὸ χαρακτηριστικὸν καὶ ἐξόχως ἐνδιαφέρον.

Κατὰ τὰ λοιπὰ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι τελείως ἄχρηστον, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν θὰ ἀφυπνίσῃ καν τοὺς πιστοὺς. Καὶ ἡμποροῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων» οὐδεὶς ἀπολύτως θὰ χάσῃ τὸν ὕπνον του, διότι ἐξεδόθη τοιοῦτο βιβλίον. Καὶ ὅμως κυκλοφοροῦν, ὅπως κυκλοφορεῖ, δὲν ἡμπορεῖ παρά νὰ κάμῃ πολὺ μεγάλο κακὸν εἰς ψυχὰς ἰδίως αἰ ὁποῖαι θὰ ἔχουν λόγον νὰ εἶναι ἀπογοητευμένα ἀπὸ τὴν ἐμπρακτον ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως... ἀλλὰ τὰ εἶπαμεν ἀρκετὰς φορὰς ἕως τώρα αὐτὰ τὰ πράγματα!

ΚΑΙ ΟΜΩΣ ΕΧΕΙ ΔΙΚΗΟ

Καὶ ὅμως ἰδοὺ ἡ ἄλλη πλευρά. Τὴν παρουσιάζει ὁ Werner Keller εἰς τὸ βιβλίον «Καὶ ὅμως ἡ Βίβλος ἔχει δίκηο». («Und die Bibel hat doch recht»). Ἔνας τόμος ἀρκετὰ ὀγκώδης, εἰς τὸν ὁποῖον ἰδὲν ξέρεῖ κανεὶς τί νὰ πρωτοθαυμάσῃ: Τὸν ἀπίστευτον πλοῦτον τοῦ παντοειδοῦς ὕλικου, τὴν μεθοδικότητα καὶ συστηματικότητα τῆς ἐρεῦνης, ἢ τὴν ἀπίστευτον κυκλοφορίαν, ἀφοῦ ἓνα τοιοῦτο βιβλίον, ὅχι εὐκόλον εἰς τὴν μελέτην, ἔργον ποῦ προϋποθέτει ἀρκετὸν κόπον διὰ τὰ νὰ διαβάσῃτε, ἓνα τέτοιο βιβλίον, λοιπὸν, ποῦ ἐξεδόθη διὰ πρώτην φορὰν τὸ 1955, τώρα ἐκυκλοφόρησεν εἰς τὴν τριακοσιοστὴν πεντηκοστὴν χιλιάδα (ἀριθμὸς 350.000) ἀντιτύπων! Καὶ δὲν ἐγγυώμεθα ὅτι δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς ἀπληροαιώμενος πλέον αὐτὴν τὴν στιγμήν.

Ὅλη ἡ βιβλικὴ ἱστορία παρελαύνει εἰς τὸ βιβλίον αὐτό, ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀβραάμ, μέχρι τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς ἱστορίας τῆς ἀπογραφῆς (βλέπε καὶ τὴν μελέτην ποῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς «Ἀκτίνας», τόμος 1943 σελ. 11) μέχρι τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, μέχρι τῶν προσφάτων εὐρημάτων εἰς τὴν νεκρὰν θάλασσαν. Ἐνα θαυμάσιον βιβλίον! Θὰ ἔπρε-

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΤΙ ΕΚΑΜΑΜΕΝ;

Ἀπὸ τότε ποὺ ἤρχισε τὴν ἐκδοσὶν τοῦ τὸ περιοδικὸν τοῦτο, ἡ διεθνῆς κατάστασις δὲν εἶδε μίαν καλὴν ἡμέραν. Οἱ πόλεμοι, αἱ «ἀπειλαὶ πολέμων», ἡ συνεχὴς ἀγωνία διὰ τὴν αὔριον ἀποτελοῦν καθεστὼς πλέον. Αἱ «Ἀκτίνες» ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ β' παγκοσμίου πολέμου καὶ συνεχίζουσι τὴν ἔκδοσίν των διαρκούντος τοῦ, ψυχροῦ λεγομένου, τρίτου. Καὶ ἀπὸ τὴν συνέχειαν ποὺ παρουσίασαν τὰ γεγονότα, εἴκοσι δύο χρόνια τώρα, πρέπει νὰ συναγάγη κανεὶς ὅτι, ἀπλούστατα, εἶναι ἀδύνατον νὰ προβλέψῃ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, καὶ ταῦτα ἀνεξαρτήτως Βερολίνου, Ἰράκ κ.λ.π. Βαρόμετρον τῆς διεθνούς πολιτικῆς καταστάσεως δὲν ὑπάρχει, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ προβλέψωμεν ἔστω καὶ μὲ ἀπλὴν πιθανότητα ἂν αὔριον, κατὰ γράμμα αὔριον, θὰ ὑπάρχῃ θύελλα ἢ ὠραῖος καιρὸς.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἅς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ κάμωμεν μίαν ὑπόθεσιν, εὐχόμενοι μὲ ὄλην μας τὴν καρδιά νὰ πρόκειται περὶ ἀπλῆς ὑποθέσεως. Ἄς ὑποθέσωμεν, λοιπόν, ὅτι θερμαίνεται ὁ ψυχρὸς πόλεμος καὶ σήμερον, αὔριον, μεθαύριον, ἔχομεν τὸν τρίτον παγκόσμιον πόλεμον, ἐμφανῆ πλέον, μὲ ὄλην του τὴν εἰς πᾶσαν φαντασίαν ἀσύλληπτον τραγικότητα. Τί ἀπάντησιν θὰ δώσωμεν, ὅταν ἡ συνειδησίς μας θὰ μᾶς ἐρωτᾷ, πῶς ἐχρησιμοποίησαμεν τὰ δεκαπέντε, ἅς ποῦμε, χρόνια τῆς, κατ' ἐπίφασιν ἔστω, εἰρήνης, ποὺ μᾶς ἐχαρίσθη μεταξὺ τῶν δύο πολέμων, τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ... ὁ Θεὸς φυλάξοι... τρίτου; Τί ἀπολογίαν θὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, εἰς τοὺς ἄλλους, εἰς τὸν Θεόν, ὅσον ἀφορᾷ τὸ πῶς ἤξιοποίησαμεν τὴν ἀνάπαυλαν ποὺ μᾶς ἐχαρίσθη; Τί ἔχο-

μεν νὰ παρουσιάσωμεν ὡς δημιουργίαν κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν;

Ἡ ἀπάντησις εἶναι μόνον μία: Τί ἔχομεν νὰ παρουσιάσωμεν; Μά, ἀπλούστατα, μικρότητας! Ἀπασχόλησιν περὶ τὰ μικρά, μικρολογίας, μικροεγωισμούς, ἐμπαθείας, ὑπουλότητας, καὶ πρὸ παντὸς ἄρνησιν μιᾶς γενναίας, εἰλικρινοῦς ἀντιμετωπίσεως τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς ζωῆς. Ἴδου ὁ ἀπολογισμὸς. Ὅλα αὐτὰ τὰ χρόνια ἐπῆγαν χαμένα. Τίποτε τὸ ὄντως μέγα δὲν ἐγένετο εἰς ὄλην τὴν Χριστιανωσύνην ὄλων τῶν ὁμολογιῶν. Αὐτὴ εἶναι ἡ πικρὰ ἀλήθεια. Καὶ ἂν τὴν πραγματικότητα αὐτὴν θέλωμεν νὰ τὴν ὑπερνικήσωμεν, ἢ ἀφετηρία διὰ τὴν ὑπερνίκησιν εἶναι ἡ ἐν ταπεινώσει ὁμολογία μας. Τὰ λοιπὰ εἶναι πολιτικῆ τῆς στρουθοκαμήλου. Καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς στρουθοκαμήλου εἶναι πολιτικὴ τοῦ θανάτου!

ΠΑΛΙΝ ΤΑ ΙΔΙΑ

Ἐνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δεκαπενταετοῦς περίπου αὐτῆς προθεσμίας, ποὺ ἕως τώρα μᾶς ἔχει δοθῆ ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου, εἶναι καὶ τὸ ὅτι ἡ ἄρνησις ἢ ἀντιχριστιανική, ὁ ὕλισμός, ὁ ἀθεϊσμός σὰν νὰ ἐμαρᾶζωσαν καὶ ἐφαίνοντο ὅτι ἐπαυσαν νὰ προσθέτουν νέα θεωρητικὰ κτυπήματα εἰς ὅσα ἔχουν ἤδη καταφερθῆ κατὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Μέσα εἰς μίαν γενικὴν κόπωσιν, ὅπου καὶ ἡ φιλοσοφία ἔχει κουρασθῆ καὶ ἡ ἐπιστήμη, παρὰ τὰ μεγάλα ἐπιτεύγματα, εἶναι κάπως, ἀπὸ ἀπόψεως μεγάλων πηύσεων, μουδιασμένη, φαίνεται ὅτι καὶ ἡ ἐν ὀνόματι τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἐπιστήμης ἄρνησις ἦτο ἀνίκανος, ἢ καὶ ἀπρόθυμος, νὰ δώσῃ νέας μάχας. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι εἴχαμεν ἀρχίσει νὰ νοσταλγοῦμεν μίαν καινούργιαν ἐπίδειξιν ἀρνητικῶν πνεύματος διὰ νὰ ἀρχίσωμεν πάλιν τὸν ἱερὸν πόλεμον μὲ τὴν ἄρνησιν, πόλεμον ποὺ

σθύνει τὰς μικρότητας καὶ τὰς ἐμπαιθίας. Καὶ ἰδοὺ ὅτι ἤρχισαν αἱ νέαι αὐταὶ ἀρνητικαὶ ἐκδηλώσεις, νομίζει κανεὶς, ἀκριβῶς διὰ τὴν ἀποδειχθῆ πόσον ἀληθῆ ἦσαν ὅσα κατ' ἐπανάληψιν γράφομεν περὶ πλημμυρίδος καὶ ἀμπώτιδος διὰ τὰ φανῆ ἐκ τῶν πραγμάτων, ὅτι ἡ ἀμπωτὶς τῆς πίστεως, μὲ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἐπιστημονισμοῦ, θὰ ὀδηγήσῃ πάλιν εἰς τὴν ἀντίθετον στροφὴν, ἐφ' ὅσον δὲν ἠξιοποιήσαμεν τὴν πνευματικὴν στροφὴν κατὰ τὴν πλημμυρίδα.

«ΕΧΕΙ ΔΙΚΗΟ;»

Ἔχομεν λοιπὸν μπροστά μας ἕνα βιβλίον τοῦ Dr Heinrich Fuehcz. Τίτλος του: «Ἐχει δίκη ἡ Βίβλος;» («Hat die Bibel recht?»). Καὶ μάλιστα τὴν τρίτην ἔκδοσιν τοῦ 1958 εἰς τὴν Λειψίαν. Εἶναι ἕνα βιβλίον ἀκριβῶς τῆς σχολῆς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν ἀθεϊστικόν, ἑκατὸν τοῖς ἑκατὸν ὕλιστικόν. Ἄλλὰ τὸ χαρακτηριστικόν, τὸ νεώτερον ἴσως, εἶναι τοῦτο: «Ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ δὲν ἐκθέτει θετικῶς τὰς ἀρχὰς τοῦ ὕλισμοῦ, ὅπως φέρ' εἰπεῖν ἡ... ἀείμνηστος «Δύναμις καὶ ὕλη» τοῦ Μπύχνερ, ἀλλὰ καταπολεμεῖ τὰς βάσεις τῆς χριστιανικῆς Πίστεως, καὶ προσπαθεῖ, τοῦτο μὲν νὰ διασύρῃ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὡς περίπου σύμφυρμα πλαστογραφιῶν καὶ μύθων, τοῦτο δὲ νὰ διαπομπεύσῃ τὴν Χριστιανισμὸν εἰς τὴν ἱστορικὴν τῆς διαδρομῆς μὲ τὰ γνωστὰ περὶ ἀντιθέσεως πρὸς τὴν ἐπιστήμην κ.τ.λ. μέχρι τῆς «πυρᾶς τοῦ Γαλιλαίου» κ.λ.π.

Τὸ βιβλίον ἴδεν ἔχει καθ' ἑαυτὸ ἀξίαν οὔτε κἂν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι θὰ δώσῃ εἰς τὸν πιστὸν ἐρέθισμα δι' ἀντίκρουσιν. Εἶναι μᾶλλον ἀναμάσησις ἐπιχειρημάτων γνωστῶν μὲ μερικὰς ἱστορικὰς παραπομπὰς καὶ ντοκουμέντα, ἰδίως ἀπὸ τὴν θλιβερὰν ἱστορίαν τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως, ἱστορίαν, περὶ τῆς ὁποίας ἔχει ἤδη ὁμιλήσει ἡ «Διακήρυξις» τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων». Δὲν εἶναι, λοιπὸν, τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου, ἀλλὰ τὸ γεγονός τῆς ἐκδόσεώς του καὶ δὴ εἰς τρεῖς ἀλληπαλλήλους ἐκ-

δόσεις, τὸ χαρακτηριστικὸν καὶ ἐξόχως ἐνδιαφέρον.

Κατὰ τὰ λοιπὰ, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι τελείως ἄχρηστον, ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ὅτι δὲν θὰ ἀφυπνίσῃ κἂν τοὺς πιστοὺς. Καὶ ἠμποροῦμεν νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι καὶ ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Ἀκτίνων» οὐδεὶς ἀπολύτως θὰ χάσῃ τὸν ὕπνον του, διότι ἐξεδόθη τοιοῦτο βιβλίον. Καὶ ὅμως κυκλοφοροῦν, ὅπως κυκλοφορεῖ, δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ κάμῃ πολὺ μεγάλο κακὸν εἰς ψυχὰς ἰδίως αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν λόγον νὰ εἶναι ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὴν ἔμπρακτον ἐμφάνισιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως... ἀλλὰ τὰ εἴπαμεν ἀρκετὰς φορὰς ἕως τώρα αὐτὰ τὰ πράγματα!

ΚΑΙ ΟΜΩΣ ΕΧΕΙ ΔΙΚΗΟ

Καὶ ὅμως ἰδοὺ ἡ ἄλλη πλευρά. Τὴν παρουσιάζει ὁ Werner Keller εἰς τὸ βιβλίον «Καὶ ὅμως ἡ Βίβλος ἔχει δίκη». («Und die Bibel hat doch recht»). Ἐνας τόμος ἀρκετὰ ὀγκώδης, εἰς τὸν ὁποῖον ἴδεν ξέρεῖ κανεὶς τί νὰ πρωτοθωμάσῃ: Τὸν ἀπίστευτον πλοῦτον τοῦ παντοειδοῦς ὀλικοῦ, τὴν μεθοδικότητα καὶ συστηματικότητα τῆς ἐρεῦνης, ἢ τὴν ἀπίστευτον κυκλοφορίαν, ἀφοῦ ἕνα τοιοῦτο βιβλίον, ὄχι εὐκολὸν εἰς τὴν μελέτην, ἔργον ποῦ προϋποθέτει ἀρκετὸν κόπον διὰ νὰ τὸ διαβάσῃτε, ἕνα τέτοιο βιβλίον, λοιπὸν, ποῦ ἐξεδόθη διὰ πρώτην φορὰν τὸ 1955, τώρα ἐκυκλοφόρησεν εἰς τὴν τριακοσιοστὴν πεντηκοστὴν χιλιάδα (ἀριθμὸς 350.000) ἀντιτύπων! Καὶ δὲν ἐγγυώμεθα ὅτι δὲν εἶναι καὶ αὐτὸς ὁ ἀριθμὸς ἀπληροῦστος πλέον αὐτὴν τὴν στιγμὴν.

Ὅλη ἡ βιβλικὴ ἱστορία παρελαύνει εἰς τὸ βιβλίον αὐτό, ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τῆς ἱστορίας τοῦ Ἀβραάμ, μέχρι τῆς Καινῆς Διαθήκης, τῆς ἱστορίας τῆς ἀπογραφῆς (βλέπε καὶ τὴν μελέτην ποῦ ἐδημοσιεύθη εἰς τὰς «Ἀκτίνες», τόμος 1943 σελ. 11) μέχρι τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, μέχρι τῶν προσφάτων εὐρημάτων εἰς τὴν νεκρὰν θάλασσαν. Ἐνα θαυμάσιον βιβλίον! Θὰ ἔπρε-

πε νὰ δοξάσωμεν τὸν Θεὸν δι' αὐτὸ καὶ νὰ τὸ ἀξιοποιήσωμεν.

Καὶ ὅμως, παρὰ τὴν ἔκδοσιν ποιούτων βιβλίων, πρέπει νὰ δεσπόσῃ ἡ ἀνησυχία ὅτι ἤρχισαν καὶ πάλιν αἱ ἀθεϊστικαὶ ἐκδόσεις. Καὶ μίᾳ ἀληθινῇ Χριστιανωσύνῃ δὲν θὰ δώσῃ «ὑπὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς βλεφάροις νυσταγμὸν καὶ ἀνάπαυσιν τοῖς κροτάφοις αὐτῆς» ἕως οὔ, ὅχι μόνον ὑπάρξουν ἐπιστήμονες, ποὺ προσφέρουν ὄπλα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀγωνισταί, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν τὰ ὄπλα αὐτὰ διὰ νὰ ἐξουδετεροῦνται αἱ ἐπιθέσεις ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης.

ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ ΚΑΙ ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΣ

Ἔσῃ εἶχαμεν γράφει εἰς τὸ προηγούμενον τεύχος σχετικῶς μὲ τὰς μάχας, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ δώσῃ ὁ Χριστιανισμός, μᾶς παροτρύνουν νὰ προσθέσωμεν τώρα καὶ κάτι ἄλλο σχετικὸν μὲ μίαν μεγάλην μάχην, τὴν μάχην τῆς εἰλικρινείας. Ὅπως ὁ Ἡρακλῆς εἰς τὸν γνωστὸν μῦθον, ἔφηθος γενόμενος, εὐρέθη εἰς ἓνα σταυροδρόμι ὅπου ἀπὸ τὴν μίαν μεριὰν εὐρίσκετο ἡ Ἀρετὴ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ἡ Κακία, ἔτσι καὶ ἡ Χριστιανωσὺν εὐρίσκεται εἰς ἓνα σταυροδρόμι, ὅπου ἀπὸ τὴν μίαν μεριὰν εὐρίσκεται ἡ εἰλικρινεὶα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλην ἡ σκοπιμότης. Ὁ πειρασμὸς ὑπῆρξεν ἀνὰ τοὺς αἰῶνας μέγας νὰ προκριθῇ τῆς εἰλικρινείας ἡ σκοπιμότης, νὰ μὴ ἀναγνωρίζωμεν τὸ ἀληθές, ἀλλὰ νὰ προτιμῶμεν τὸ σκόπιμον. Νὰ κρύβωμεν τὴν ἀλήθειαν χάριν τῆς σκοπιμότητος, κρίνοντας τὰ πάντα ἐξ ἐπόψεως σκοπιμότητος καὶ ἔχοντες ὡς πρότυπον ὄχι τὸν Κύριον καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Πατέρας, ἀλλὰ τὸν Ταλλεϋράνδον καὶ τὸν Μεττερνίχον.

Πόσον γελοῖον εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα! Ὁ πιστός, ὁ ὁποῖος εἰς θέματα χριστιανικὰ θηρεύει τὴν σκοπιμότητα ἀντὶ τῆς εἰλικρινοῦς ἀντιμετωπίσεως τῶν πραγμάτων ὅπως εἶναι, δὲν γίνεται Μεττερνίχος, οὔτε Ταλλεϋράνδος. Γελοιοποιεῖται, ἀπλοῦστατα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι

ἐξ ἴσου καταφανής, μολονότι εἶναι ἐξ ἴσου ἀληθής, ἡ καταστρεπτικὴ ἐπίδρασις, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ τοιαύτη ἀνειλικρινεὶα καὶ ἀπὸ ἐπόψεως ὀμοῦ ρεαλισμοῦ ἀκόμη. Ἡ θήρα τῆς σκοπιμότητος, τὸ νὰ παριστάνωμεν τὰ πάντα ἀναλόγως τοῦ τι νομίζομεν ὅτι συμφέρει εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐνεργεῖ καταστρεπτικῶτα διὰ τὴν ὄλην χριστιανικὴν ὑπόθεσιν. Τοιαύτη σκοπιμοθηρία εἶναι εἰς τὸ τέλος τῆς ἀναλύσεως ζημιοθηρία. Διότι τοιαῦται παραχωρήσεις εἰς τὴν σκοπιμότητα πληρώνονται πάρα πολὺ ἀκριβά.

Εἶναι φοβερόν, πράγματι, τὸ ἐνστικτον, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ καταλαβαίνει πότε τοῦ μιλάτε εἰλικρινῶς καὶ πότε δὲν τοῦ μιλάτε εἰλικρινῶς. Καὶ μόλις ἀντιληφθῇ ὅτι αὐτὰ ποὺ λέτε ἢ αὐτὰ ποὺ κάνετε, δὲν τὰ πιστεύετε, ἀλλὰ λέγετε ἢ τὰ κάνετε, διότι τὰ θεωρεῖτε σκόπιμα... τότε πλέον τὸν ἐχάσατε ὀριστικῶς τὸν ἄνθρωπον αὐτόν. Καὶ ἐπομένως, ἐκεῖνος ποὺ εἰς θέματα χριστιανικοῦ κηρύγματος καὶ δράσεως θυσιάζει τὴν εἰλικρινεὶαν χάριν τῆς σκοπιμότητος, χάνει καὶ τὰ δύο καὶ καθίσταται μωρὸν ἄλλας. Διὰ τὸν Χριστιανισμόν μόνον μίᾳ σκοπιμότης ὑπάρχει: ἡ ἀλήθεια. Ὅχι μόνον διὰ τὰ μεγάλα ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ μικρὰ καὶ τὰ λεπτομερειακὰ ἰσχύει ὁ λόγος τοῦ Κυρίου: «γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς»!

ΣΠΟΡΑ ΚΑΙ ΨΩΜΙ

Εἶναι πολὺ μέγας ὁ σωρὸς τῶν ἐπιστολῶν ποὺ λαμβάνομεν καὶ περιέχουν σχόλια ἐπὶ τῶν «Ἀπόψεων», κριτικὴν ἐπὶ τῆς χριστιανικῆς αὐτοκριτικῆς. Ἐκλέγομεν τώρα ἐδῶ μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς αὐτάς. Ὁ ἐπιστολογράφος μας (διὰ τὴν ἀκρίθειαν: ἡ ἐπιστολογράφος) ἐπεθύμει νὰ δημοσιευθῇ ὀλόκληρος ἡ ἐπιστολὴ αὐτή. Ἡμεῖς περιοριζόμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν τὸ μέρος ποὺ ἀφορᾷ ἡμᾶς, ἀφίνοντες δι' ἄλλας στήλας τὰ κατὰ τῶν ἄλλων κτυπήματα. Ἴδου λοιπὸν τὶ μᾶς γράφει ἡ ἀναγνώστριά μας:

«Κουρασθήκαμε! Μπορείτε νά μᾶς νοιώσατε ὅτι κουρασθήκαμε;

Κουρασθήκαμε ἀπό τίς «Ἀκτίνες»! Ἀγαποῦμε καί τὸ περιοδικό καί τὸ ἔργο του, καί αὐτὴ μᾶς ἡ ἐσωτερικὴ μαρτυρία, μᾶς δίνει τὸ δικαίωμα νά ποῦμε πῶς κουρασθήκαμε.

Μᾶς κούρασε ἡ στήλη τῶν «Ἀπόψεων». Μᾶς κούρασε ἡ χριστιανικὴ αὐτοκριτικὴ. Κάποτε διαβάσαμε βουρκωμένοι ἀπ' τῆ συγκίνης, τίς γραμμὲς αὐτῆς τῆς χριστιανικῆς αὐτοκριτικῆς! Μὰ περιμέναμε, καί δὲν εἶδαμε τίποτα περισσότερο, ἀπὸ μιὰ ἀτέλειωτη αὐτοκριτικὴ. Μὴ μοῦ πείτε ὅτι ἡ αὐτοκριτικὴ ἔχει σκοπὸ νά ξυπνήσῃ τὸν καθένα μᾶς χωριστά, καί γι' αὐτὸ οἱ καρποὶ τῆς δὲν θὰ φανοῦν ἀμέσως. Σᾶς παρακαλῶ, ἀφήστε στὴν ἄκρῃ αὐτὰ τὰ θεολογικὰ ἐπιχειρήματα.

Ἐγὼ σᾶς λέω ὅτι ξύπνησαν πολλοί, πολλοὶ περισσότεροι ἀπ' ὅσους φανταζόσαστε, μὰ ὅλες αὐτὲς οἱ μεμονωμένες προσπάθειες ἢ ἔστω καί λαχτάρες, πνίγηκαν μέσα στὴν ἄλλειψι κάθε ὀργανώσεως, στὴν ἀπουσία κάθε κατεθύνουσας καί ἡγεσίας.

Ζητοῦν οἱ «Ἀπόψεις» σας τὸν ἄρτιο ἄνθρωπο, ζητοῦν τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ΚΕ' Κεφαλαίου τοῦ Ματθαίου, ζητοῦν νά αἰσθανθῇ ἐπὶ τέλους αὐτὴ ἡ ταλαιπωρημένη Ἑλλάδα τὴν παρουσία τῶν χριστιανῶν. Μὰ ἂν ἐσεῖς, ἂν οἱ «Ἀπόψεις» σας, ἂν αὐτὸς ὁ φοβερὰ σιωπηλὸς συντάκτης τους, δὲν προχωρήσετε πρῶτοι σὲ μιὰ τέτοια ἐφαρμογὴ, ὀργανώνοντας καί καλώντας καί ἐμᾶς πού ἄ γ ω ν ο ὦ μ ε ζητώντας ἕνα σύνολο νά ἐντάξουμε τὴ θέλησι καί τίς δυνάμεις μᾶς, τότε ποῖς περιμένετε νὰ τὰ κάνη ὅλα αὐτὰ;»

Εἰς αὐτὰ τί νά ἀπαντήσωμεν; Ἄς ἀπαντήσωμεν διὰ παραβολῆς: «Ἐξήληθεν ὁ σπεῖρων τοῦ σπεῖραι τὸν σπῆρον αὐτοῦ. Καί ἐν τῷ σπεῖρειν αὐτόν... φωναὶ ἠκούοντο καί ἐπιστολαὶ ἐγράφοντο: «ἐκουρασθήκαμε πιά ἀπὸ τὸ ἔργον αὐτοῦ ποῦ κάνει ὁ σποριᾶς. Ἐμεῖς δὲν θέλομε σπορά. Ψωμί θέλομε!».

Δὲν μᾶς λένε, ὦμως, αἱ φωναὶ αὐτὰ πῶς θὰ ἔχωμεν ψωμί, ὅταν σταματήσωμεν τὴν σποράν!

Z.N.

Υ. Γ. Θερμάς εὐχαριστίας διὰ τὸ γράμμα μὲ τὴν ὑπογραφήν «Ἡμεῖς πού δὲν σᾶς γράφομεν».

Z.N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΙ

Ἀγαπηταὶ «Ἀκτίνες»

Πολὺ ἐνδιαφέροντα καί ἀντικειμενικά, ἀλλὰ καί διεγερτικά δι' ὅσους ἐπιμένουν ἐνὰ κοιμοῦνται ἀκόμη» εἶναι τὰ ἄρθρα τοῦ Ἰ. Ἐρμωνικοῦ.

Διότι, ὅσον καὶ νὰ λέγομεν ὅτι ἐν μόνον μέρος τῆς νεολαίας παρουσιάζει τὰ συμπτώματα αὐτά, κρίνοντας ἀντικειμενικῶς βλέπομεν ὅτι βλῆ ἡ νεολαία ἔχει προσβληθῆ λίγο -πολύ. Καί εἰς τοὺς μὲν ὑπάρχουν ἀνασταλτικοὶ παράγοντες διὰ τὴν ὀλοφάνερρον ἐκδήλωσιν, εἰς τοὺς δὲ ὄχι. Ἡ καθολικὴ δὲ αὐτὴ «προσβολή» ἐπιβεβαιούται, ὅταν ἐκλείψουν οἱ παράγοντες αὐτοὶ (αἱ ἐξαιρέσεις ὑπάρχουν) καί βλέπομεν τοὺς πρῶτους νὰ ἐκδηλώνονται.

Παραιροῦμεν τὸν ἔφηβον τῶν 14, 15, 16 ἐτῶν. Εἶναι τὰς περισσότερας φορὰς «χαμένος». Γελαῖ, φωνάζει ἀσκόπως, τὸν ἀκούομε κάθε βράδου εἰς τοὺς δρόμους εἰς τὰς ἔνδεκα καί δώδεκα, ὅταν γυρίζῃ εἰς τὸ σπίτι του. Εἶναι ἡ τραγικὴ νεότης.

Ἡ ψυχὴ τοῦ «βράζει», θέλει νά αἰσθανθῇ μίαν χαράν, ἡ ὁποία θὰ τὸν «γεμίση» πλήρως, ζητεῖ φίλους πραγματικούς.

Τὸ σπίτι τὰς περισσότερας φορὰς (διὰ νὰ μὴ εἰπωμεν 1000)ο, ἂν καί πάντοτε δὲν πταίει, πταίει τὸ ὅλον πνεῦμα, τὸ ὅποιον εἶναι γύρω μᾶς διακεχυμένον καί τὸ ὅποιον κάμνει τὸν νέον νὰ μὴ ὑπολογίῃ τόσον τὸ σπίτι) δὲν τὸν «γεμίζει».

Τὸ σχολεῖον πολὺ περισσότερο, τὸ ὅποιον εἶναι ἔτοιμον νὰ ἐπιβάλλῃ ἀποβολάς, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ νὰ νουθετῇ.

Καί ὁ νέος ἀναζητεῖ κάτι τὸ ἐξωοικογενειακόν, τὸ ἐξωσχολικόν.

Ἄλλ' ἐὰν αὐτὸ εἶναι μία πραγματικότης, εἶναι πραγματικότης καί τοῦτο: «Ὅτι ὁ σημερινὸς νέος τοῦ 59, τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔχει παύσει ἐντελῶς νὰ στηρίζεται εἰς τὰ «παραδεδεγμένα».

Ἀρκετὰς φορὰς γυρίζει μόνος πρὸς αὐτὰ, κυρίως πρὸς τὸ σπίτι. Ἄλλο (ἀλλοίμονον) ἐὰν τὸ τελευταῖον δὲν ἀπαντᾷ...

Καί κάτι ἄλλο εἶναι πραγματικότης: «Ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια ἀνθίσταται καί εἶναι πολλὰς φορὰς συγκινητικὴ ἢ προσπάθεια (ἐὰν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ αὕτη οὕτω) πατέρων καί μητέρων, οἱ ὅποιοι ἀγωνίζονται νὰ στηρίξουν τὰ παιδιὰ των.

Ἄλλὰ τώρα προσβάλλει τὸ ἐρώτημα: Μέχρι πότε ἡ ἑλληνικὴ οἰκογένεια θ' ἀνθίσταται; Μέχρι πότε θὰ δυνηθῇ νὰ συγκρατήσῃ τὰ τέκνα τῆς ἀπὸ τὴν ἔξωθεν ἐπίδρασιν, ἡ ὁποία συνεχῶς πολλαπλασιάζεται;

Πρέπει νὰ καταστήσωμεν τὴν οἰκογένειαν ἱκανὴν διὰ τὸ ἔργον τῆς αὐτοῦ. Διότι, τί τὰ θέλομε, μόνον ἡ οἰκογένεια, οἱ γονεῖς εἶναι οἱ φυσικοὶ παιδαγωγοί. Τὸ σχολεῖον καί αἱ ἄλλαι

ὀργανώσεις, αἱ ὁποῖα ἔρχονται νὰ διαπαιδαγωγήσουν τὴν νεότητα, εἶναι δευτερεύοντα.

Περιθώρια περαιτέρω ἀναμονῆς δὲν ἔχουν.

Μετὰ τιμῆς
Γ. Π.

ΕΝΑ ΦΙΛΜ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντᾶ

Σ' ἔνα του σημείωμα ὁ κ. Νικολαΐδης, σὺν προηγούμενο φύλλο τῶν «Ἀκτίνων», μιλᾷ γιὰ τὰ «ἄθλια κ' ἀνήθικα κινηματογραφικὰ κατασκευάσματα, ποὺ κατέκλυσαν τὸν τελευταῖο καιρὸ τοὺς Ἀθηναίους κινηματογράφους. Μὲ κάποια δὲ ἀνακούφισι ἀναφέρει, σὰν ἐξαίρεσι, τὴν ἀμερικανικὴ ταινία «τὸ πανδοχεῖο τῆς βης Ἐδνυχίας».

Παίρνοντας ἀπ' αὐτὸ ἀφορμὴ, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ ἀναφέρω καὶ μιὰ δευτέρη περίπτωσι φωτεινῆς ἐξαίρεσεως, ἀπὸ ἑλληνικῆς πλευρᾶς προερχομένη αὐτῆ, ποὺ ἴσως δὲν τὴν προσέξαμε ὅσο ἔπρεπε. Πρόκειται γιὰ τὴν ταινία «τὸ Νησί τῆς Σιωπῆς», τῆς νέας σκηνοθέτιδος διδος Λίλας Κουρκουλάκου. Τὸ φιλμ αὐτὸ μάλιστα προεκρίθη καὶ ἀντεπροσώπευσε τὴν χώρα μας σὺν περυσινῷ Φεστιβάλ τῆς Βενετίας. Ἐξέλεξι δὲ μεταξὺ τῶν 14 καλῶν ταινιῶν σὲ σύνολο 240.

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ φιλμ ἀναφέρεται στὴ ζωὴ τῶν Χανσενικῶν καὶ στὸ δύσκολο, ἀλλ' εὐγενέστατο καὶ ἱεραποστολικὸ ἔργο τῶν ἱατρῶν, ποὺ ἐργάζονται καὶ μοχθοῦν ἀνάμεσά τους. Ἐνα φιλμ δηλ. μὲ γνήσιο κ' ἔντονο ἀνθρωπιστικὸ περιεχόμενο, μὲ τὸ ὁποῖο ἡ σκηνοθέτις «προσπαθεῖ νὰ φέρῃ τὸ θέμα αὐτὸ (τὸ χανσενικὸ δηλ.) στὸ κέντρο τῆς ζωῆς καὶ νὰ τὸ προβάλλῃ στὴν ἀνθρώπινη συνείδησι σὰν θέμα ἀνθρωπισμοῦ», ὅπως σημείωνε πρὸ καιροῦ μιὰ ἐφημερίδα.

Τὰ σχόλια τοῦ Ἰταλικοῦ τύπου ἦταν πολὺν χολακευτικὰ γιὰ τὴν νέα σκηνοθετίδα καὶ τὸ ἔργο τῆς. Ἡ Gazzetta Sera ἔγραφε ὅτι τὸ «Νησί», «ἔχει προσωπικότητα καὶ εἶναι μιὰ δημιουργία τίμια, νοικοκυρεμένη, φταιγμένη μὲ πολὺ αἴσθημα». Ἡ Messagero σημείωνε ὅτι τὸ φιλμ ἔχει «συγκλονιστικὴς σκηνῆς δοσμένες μὲ τεράστια ψυχικὴ δύναμι», καὶ ἡ Corriere Lombardo ἔγραφε ὅτι ἡ σκηνοθέτις ἔδωσε τὴν «προσωπικὴ τῆς πνοή» στὸ φιλμ αὐτό. «Ἐπῆρε ἕνα σενάριο... ποὺ ἔχει ὅλες τῆς δυνατότητες μιᾶς νευρωτικῆς δημιουργίας, πλούσιαι σὲ κοντράστ καὶ ἀνθρωπιὰ, ἀπίστευτη γιὰ τὴν ἡλικία τῆς». Ἡ Breesia σημείωνε ὅτι «διάλεξε ἕνα θέμα δυσκολώτατο καὶ κατάφερε νὰ συγκινήσῃ τὸ κοινὸν» καὶ ἡ Speckel, ὅτι «τὸ τόλμημα τῆς Κουρκ. εἶναι ἄξιο μίμησεως». Τέλος ἡ La Sera διεπίστωνε ὅτι «μὲ τὸ Νησί τῆς Σιωπῆς ἡ Κουρκουλάκου ἀπέδειξε ὅτι μπορεῖ νὰ θέσῃ τὴν Τέχνην στὴν ὑπερρεσία τοῦ ἀνθρώπου».

Φαίνεται πὼς αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ ὄνειρο τῆς νέας σκηνοθέτιδος. Στὴν προεμίρα τοῦ φιλμ

στὸν Πειραιᾶ, στὴν ὁποία παρέστησαν ἐπίσημοι, ἐπιστήμονες, δημοσιογράφοι κ.λ.π. «ὠμίλησεν ἡ σκηνοθέτις τοῦ φιλμ διὰ τὴν ἀνθρωπιστικὴν γραμμὴν, τὴν ὁποίαν πρέπει ν' ἀκολουθῆ ἡ Τέχνη, τονίσασα ὅτι αὐτῆ θ' ἀκολουθήσῃ τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεως τῆς, κάμνουσα Τέχνην διὰ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὄχι Τέχνην διὰ τὴν Τέχνην, οἰασθήποτε δυσκολίας κ' ἂν συναντήσῃ», ὅπως ἔγραφε πρὸ καιροῦ Πειραικῆ ἐφημερίδα.

Ὅσοι πονοῦμε γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ κινηματογράφου καὶ ποθοῦμε τὴν ἐξυγιάνσιν του, προσπαθῆεις σὰν αὐτὴν τοῦ «Νησιοῦ τῆς Σιωπῆς» πρέπει νὰ ἔχουν ἀμέριστη τὴν συμπαράστασι μας.

Μὲ πολλὴ ἐκτίμησι

Ι. Α. Σ.

ΚΑΤΑΡΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ;

Ἀγαπητὲς «Ἀκτίνες»

Στὸ τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου 1959 δημοσιεύθηκε ἐπιστολὴ ἀναγνώστριάς σου, ἀναφερομένη στὸ πρόβλημα τῶν σπουδῶν. Ἡ ἐπιστολογράφος κάνει ὠρισμένες παρατηρήσεις ποὺ εἶναι ὀρθές. Σ' ἕνα σημεῖο, ὅμως, ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ νὰ διατυπώσω ἀντίθετη γνώμη.

Ἰσχυρίζεται, δηλαδή, πὼς ἡ κατάργησις τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων στὶς ἀνώτατες σχολὰς λύνει τὸ πρόβλημα. Τὸ λύνει ὅμως; Ἀντίθετα, πιστεύω ὅτι τὸ περιπλέκει. Καὶ νὰ γιατί: Ἡ κατάργησις τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων θὰ ὠθήσῃ — εἶναι πολὺ φυσικὸν — περισσότερους νέους στὸ νὰ συνεχίσουν τῆς σπουδῆς τους. Πὼς ὅμως οἱ ἀνώτατες σχολὰς θὰ ἀντεπεξέλθουν στὶς ἀπαιτήσεις, ποὺ θὰ προκύβουν, ἀφοῦ δὲν διαθέτουν οὔτε ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ἐπαρκές, ἀφοῦ οἱ κτιριακὲς ἐγκαταστάσεις δὲν εἶναι ἱκανές νὰ καλύψουν τὸν ἀριθμὸν τῶν σπουδαστῶν; Γιατὶ ἂν σήμερα φοιτοῦν σὺν Πανεπιστήμιον Θεσσαλονικῆς 5.000 φοιτητὲς λόγῳ χάριν, ὁ ἀριθμὸς τους θὰ αὐξήθῃ σὲ 20 χιλιάδες τὸ λιγώτερο.

Καταλαβαίνει κανεὶς τί καταστάσεις δημιουργοῦνται. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον: Τί θὰ συμβαίη ὅταν θὰ ἀποφοιτοῦν οἱ χιλιάδες αὐτῶν τῶν φοιτητῶν; Πὼς θὰ ἀπορροφῶνται ἀπὸ τὴν κοινωνία ὅλοι αὐτοὶ οἱ ἐπισιτήμονες τῆ σιγμῆ ποῦ ἴδρα, μὲ τὸν θεομὸ τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων, μένον ἀδιόριστοι τόσο καὶ τόσο, μετερχόμενοι τὰ πιδ ἄλλοπρόσβαλα ἐπαγγέλματα;

Ἄλλοῦ, λοιπόν, πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ ἡ αἰτία τῆς σημερινῆς καταστάσεως.

Ἡ κατάργησις δὲν ἐνδείκνυται.

Μετὰ τιμῆς

Θεσσαλονικῆ

T.P.

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΜΙΑ ΚΟΡΥΦΑΙΑ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

Μεῖς ἰδιαίτερη ἐκτίμηση καὶ σεβασμὸ στεκόμαστε μπροστὰ σ' ἓνα βιβλίο, ποὺ μολονότι δὲν εἶναι καθαρὸ λογοτεχνικὸ καὶ δὲν ἐμπίπτει πλήρως στὴν ἀρμοδιότητα τῆς στήλης αὐτῆς, ἔχει ὅλα τὰ δικαιώματα νὰ κρατᾷ τὴν πρώτη θέση στὴν πνευματικὴ δημιουργία τῆς χώρας μας. Διότι εἶναι ἓνα βιβλίο μὲ σπάνια, γνήσια καὶ ἄφρα πνευματικότητα, καὶ πραγματεύεται τὸ σοβαρώτερο καὶ σπουδαιότερο, τὸ κορυφαῖο πνευματικὸ μας ζήτημα, τὸ αἴτημα μᾶλλον καὶ τὴν ἀνάγκη ποὺ αἰσθάνεται κάθε ἀληθινὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος νὰ νοιώσει καὶ νὰ συνειδητοποιήσει βαθειὰ μέσα του τὸ περιεχόμενο, τὴ σημασία καὶ τὴν ἀξία τῆς χριστιανικῆς του πίστεως. Μὲ τὸν σεμνὸ καὶ μετρίωφρονα τίτλο «Εἰσαγωγή εἰς τὸν Χριστιανισμὸν» τὸ βιβλίο αὐτό, γραμμένο μὲ διαύγεια πνεύματος, σαφήνεια ἐκφράσεως, ἀπλότητα ὕφους καὶ γλώσσας καὶ μὲ ὑποδειγματικὴ μεθοδικότητα, δίνει μίαν πλήρη, ζωντανὴ καὶ οὐσιαστικὴ ἐκθεσὴ τῶν ἀρχῶν καὶ ἀληθειῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ βοηθεῖ, φωτίζει καὶ χειραγωγεῖ τὸν ἀναγνώστη νὰ θεμελιώσῃ καὶ νὰ στερεώσῃ μόνιμα καὶ ἀτράνταχτα τὴ ζωὴ του στὶς αἰώνιες πνευματικὲς βάσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Στὸν συγγραφέα τοῦ βιβλίου, ποῦ, μὲ γνήσια χριστιανικὴ σεμνοπρέπεια, ἀντάξια τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου του, ἐκάλυψε τὴν προσωπικότητά του κάτω ἀπὸ τὸ ψευδώνυμο Β. Πλουμίδης, ἐκφράζουμε τίς θερμότερες εὐχαριστίες μας.

ΜΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΗ ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ

Ἡ πρόσφατη ἀρρώστεια τοῦ διαπρεποῦς Ἑλληνοῦ ἀρχιμουσικοῦ Δ. Μητροπούλου — τὴν ὁποῖαν εὐτυχῶς ἔχει ὑπερνικήσει — ἔγινε ἀφορμὴ νὰ γνωσθῇ μιὰ χαρακτηριστικὴ λεπτομέρεια ἀπὸ τὴ ζωὴ του. Τί ἔχει νομίζετε, πάντα, πάνω στὸ πιάνο του, μπροστὰ του, γιὰ νὰ τὸν ἐμπνέη, νὰ τὸν ζωογονῇ καὶ νὰ τὸν ἐνδυναμώη; Τὴν προτομὴ κάποιου μεγάλου μουσικοῦ; Κανένα ἔργο τέχνης; Τίποτε ἀπ' αὐτά. Ἔχει μονάχα τὴ Βίβλο. Κι' ἐνῶ ἀπὸ τὴ λάμπα του κρέμονται δυὸ παλιοὶ ἀγιορείτικοι σταυροί, στὸν τοῖχο ἀπάνω εἶναι κρεμασμένη ἡ εἰκόνα τοῦ ἁγίου Φραγκίσκου τῆς Ἀσσίζης. Τί ἄλλο χρειάζεται γιὰ νὰ διαπιστώσῃ κανεὶς τὴ βασικὴ καὶ οὐσιαστικὴ πηγὴ τῆς πνευματικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ἀξίας τοῦ ἐξαιρετικοῦ καὶ περὶφημου μουσικοῦ;

Ο «ΕΥΤΕΝΗΣ ΚΥΡΙΟΣ»

Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἀνάλογο τὸ ἴδιο χαρακτηριστικὸ καὶ ἰδιαίτερος συγκινητικὸ, μᾶς

πληροφορεῖ ὁ χημικὸς κ. Γ. Παπαδημητρίου σχετικὰ μὲ τὸν τελευταῖως ἀποθανόντα καλλιτέχνη τοῦ θεάτρου Νίκο Παρασκευᾶ.

«Δὲν ἦταν μόνον ὁ τακτικῶς ἐκκλησιαζόμενος τίς Κυριακὲς — μᾶς γράφει ὁ κ. Παπαδημητρίου — ὁ παρακολουθῶν συχνὰ τοὺς ἐσπερινοὺς στὸν Ἅγιο Κωνσταντῖνο (Ὁμονοίας), ἀλλὰ ἦταν κυρίως ὁ χριστιανὸς, ποὺ μετείχε συνειδητὰ στὴν Μυστηριακὴ ζωὴ. Ἐβλεπε κανεὶς τὸν Νίκο Παρασκευᾶ ν' ἀνάβῃ τὸ κερί του καὶ ν' ἀποσύρεται σὲ μιὰ γωνιά ὅπου προσευχόταν γιὰ τὴν πλησιάση σὲ λίγο τίς τελευταῖες σειρὲς τῶν καθισμάτων τοῦ κατηχητικοῦ σχολείου καὶ νὰ παρακολουθῆσθῃ κι' αὐτὸς τὸ μῆθημα!

Ἄνάβουμε κι' ἐμεῖς τὸ κερί μας ἀφιερωμένο μὲ συγκίνηση στὴ μνήμη τοῦ εὐγενικοῦ ἀνθρώπου καὶ σεμνοῦ χριστιανοῦ, ποῦ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὀνόμασε κι' ἐδὲν εὐγενὴς κύριος τῆς Ἑλληνικῆς σκηπῆς, ὅπως τὸν ἐξαρχατήρισαν.

ΒΙΒΛΙΟ ΑΓΑΠΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ὁ κ. Χρῖστος Σ. Σολομωνίδης, συνεχίζοντας μὲ θερμὴ πίστη τὴν ὁράα καὶ συγκινητικὴ προσπάθειά του ν' ἀναστήσῃ καὶ νὰ παραδώσῃ στὴν ἀθανασία μὲ τὴν ἱστορία καὶ μὲ τὴν τέχνη τὴ «χαμένη», ἀλλὰ καὶ ἀξέχαστη καὶ πάντα ἀγαπημένη ἰδιαίτερη πατρίδα του — τὴ Σμύρνη — ἔδωσε τώρα τὴ «Δημοσιογραφία στὴ Σμύρνη», ἓνα περισπούδαστο καὶ πολὺ ἐνδιαφέρον ἔργο, γραμμένο μὲ ἀγάπη καὶ νοσταλγία, ἀλλὰ καὶ μὲ βαθειὰ καὶ πλατεῖα γνώση, μὲ ἱστορικὴ ἀκριβεία καὶ μὲ πλουσιώτατη τέκμηριωσι. Ὁ ἐκλεκτὸς συγγραφεὺς κατορθώνει, μὲ τὸ πάντα ζωντανὸ τοῦ ὕφους καὶ τὴ λογοτεχνικὴ του ἐκφραση, νὰ δώσῃ μίαν ἐντονη πιστὴ καὶ ἄρτια εἰκόνα τοῦ ἀληθινὰ μεγάλου καὶ πολύτιμου ἔθνικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἔργου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους τῆς Σμύρνης κατὰ τὸν ἱστορικὸ καὶ δραματικὸν αἰῶνα, ποῦ ἄρχισε μὲ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821 κι' ἔκλεισε μὲ τὴν καταστροφὴ τοῦ 1922.

ΤΟ ΜΠΕΡΔΕΜΕΝΟ ΚΟΥΒΑΡΙ

Οἱ νέοι μυθιστοριογράφοι μᾶς φέρνουν σὲ ἀφόρητη θέση. Τοῦ κάκου προσπαθοῦμε νὰ ἐξακριβώσουμε τί συμβαίνει στὰ βιβλία τους. Τόσο μπερδεύονται μέσα σ' αὐτὰ οἱ ἴδιοι, ποὺ κάνουν τὰ πρόσωπα νὰ προβάλλουν σὰν μαργονέττες, ποὺ ἀναπηδοῦν στὴν τύχη ἀπὸ τὸ κιβώτιό τους. Καὶ ὅλα αὐτὰ μὲ διαβολικὸ ρυθμὸ, χωρὶς ἐξηγήσεις, χωρὶς ἀναλύσεις, χωρὶς τίποτε τὸ ἀκριβές. Πρέπει νὰ ἐπιχειρῆς νὰ ξεμπερδέψῃς τὸ μπερδεμένο κουβάρι. Δὲν τὸ κατορθώνεις, σπάζεις τίς κλωστὲς καὶ στὸ τέλος θυμώνεις.

Ὅλους αὐτοὺς τοὺς χαρακτηρισμοὺς καὶ τίς κρίσεις θὰ νομίζετε βέβαια πὼς τοὺς γράψαμε

Ο ΦΟΙΤΗΤΗΣ ΑΠ' ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ

Με αγάπη

Έκείνο που μᾶς κίνησε νὰ κάνουμε τὴν μικρὴ αὐτὴ ἔρευνα ἦταν ἡ αγάπη μας γιὰ τὸν φοιτητὴ που ἔρχεται ἀπὸ τὴν ἐπαρχία. Ἔχει κατὰ τὸ ἰδιαιτέρου ὁ φοιτητὴς αὐτός. Φεύγει ἀπὸ τὴν κοινὴν ἢ μακροὴν πατρίδα του, πολλές φορές μὲ χίλια δυὸ ἐμπόδια καὶ δυσκολίες καὶ ἔρχεται στὴν πρωτεύουσα. Νέος ἀκόμη καὶ μακρὰ ἀπ' τοὺς δικούς του. Ἡ γοητεία τῆς μεγαλοπόλεως, τὰ πολύχρωμα φῶτα καὶ ἡ φαντασμαγορία τῆς ἀσχοῦν ἐπάνω του τὴν πρῶτη καί, σὲ ἀρκετοὺς ἴσως, τὴν πῦρ μόνιμη ἐπίδρασι. Ἡ εἰκόνα τῆς εὐκολῆς καὶ εὐτυχισμένης ζωῆς προβάλλει προκλητικῶς μπροστὰ του.

Ἵστερα χρειάζεται χρήματα. Ποῦ νὰ βρεθοῦν; Στροφὰ στὸ σπῆτι, ποῦ ἡ νοσταλγία του μέσα σ' αὐτὴ τὴν πλημμύρα τῶν θορύβων πορεῖ νὰ γίνῃ μιὰ ἀσθενικὴ καὶ μακροὴ φωνή. Γράμμα στὸν πατέρα ἢ στὴν χήρα μητέρα. Ἄλλος περιμένει ἕνα σεβαστὸ ποσὸν καὶ νοιώθει τὸν ἑαυτὸν του σίγουρο. Μὰ εἶναι κι' ἄλλοι, ποὺ δὲν ξέρουσαν κἂν ἂν θὰ ἔλθῃ τὸ πεντακοσάκι γιὰ νὰ πληρώσουν ἐγκαίρως τὸ ἐνοίκιο...

Ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἀκόμη μᾶς ἔκαναν νὰ στρέψουμε τὸ βλέμμα μὲ στοργὴ καὶ ἀ-

ἔμεις. Καὶ φυσικὰ θὰ τοὺς γράφαμε πολλὴ εὐχαρίστως, διότι εἶναι ὠστοὶ καὶ δίκαιοι. Παρόμοιες σκέψεις μάλιστα ἔχουμε ἐκφράσει κι' ἔμεις σὲ ἄλλας περιστάσεις. Αὐτὲς ὅμως ποὺ διαβάσατε πῶς πάνω ἀνήκουν στὸν διαπρεπῆ Γάλλο κριτικὸ Ρομπέρτο Κέμπ. Καὶ ἀφοῦ τίς ἐπεατείνουμε ἀπὸ τὸ μυθιστόρημα σὲ ὅλα τὰ ἄλλα εἶδη τῆς «μοντέρνας» λογοτεχνίας, τοὺς προσυπογράφουμε πρόθυμα.

«ΠΝΕΥΜΑ ΣΥΝΔΙΑΛΛΑΓΗΣ ΚΑΙ ΤΥΧΟΔΙΩΚΤΙΣΜΟΥ»

Μεγάλος σάλος ξεσηκώθηκε τὸν τελευταῖο καιρὸ ἀπὸ μιὰ συνέντευξη, ποὺ ὁ Ἄγγελος Τερζάκης ἔδωσε σὲ μιὰν Ἑλληνικὴν ἐφημερίδα τῆς Αἰγύπτου σχετικὰ μὲ τὴν λογοτεχνικὴν μας ζωὴ. «Πνεῦμα συνδιαλλαγῆς καὶ τυχοδιωκτισμοῦ», εἶπε ὁ κ. Τερζάκης, ἐπισημαίνει, καὶ μίλησε γιὰ τοὺς ἐπιτηδεῖους, τοὺς θορυβοποιούς καὶ τίς κλίκες. Καὶ μεμῆς ἔξεπασε ἀληθινὴν καταγίδα διαμαρτυριῶν καὶ ἀγανακτήσεως. Ἄλλὰ γιατί; Δὲν εἶναι ἀλήθεια;

ΜΕΛΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

γάπη στὸν ἐπαρχιώτη φοιτητὴ καὶ νὰ ἐρευνήσουμε μερικὰ ἀπ' τὰ πῦρ βασικὰ ζητήματα, ποὺ τὸν ἀπασχολοῦν, μὲ τὴν πεποίθησι ὅτι κι' ἄλλοι θὰ ἐνδιαφεροῦν γιὰ νὰ τὸν βοηθήσουν, ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπον του.

Οἱ πρῶτες ἀνάγκες

Τ ὁ σ π ἰ τ ι. Θὰ πρέπη νὰ εἶναι εὐάερο καὶ εὐήλιο, κάπως κοντὰ στὸ Πανεπιστήμιον ἢ στὴ σχολὴ γιὰ νὰ ἀποφεύγονται τὰ ἔξοδα σὲ εἰσιτήρια. Νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατὸν προφυλαγμένον ἀπὸ θορύβους καὶ κίνησι γιὰ νὰ εὐκολύνεται ἡ μελέτη. Νὰ ἔχη μιὰ στοιχειώδη θέρμανσι τὸν χειμῶνα καὶ λίγο δροσερὸ νερὸ τὸ καλοκαίρι. Ἡ νοικοκυρὰ καὶ οἱ ἄλλοι συγκατοικοὶ νὰ εἶναι φιλήσυχοι καὶ καλόβολοι.

Ἄλλὰ, αὐτὰ τὰ ζητήματα συνήθως δὲν τὰ λύνει ὁ ἐπαρχιώτης φοιτητὴς, ὅπως θέλει αὐτός, ἀλλ' ὅπως ὑπαγορεύει τὸ βαλάντιόν του. Ἐλεύθερα διαλέγονται ὅσοι νοιώθουν τὸν ἑαυτὸν τους οικονομικῶς ἐν τάξει καὶ ξέροντες πὺς ἡ μηνιαία ἐπιταγὴ δὲν θὰ «καθυστερῆ» ἀδικαιολόγητα. Οἱ ἄλλοι, καὶ εἶναι οἱ πῦρ πολλοί, θὰ πειθαρχήσουν στὴν ἀνάγκη τους.

Στὸ δωμάτιον πορεῖ νὰ βρῆς ἕνα τραπέζι στρωμένον μὲ ἐφημερίδα, πάνω τὰ βιβλία, μιὰ καρέκλα καὶ μιὰ κρεμάστρα. Κι' ἂν εἶναι μόνος του κανεὶς πορεῖ νὰ ἱκανοποιηθῆ καὶ μ' αὐτὰ κάπως. Συνήθως ὅμως συμφέρεται νὰ μοιράζονται αὐτὰ τὰ ἔξοδα τοῦ σπιτιοῦ μ' ἕνα ἢ δυὸ ἄλλους συναδέλφους, συγγενεῖς καὶ μή. Αὐτὴ ἡ συνοικησις βάζει ἀσφαλῶς προσθέτους περιορισμούς.

Ἐπάρχουν βέβαια καὶ οἱ ἄλλοι. Αὐτοὶ δίνουν 700 δρχ. ἐνοίκιον τὸν μῆνα, τὸ ἀνώτατον ὅριον ποὺ εὐρέθη ἕστερα ἀπὸ μιὰ ἔρευνα σὲ 57 φοιτητὰς καὶ φοιτητριάς διαφόρων σχολῶν. Τὸ κατώτατον ἦταν 75 δρχ. τὸ μῆνα. Ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς 57 οἱ 31 πληρώνουν ἐνοίκιον ἀπὸ 75 δρχ., ποὺ εἴπαμε παραπάνω, μέχρι καὶ 300 δρχ., οἱ 43 μέχρι καὶ 400 δρχ. καὶ οἱ ὑπόλοιποι μέχρι καὶ 700 δρχ. Ἀπὸ 68 δὲ φοιτητὰς καὶ φοιτητριάς ποὺ ἀπάντησαν σὲ σχετικὸν ἐρώτημα οἱ 39 μένουν μαζί μὲ ἕναν, μὲ δύο ἢ καὶ περισσότερους ἄλλους συμφοιτητὰς ἢ συγγενεῖς τους, ἐνῶ οἱ 29 μένουν μόνοι. Αὐτοὶ οἱ τελευταῖοι ἀριθμοὶ μᾶς δείχνουν ὅτι οἱ περισσότεροι ἐπαρχιώται φοιτηταὶ μένοντες μὲ ἄλλους κάνουν βέβαια μιὰ σχετικὴν οἰκονομίαν στὸ ἐνοίκιον, αὐτὸ ὅμως τοὺς στοιχίζει, σὺν τοῖς ἄλλοις, στὴν μελέτη, γιατί ἄλλοιὼς συγκεντρώνεται κανεὶς καὶ μελετᾷ μόνος καὶ ἄλλοιὼς μὲ δύο ἢ τρεῖς ἄλλους μὲ τοὺς ὁποίους ἔχει τόσα νὰ πῆ...

Ἡ δ ι α τ ρ ο φ ή. Γι' αὐτὴν πρέπει νὰ ξεδευθῆ ἕνα ποσὸν διελάσιο ἢ καὶ τριπλάσιο ἀπ' τὸ ποσὸν ποὺ δίνει ὁ ἐπαρχιώτης φοιτητῆς γιὰ τὸ ἐνοίκιο. Καὶ ἐδῶ βέβαια στὶς περισσότερες περιπτώσεις πρέπει νὰ μὴ κάποια τάξι γιὰ νὰ γίνῃ καὶ ἡ σχετικὴ οἰκονομία. Κι' ἐδῶ βλέπει κανεὶς μιὰ ἀρκετὰ μεγάλη διαφορὰ στὶς ἀπαντήσεις. Τὸ κατώτερο ὄριο ἦταν γιὰ τὴν ἀκριβεία 260 δρχ. Καὶ τὸ ἀνώτατο 1500 δρχ. Ἀπὸ τοὺς 70 ἐρωτηθέντας οἱ 47 ξεδεύουν γιὰ τὴν μηνιαία διατροφή τους μέχρι καὶ 800 δρχ. μέχρι δὲ καὶ 1000 δρχ. ξεδεύουν ἀπὸ τοὺς 70 οἱ 60. Τὸ τί τρώει ὁ κάθε ἕνας μὲ τὰ γοήματα αὐτὰ δὲν μποροῦμε νὰ τὸ ξέρομε. Ἐπῆραν ἄνθρωποι μέσα στοὺς 70 οἱ ὁποῖοι μᾶς ἀπαντήσαν ὅτι ἡ συνηθέστερη ἐβδομαδιαία τους δίαιτα εἶναι τὰ ὀσπρία καὶ τὰ λαχανικὰ καὶ σπανίως, μιὰ φορὰ ἢ δυὸ τὸ μῆνα, κρέας. Οἱ περισσότεροι ὅμως (οἱ 64 στοὺς 70) ἀπάντησαν ὅτι τρῶνε τουλάχιστον μιὰ φορὰ τὴν ἐβδομάδα κρέας. Πάντως τὸν πρώτο λόγο καὶ στὸ θέμα τῆς διατροφῆς ἔχει ἡ οἰκονομικὴ ἀντοχὴ τοῦ φοιτητοῦ. Μερικοὶ ἀπ' τοὺς ἐπαρχιώτας φοιτητὰς γιὰ οἰκονομία μαγειρεύουν, τὰ βράδουα ἰδίως, κατὰ πρόχειρο μόνοι τους. Μαγειρεύει καὶ πλένει τὰ πιάτα, σκοπιεῖ τὸ δωμάτιο καὶ στρώνει τὸ κρεβάτι του ὁ ἐπαρχιώτης φοιτητῆς. Σιγὰ — σιγὰ εἶσαι γίνεσαι ὁ «εργόνης». Ἐκεῖνος ποὺ ἡ φροντίδα καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν μικρῶν μὰ ἀναγκαίων λεπτομερειῶν τῆς ζωῆς, ὅσο νάνα τοῦ ἀφαιρεῖ τὴν ζωηρότητα καὶ τὴν κίνησι τοῦ νέου ἀνθρώπου. Κι' αὐτὸ εἶναι μιὰ πρόσθετη δυσκολία.

Ὁ ἐπαρχιώτης φοιτητῆς εἶναι κι' αὐτὸς ἕνας ἄνθρωπος ποὺ κουράζεται διανοητικὰ καὶ σωματικὰ καὶ ἔχει ἀσφαλῶς τὴν ἀνάγκη τῆς ψ υ χ α γ ω γ ί α ς. Πῶς λοιπὸν ψυχαγωγεῖται; Σὲ 70 ἐρωτηθέντας σχετικῶς οἱ 46 βρίσκουν ψυχαγωγία στὸν κινηματογράφον, κυριώτατα, καὶ στὸ θέατρο, οἱ 5 ἀπαντήσαν ὅτι ἀσχολοῦνται μὲ τὶς ἐκδρομὲς κ.τ.λ. καὶ οἱ 19 ὅτι δὲν ἔχουν οὐδεμίαν ψυχαγωγία. Τὸ μέγιστο χρηματικὸ ποσὸ ποὺ εὐρέθη στὶς ἀπαντήσεις τῶν φοιτητῶν αὐτῶν νὰ ξεδεύεται ἀποκλειστικὰ γιὰ ψυχαγωγικὸς σκοποὺς ἦταν 300 δρχ. τὸν μῆνα καὶ τὸ ἐλάχιστο 10 — 20 δρχ. τὸ μῆνα.

Ἄν τώρα θελήσουμε νὰ ἰδοῦμε πόσα χρήματα ξεδεύει συνολικὰ κάθε Πανεπιστημιακὸ ἕως ἕνας ἐπαρχιώτης φοιτητῆς θὰ βροῦμε ἕνα κατώτατο ὄριο 6.000 δρχ. καὶ ἕνα ἀνώτατο 20.000 δρχ. Σ' αὐτὸ τὸ ποσὸν περιλαμβάνονται ὄλα, ἐνοίκιο, ἐγγραφεῖς, διατροφή κ.τ.λ. Ἀπὸ 57 ἐρωτηθέντας οἱ 27 ξεδεύουν ἀπὸ 6.000 τὸ ὀλιγώτερο μέχρι καὶ 12.000 δρχ. κάθε Πανεπιστημιακὸ χρόνον, οἱ 38 δὲ ἀπὸ 6.000 μέχρι καὶ 16.000 δρχ. Μὲ ἄλλα λόγια γιὰ νὰ κινηθῆ μὲ κάποια ἄνεσι ὁ ἐπαρχιώτης φοιτητῆς πρέπει νὰ διαθέσῃ ἀπὸ 10.000 μέχρι 12.000 δρχ. τὸ χρόνον. Ἀρκετοὶ καλύπτουν ἕνα μέρος ἀπ' τὰ ἔξοδά τους αὐτὰ μὲ τὴν προσωπικὴ τους ἐρ-

γασία. Οἱ περισσότεροι ὅμως περμμένουν τὴν οἰκονομικὴ βοήθεια τοῦ πατέρα ἢ τῆς μητέρας ἀπ' τὴν ἐπαρχία, ζοῦν καὶ σπουδάζουν μὲ χρήματα ποὺ σχεδὸν πάντα βγαίνουν μὲ κόπο καὶ ἰδρώτα πολὺ.

Ἡ Ἐπαρχία ἢ τὸ Ἄστυ;

Ἐνα ἐρώτημα ποὺ ἀσφαλῶς ἀσφαλῶς τὸν ἐπαρχιώτη φοιτητῆ. Ἡ νοσταλγία τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος ἀπ' τὴν μιὰ μεριά, ἢ ἀνάγκη ἀπ' τὴν ἄλλη. Σὲ ποιά ἀπ' τὶς δυὸ θὰ ὑπακούσῃ; Στὴν πατρίδα εἶναι δύσκολα τὰ πράγματα. Οἱ δουλειὲς εἶναι λίγες καὶ οἱ εὐκαιρίες νὰ βγάλῃ κανεὶς γοήγορα χρήματα ὄχι πολλές. Παρὰ ταῦτα ὅμως ἔχει καὶ τὸ ἄστυ τὶς δυσκολίες του. Ἔτσι οἱ περισσότεροι ἀπ' τοὺς ἐπαρχιώτας φοιτητὰς ποὺ ἐρωτήσαμε σχετικῶς ἀπάντησαν ὅτι θὰ ξαναγυρίσουν στὴν ἐπαρχία. Στοὺς 66 οἱ 42 εἶπαν ὅτι θὰ ἐπιστρέψουν στὴν ἐπαρχία, οἱ 16 θὰ παραμείνουν στὴν Ἀθήνα καὶ οἱ 8 ἔδειξαν μιὰν ἀμφιβολία στὴν ἀπάντησί τους Ἡ νοσταλγία τῆς πατρίδος, ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ οἱ δυσκολίες τῆς ἀναδείξεως στὸ ἄστυ, ὀδηγοῦν τοὺς ἐπαρχιώτας φοιτητὰς κατὰ τὸ μεγαλύτερό τους μέρος πίσω πρὸς τὴν ἐπαρχία, ἐκεῖ ποὺ ὑπάρχει πραγματικὴ ἀνάγκη τῶν γνώσεών τους καὶ τῆς βοήθειάς τους.

Ὁ κίνδυνος ποὺ ἀπειλεῖ

Εἶναι πλάνη νὰ νομίζουμε ὅτι ὁ ἐπαρχιώτης φοιτητῆς ξεκινᾷ ἀπὸ ἕναν παράδεισο ἀθωότητος γιὰ νὰ συναντήσῃ στὴν Ἀθήνα μιὰ κλάση παθῶν. Ἔχει καὶ ἡ ἐπαρχία τοὺς κινδύνους τῆς. Ἐδῶ στὴν Ἀθήνα ὅμως τὰ πράγματα εἶναι ἄλλοιως. Δὲν ὑπάρχει συνήθως τὸ στοργικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πατέρα, οὔτε ὁ φραγμὸς τῶν συγγενῶν καὶ τῶν γρωσῶν. Ἐτοσρα οἱ προκλήσεις καὶ οἱ ἀφορμὲς εἶναι ὀμότερες, πῶ ἀδιάντροπες, πῶ ἰσχυρές. Ἡ ἐφεσις γιὰ μιὰ εὐκόλη καὶ εὐτυχιμένη ζωὴ, γιὰ «γλέντημα» τῆς ζωῆς κ.τ.τ. εὐρίσκει ἐδῶ πῶ πρόσφορο ἔδαφος νὰ ἀναπτυχθῆ καὶ περισσότερες εὐκαιρίες γιὰ νὰ ἰκανοποιηθῆ.

Ἀλλὰ αὐτὰ ἴσως εἶναι κάτι γενικὸ καὶ ἀόριστο. Ὁ ἐπαρχιώτης κινδυνεύει καὶ ἀπὸ συγκεκριμένα πράγματα. Πρῶτα — πρῶτα εἶναι οἱ διάφοροι καλοθεληταὶ συμπατριῶται οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν νὰ τὸν καθοδηγήσουν σ' ὄλα τὰ ζητήματα. Στὴν συντροφιά τῶν συμπατριωτῶν ἐπικρατεῖ συνήθως ὁ μεγαλύτερος, ποὺ ἔχει τὰ πράγματα. Ὁ νεοαφίχθεις φοβισμένος ἀκόμη καὶ συννεσιαμένος δεῖχνει μιὰ φυσικὴ ἐμπιστοσύνη. Ἔτσι μαθαίνει ποῦ εἶναι οἱ φθῆνοι κινηματογράφοι μὲ τὰ «δύο ἔργα», ποῦ πηγαίνουν καὶ τρῶνε οἱ συμπατριῶτες, ποῦ περνοῦν τὶς ὥρες ὅταν δὲν ἔχει μάθημα ἢ τὰ Σαββατοκύριακα... Καὶ μπαίνει στὴ ζωὴ τῆς Ἀθήνας.

Ἐτοσρα τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ζῆ. Οἱ σπιτινοικακυρὲς δὲν εἶναι πάντα τόσο ἀγα-

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δ η μ. Δ. Κ ω τ σ ά κ η, ὕφηγητοῦ τῆς Ἀστρονομίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ τῷ Πολυτεχνεῖῳ Ἀθηνῶν: «Ἡ προέλευσις τοῦ Ἡλιακοῦ Συστήματος» (Αἱ σύγχρονοι θεωρίαι). Ἀθήνη 1959.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἀστρονομικὴ βιβλιογραφία ἐπλουτίσθη ἐσχάτως διὰ τοῦ ἀνωτέρω ἀξιολόγου καὶ ἐνδιαφέροντος δημοσιεύματος, εἰς τὸ ὁποῖον

θές. Ἴσως εἶναι καὶ μητέρες κοριτσιῶν. Τὸ ἐνδιαφέρον τους ἔτσι παρουσιάζεται ἀυξημένο, ὅταν μάλιστα γίνῃ γνωστὸ πὺς ὁ ἔνοικος φοιτητῆς «κρατιέται καλά», ὅπως λένε. Οἱ σύνοικοι εἶναι κι' αὐτοὶ ἄνθρωποι μὲ ποικίλα ἐλαττώματα, ἀπ' τὰ πιὸ μικρὰ ὡς τὰ βαρύτερα. Τὸ εὐκολώτερο πρᾶγμα νὰ τὰ μεταδώσουν καὶ στὸν διπλανό τους συνάδελφο. Οἱ ὀλιγώτερο εὐποροὶ περιορίζονται στὸν κινήματογράφο ἢ στὸ θέατρο. Ἐπάρχουν ὅμως κι' ἄλλοι ποὺ ἐπισκέπτονται καὶ τὰ ὑπόγεια νάϊτ κλάμπς ἢ τὰ μπάρ ντάισιγκς καὶ κάθονται δίπλα σὲ ἐγκληματικούς τύπους, καθ' ἕξιν χαρτοπαίκτης ἢ μεθύσους κ.τ.λ.

Στὸ φοιτητικὸ ἐστιατόριο ἂν μὴ τι ἄλλο μαθαίνει ὅτι ἓνα τοιγάρο μετὰ τὸ φαγητὸ εἶναι «ἀπαραιτήτο». Ἀλλὰ σιγὰ - σιγὰ ἀπ' αὐτὸ τὸ ἓνα φθάνουμε στὸ «δὲν μποροῦ νὰ τὸ κόψω». Τὰ πᾶντες καὶ τὰ «μεταξὺ μας» γλεντάκια ἀπαιτοῦν γνῶσι χορῶν καὶ μάλιστα τῶν τελευταίων. Ἐπὶ πλέον δὲν μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται ὅπως-ὅπως... Ὅλα αὐτὰ ὅμως θέλουν ἔξοδα καὶ καλλιεργοῦν ἓνα πνεῦμα πολυτελείας, ποὺ ὄχι μόνον διαφθείρει τὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ τὶς περισσότερες φορὲς βροσκοῖ σὲ δυσαναλογία πρὸς τὶς οικονομικὰς δυνατότητες ἐνὸς ἐπαρχιώτου φοιτητοῦ.

Τέλος τὰ ἰδεολογικὰ ρεύματα ἐδῶ στὴν Ἀθήνη κυκλοφοροῦν ἐντονιώτερα. Ἡ νεανικὴ φιλοδοξία ἀπ' τὴν μιὰ μεριά, ἢ πτώχεια καὶ ἡ μιζέρια ἀπ' τὴν ἄλλη δημιουργοῦν ἓνα πνεῦμα δεκτικὸ τέτοιου ἐπιδράσεως.

Μιὰ φοιτητικὴ ἑφημερίδα σὲ τελευταῖο τῆς φύλλο ἔγραφε μὲ πηχναίους τίτλους: «S.O.S ἢ νεολαία μας κινδυνεύει...». Καὶ γιὰ τὸν ἐπαρχιώτη φοιτητὴ ὁ κίνδυνος ὁ ἠθικὸς καὶ ὁ ἰδεολογικὸς ὑπάρχει πάντα καὶ τὸν ἀπειλεῖ.

«Καὶ οἱ Σύλλογοι ἐπαρχιωτῶν Φοιτητῶν»

Ἡ ἀπάντησι ποὺ παίρνει συνήθως κανεὶς εἶναι ὅτι «δὲν μοῦ προσφέρει τίποτε ὁ σύλλογος» ἄλλο τὸ τί εἶναι δυνατόν νὰ μοῦ προσφέρῃ.

ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ συγκεντρώνει τὰς κυριώτερας θεωρίας περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἡμετέρου ἡλιακοῦ συστήματος.

Μετὰ σύντομον πρόλογον ἀναπτύσσονται εἰς τὸ Α' Κεφάλαιον αἱ ὑφιστάμενα χαρακτηριστικὰ κανονικότητες τῶν συστημάτων τούτου, παρατιθέμενον καὶ πίνακος τῶν στοιχείων τῶν διαφόρων μελῶν τῆς ἡλιακῆς οἰκογενείας. Εἰς τὸ Β' Κεφάλαιον ἐκτίθενται αἱ βασικαὶ προϋποθέσεις πρὸς ἐρμηνείαν τῶν χαρακτηριστικῶν

Καὶ τὸ θέμα εἶναι ἀκριβῶς τὸ τί μπορεῖ νὰ προσφέρῃ ἓνας ἐπαρχιωτὸς σύλλογος στὰ μέλη του. Ἐγραψε καὶ σὶδ παρελθὼν ἡ στήλη αὐτή. Σημειώνει καὶ σήμερα πὺς, ὅταν ὑπάρχῃ τέτοιος σύλλογος, οἱ φοιτητὰ ποὺ συμμετέχουν σ' αὐτὸν περιορίζουν κάτι περισσότερο, κάτι ὀσιαστικώτερο ἀπ' τὴν συνέλευσι γιὰ ἀρχαιρεσίες ἢ τὸ τίποτε. Ἐνα στενωτέρου σύνδεσμο τῶν μελῶν λ.χ., κοινὰ σχέδια καὶ ἐνέργειες, ποὺ ἀντικείμενον θὰ ἔχουν τὴν ἄμεση ἢ καὶ μελλοντικὴ ὠφέλεια τῆς ἰδιαίτερας πατριδος. Ἀς ἀφήσουμε τὸ ὅτι οἱ πιὸ πολλοὶ ἐπαρχιώται φοιτητὰ δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα τέτοιον σύλλογο. Σὲ 70 ἐρωτηθέντας φοιτητὰς καὶ φοιτητριάς οἱ 61 δὲν ἀνῆκαν σὲ κανένα σύλλογο, ἐνῶ ἀπ' τοὺς ὑπολοίπους 9 ποὺ ἦσαν μέλη τέτοιων συλλόγων μόνον οἱ 4 μένον ἱκανοποιημένοι κάπως. Οἱ ἐπαρχιωτικοὶ σύλλογοι πρέπει σ' αὐτοὺς ἔστω τοὺς λίγους ποὺ συμμετέχουν νὰ προσφέρουν κάτι περισσότερο, κάτι καλλίτερο.

Ἀπ' τὰ πιὸ ἀπλᾶ

Πήραμε καὶ τονίσαμε περισσότερο τὶς ἀνάγκες τῶν φοιτητῶν ἀπ' τὴν ἐπαρχία καὶ δεῖξάμε τὶς ἀπαισιοδοξίες καὶ δυσκόλεις πλευρὰς τῆς ζωῆς τους. Ἐπάρχουν βεβαίως καὶ ἐξαιρέσεις σ' ὅλα αὐτὰ. Ἐπάρχουν ὅμως πάντα καὶ οἱ φοιτητὰ ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους ἔγινε ἡ ἔρευνα αὐτὴ καὶ σποδὶς ὅποιος χρωστοῦμε στοργὴ καὶ ἀγάπη ὅλοι. Οἱ καθηγητὰ των, οἱ συνάδελφοί των καὶ ὅσοι ἔχουν μιὰ εὐθύνῃ γιὰ τὰ φοιτητικὰ πράγματα. Θὰ ἀρχίσουμε ἀπ' τὰ πιὸ ἀπλᾶ καὶ θὰ πάμε στὰ βασικὰ καὶ ζωτικὰ, τὴ στέγη καὶ τὴ διατροφή. Ὅλοι πρέπει νὰ βοηθήσουν, ἀρμόδιοι καὶ μὴ. Ἀκόμη καὶ διὰ λόγια συμβουλῆς καὶ κατευθύνσεως στὴ ζωὴ ἢ μιὰ καλὴ φιλία θὰ εἶναι χρήσιμα. Ἐτσι ἐνισχυμένος ἀπ' τὴν καλωσύνη τῆς συμπαραστάσεως ὅλων ὁ ἐπαρχιώτης φοιτητῆς θὰ ἀντιρῶσθῃ πρὸς αἰσιόδοξα καὶ πιὸ ἀποφασιστικὰ τὴ ζωὴ, ἔτσι θὰ ἔχη καὶ ὀρεξεῖ ξαναγυρνώντας στὴν ἐπαρχία νὰ ριχθῇ κι' αὐτὸς στὴν προσπάθεια γιὰ τὴν δημιουργία.

κανονικότητων. Εἰς τὸ Γ' Κεφάλαιον ἀναφέρονται ἐν συντομίᾳ αἱ ἱστορικῶς μόνον ἐνδιαφέροντος παλαιὰ θεωρία τοῦ Kant καὶ τοῦ Laplace. Ἀκολουθοῦν εἰς τὸ Δ' Κεφάλαιον αἱ νεώτεροι θεωρίαι. Αἱ τελείως πρόσφατοι θεωρίαι τῶν Nölke, Alfvén, Weizsäcker, Kuiper, Urey καὶ τῶν Ρώσων ἀστρονόμων ἀναπτύσσονται εἰς τὸ Ε' Κεφάλαιον, ὅπερ εἶναι τὸ κυρίως ἐνδιαφέρον καὶ ἐκτενέστερον. Εἰς τὸ ΣΤ' Κεφάλαιον ἐξετάζεται τὸ ζήτημα τῆς ὑπάρξεως καὶ ἄλλων πλανητικῶν συστημάτων ἀνὰ τὸ Σύμπαν καὶ εἰς τὸ Ζ' Κεφάλαιον διατυπῶνται τὸ τελικὸν συμπέρασμα.

Ἐπιγραμματικῶς χειρίζεται τὸ δῶρο τοῦτο θέμα κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα καὶ εἰς τὸν μὴ ἐδιδὸν ἀναγνώστην νὰ ἐνημερωθῇ πλήρως ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῶν προσπαθειῶν, ἃς κατέβαλον οἱ κατὰ καιροὺς σοφοὶ διὰ τὴν λύσιν τοῦ ἀκανθώδους προβλήματος τῆς μικροκοσμολογίας, σταχυολογῶν δὲ ἐκ πλουσίας σχετικῆς ξένης βιβλιογραφίας τὰς σημερινὰ παραδεγμένους ἀπόψεις τῶν εἰδικῶν, συνοψίζει τελικῶς τὰ σημεία, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς ἐπιστημονικὰ κατακτήσεις ἐν τῇ προόδῳ τῶν ἐρευνῶν διὰ τὴν ἐξέυρεσιν ἱκανοποιητικῆς λύσεως τοῦ κοσμολογικοῦ γρίφου, ἐνὼ συγχρόνως κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστην ἐπὶ τῶν ἀνυπερβλήτων δυσχερειῶν, τὰς ὁποίας καλεῖται νὰ παρακάμψῃ ὁ λεπτολόγος ἐρευνητῆς τῶν μυστηρίων τῆς δαιδαλώδους καὶ μεγαλοπρεποῦς Δημιουργίας.

☆

Σ.Π.

Γ. Κ ο ν τ ο π ο ὄ λ ο υ, καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης: «Ἡ θεμελίωσις τῆς Στατιστικῆς Μηχανικῆς», ἀνάτυπον ἐκ τῶν «Τεχνικῶν Χρονικῶν», Ἀθῆναι 1958, σ. 26.

Ἐπιγραμματικῶς κ. Κοντόπουλος εἰς τὴν ὡς ἄνω ἐργασίαν ἐξετάζει: α) τὸ ἐργοδικὸν πρόβλημα καὶ β) τὴν στατιστικὴν Μηχανικὴν καὶ Θερμοδυναμικὴν. Τὰ δύο αὐτὰ θέματα, μάζη μὲ τὴν πραγματείαν του: Αἰτιότης καὶ Πιθανότης, δημοσιευθεῖσαν ἐν τὸν τόμον: Ἀφιέρωμα εἰς μνήμην Ἀλ. Γκιάλα (Γ. Βερίτη), Ἀθῆναι 1958, ἀποτελοῦν μίαν ἐνότητα, καὶ παρουσιάζουν ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον, δι' ὅσους θέλουσιν νὰ μελετήσουν τὰς θεμελιώδεις ἀρχάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ ἐπιστήμη, καὶ νὰ ἀνακορῶνται τὰς ἀρχὰς αὐτάς. Ἐνδιαφέρει, λοιπόν, ἡ σύντομος ἀνάπτυξις τῶν εἰς τὴν στήλην τῶν «Ἀκτιῶν».

Ἡ Στατιστικὴ Μηχανικὴ μὲ τὴν σημαντικὴν ἐπέκτασιν τῶν δυνατοτήτων περιγραφῆς καὶ προγνώσεως τοῦ Σύμπαντος, τὰς ὁποίας ἔφερον, ἀποτελεῖ ἕνα γνήσιον καὶ πολὺ ἀξιώλογον τμήμα τῆς ὅλης Φυσικῆς Ἐπιστήμης. Ἀπὸ τῆς ἀφῆρας ἀπὸ τὴν κλασσικὴν Φυσικὴν μόνον κατὰ τὸ ὅτι ἀναφέρεται εἰς πλήρη ἀτόμω ἢ φαινομένων καὶ ὄχι εἰς μεμονωμένα ἄτομα καὶ φαινόμενα. Ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς ἀπόψεως ζητεῖ νὰ προβλέψῃ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ Σύμπαντος. Κατὰ τὰ ἄλλα ἢ ὁμοιότης εἶναι πλήρης. Ἡ θεμελίωσις

τῆς εἶναι ἐμπειρικὴ, ὅπως καὶ ἡ θεμελίωσις τῆς κλασσικῆς Φυσικῆς. Οἱ νόμοι τῆς, αἱ γενικεύσεις ἐμπειρικῶν διαπιστώσεων, ἐκφράζονται μαθηματικῶς, ὅπως καὶ οἱ συνθήσεις νόμοι. Ἡ ἀπόλυτος ὅμως ἀναγκαῖότης τῶν μαθηματικῶν νόμων, ἡ ὁποία παρουσιάζεται εἰς μαθηματικὰ μοντέλλα τοῦ Σύμπαντος, ὅπως π.χ. εἰς τὴν περιπτώσιν τοῦ δαίμονος τοῦ Laplace, εἶναι κάτι, τὸ ὁποῖον δὲν δικαιολογεῖται ἐμπειρικῶς. Οἱ a priori μαθηματικοὶ νόμοι τοῦ Σύμπαντος εἶναι πολὺ πιθανὸν νὰ ἀποδειχθοῦν ἐσφαλμένοι, καθὼς συνέβη μὲ τὴν περιπτώσιν τοῦ νόμου τῆς παγκοσμίου ἕλξεως, ὅπως τὸν διετύπωσεν ὁ Kant.

Ἐπομένως ἡ ἐμπειρικὴ θεμελίωσις τῶν φυσικῶν νόμων δίδει εἰς τοὺς στατιστικῶς νόμους ἴσην ἀξίαν πρὸς τοὺς λοιποὺς καὶ δὲν ἀπαιτεῖται οἱ νόμοι αὐτοὶ νὰ «ἐξηγηθοῦν», διὰ τῶν νόμων τῆς Μηχανικῆς ἢ τῆς λοιπῆς κλασσικῆς Φυσικῆς.

Ἡ ἐργοδικὴ θεμελίωσις ἐξ ἄλλου τῆς στατιστικῆς Μηχανικῆς, καὶ ἀνὰ ἀκόμη ἀποδειχθῆ ὀρθὸν τὸ ἡμεροδικὸν θεώρημα, εἶναι ἀνεπαρκῆς καὶ δὲν ὑποκαθιστᾷ τὴν στατιστικὴν ἰδιότητα αὐτῆς. Ἡ ἀναγκαστικὴ αὐτὴ στατιστικὴ θεμελίωσις τῆς στατ. Μηχανικῆς μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἀπόλυτου αἰτιότητος εἰς τὰς μεμονωμένας περιπτώσεις καὶ τὴν εἰσαγωγὴν μᾶς γενικευμένης αἰτιότητος, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς σύνολα καὶ ὄχι εἰς ἄτομα. Ἡ αἰτιότης οὕτω δὲν ἐρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πιθανότητα, ἡ ὁποία σχετίζεται ἀμέσως πρὸς τὴν φορὰν τοῦ χρόνου, μὲ ἔννοιαν ἡ ὁποία συνδέεται κατευθειαν μὲ τὴν αἰτιότητα. Ἡ ἀπόλυτος αἰτιότης φθάνει νὰ ἀρνηθῇ τὴν φορὰν τοῦ χρόνου, δηλαδὴ τὴν ἀρχήν, ὅτι τὸ αἴτιον προηγείται τοῦ ἀποτελέσματος, τὸ ἴδιον αὐτῆς θεμελίωσις. Ἐνῶ μὲ τὴν νέαν Μηχανικὴν ἢ (γενικευμένη) αἰτιότης εἶναι γενικὴ, χωρὶς μὲ αὐτὸ νὰ ἐρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λοιπὴν ἐμπειρίαν μας. Ἀντιθέτως ἡ πιθανότης καὶ ἡ φορὰ τοῦ χρόνου λαμβάνουν θεμελιώδη σημασίαν.

Ἡ ἀντίληψις αὐτῆς τῆς στατ. Μηχανικῆς μᾶς ἐλευθερῶναι καὶ μᾶς ἀπαλλάσσει τῶν περιφύμων ἀντιρροήσεων ἀντιστροφικότητος καὶ ἐπαναληπτικότητος, αἱ ὁποῖαι διετυπώθησαν κατὰ τοῦ δευτέρου θερμοδυναμικοῦ ἀξιώματος.

Ἐπιγραμματικῶς τῶν δύο ἀπόψεων, ὅπως γίνεται ὑπὸ τῶν Ehrenfest στηρίζεται εἰς μίαν ἀπόλυτον παραδοχὴν τῶν μηχανικῶν νόμων, δηλαδὴ μᾶς ἀπόλυτου αἰτιοκρατίας, τῆς ἰσχύος αὐτῆς ἐπεκτεινομένης εἰς τεραστίαν χρονικὴν ἔκτασιν. Ἀντιθέτως ἡ ἀνάγκη νὰ μὴ παραγκωνισθῇ ἡ βασικὴ διαπίστωσις τῆς ὁρισμένης φορᾶς τοῦ Σύμπαντος, μᾶς ὀδηγεῖ εἰς ἕνα συμβιβασμὸν τῶν θερμοδυναμικῶν νόμων (ἐξηγουμένων ἐνδεχομένως στατιστικῶς ὑπὸ τῆς στατ. Μηχανικῆς) καὶ τῶν μηχανικῶν νόμων, διὰ τῆς παραδοχῆς τῆς κατὰ προσέγγισιν ἰσχύος ὅλων τῶν φυσικῶν νόμων καὶ τοῦ περιορισμένου δικαιώματός μας διὰ γενικεύσεις.

Ἡ μέθοδος αὐτή, κατὰ τὸν σ. εἶναι ἐμπειρική ἢ ὀρθότερα, ἀλλὰ καὶ ἡ πλέον λογική, διότι δὲν γενικεύει μίαν ἔννοιαν ἀπεριορίστως, εἰς βῆρος τῶν ἄλλων. Κατὰ συνέπειαν τὸ Σύμπαν εἶναι στατιστικῶς αἰτιώδες καὶ συγχρόνως ἔχει ὀρισμένη φορὰν καὶ ἐξέλιξιν. Καὶ αἱ δύο αὐτὰ διαπιστώσεις προκύπτουν ἀπὸ τὴν ἐμπειρίαν καὶ μᾶς δίδουν τὴν καλυτέραν δυνατὴν εἰκόνα τῆς φυσικῆς πραγματικότητος. Ἡ διαπραγματεύσεις τοῦ θέματος εἶναι λεπτομερῆς καὶ ἐξαντλητική, ἡ ἀκριβολογία ὑποδειγματική, ἡ ἐνημέρωσις πλήρης καὶ ἡ ἔκθεσις ἀντικειμενική, ὅπως πρέπει νὰ εἶναι κάθε σοβαρὰ ἐπιστημονικὴ μελέτη. Ὁ ἀναγνώστης θὰ κοπιᾷ νὰ διεξέλθῃ τὸ θέμα, ἀλλὰ θὰ καταποισθῇ ἐντελῶς καὶ θὰ διαπιστώσῃ, ὅτι ὁ σ. ἔδωσε πολλὰ καὶ διετύπωσεν ἰδέας καὶ ἀπόψεις, αἱ ὁποῖαι χρειάζονται πολὺν κόπον διὰ νὰ συναχθοῦν καὶ ἀρκετὴν βεβαιότητα, διὰ νὰ διατυπωθοῦν.

Δ.Κ.

★

Μ ε λ ἦ Ν ι κ ο λ α τ ῆ δ η: «Κυπριανὸς ὁ μάγος». Ἐκδόσεις Κ. Κακουλίδη. Ἀθήναι 1958.

Τὸ ἱστορικὸ ἀφήγημα, τοῦ κ. Μελη Νικολατῆ «Κυπριανὸς ὁ Μάγος» εἶναι, ὅπως μᾶς λέγει ὁ συγγραφεὺς, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸ «Χρονικὸ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ» ὅπως τὸ εἶχε μεταπλάσει σὲ ὀμηρικὸς στίχος ἡ αυτοκράτειρα τοῦ Βυζαντίου Εὐδοκία (408 — 450).

Τὸ βιβλίον αὐτὸ, γραμμένο ἀπὸ τὴ σίγουρη πέννα τοῦ κ. Νικολατῆ προσφέρει εἰς πνευματικὴν τροφοδοσίαν πολλὰ. Εἶναι ἕνα ἔργο εὐχάριστο καὶ ὀφέλιμο, τόσο γιὰ τὸν ἀλλοεργημένον ἀσθητικῶς, ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἄμοιρο τέχνης ἀναγνώστην. Ἐνα ἔργο ποὺ πρέπει νὰ διαβασθῇ, νὰ κυκλοφορήσῃ πλατεῖα γιὰ τὸ ἀξίει.

Κυριώτερα χαρακτηριστικὰ του εἶναι ἡ βαθεῖα γνώσις τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῆς μυστικῆς ζωῆς. Ἡ ἀριεπιτάτη τεχνικὴ του ἀλλὰ καὶ ἡ δραματικὴ ἀπόδοσις τῶν συγκρούσεων, μὲ τὸν κακὸν ἑαυτόν. Καὶ σὲ ὅλα αὐτὰ φαίνεται, καλὰ, ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἐδοῦλεψε μὲ πολλὴ ἄνεσι. Τὴν ἄνεσι τοῦ ἀληθινὰ μορφωμένου τεχνίτη τοῦ λόγου. Πιότερο ὅμως ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ πνευματικὴ οὐσία, ποὺ δίδεται στὸν ἀναγνώστη, καὶ τὸν ἐνδυναμώνει ψυχικῶς.

Μολονότι ὁ συγγραφεὺς χαρακτηρίζει τὸ ἔργο του ἀφήγημα, νομίζομε πῶς, ἐδῶ, ὑπάρχουν πολλὰ περισσότερα προσόντα ἀπὸ κείνα ποὺ ἔχει ἕνα ἀφήγημα, δηλ. ἐξωτερικὰ καθέκαστα: Περιγραφῆς ντεκόρ, κινήσεις προσώπων, ἀπεικονίσεις καὶ ἀναπαραστάσεις. Ἐχει τὴν τραγικὴ ἀμόσφιαιρα τῶν σκληρῶν ἀγῶνων τῶν ἡρώων του: στὸν μέσα καὶ ἔξω κόσμους, κατὰ τὴν πορείαν των πρὸς τὴν χριστιανικὴν των λύτρωσι.

Ὁ κ. Νικολατῆς ἐπέτυχε νὰ ζωντανέψῃ μίαν κοινωνίαν, μᾶς ἀρχαίας ἐποχῆς. Χρησιμοποιοῦντας, θὰ ἔλεγα, τὴν τέχνην τοῦ μάγου του

κατορθώνει, μὲ τέχνην μαγικὴν, νὰ μᾶς φέρῃ, ἐδῶ, τὸν ἀρχαῖο κόσμον τῆς Ἀντιοχείας, τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων διωγμῶν τῶν χριστιανῶν. Μὲ τὴν μαγικὴν δύναμι τῆς τέχνης κἀμειν νὰ ζοῦν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἀρχαίας ἐκείνης ἐποχῆς, ξανά, στὶς σελίδες τοῦ βιβλίου του, κοντὰ μας, νὰ κινοῦνται, μὲ πολλὴ φυσικότητα, νὰ μιλοῦν καὶ νὰ μᾶς πείθουν.

Σὰν ἄνθρωποι, ποὺ ζοῦν πλαί μας, μιλοῦν, λαλιὰ ζωντανή. Ἐδῶ δὲν εἶναι ἀβέβαιοι ψιθυροὶ σκιῶν... Δὲν εἶναι λόγια ποὺ δὲν τὰ πολυπιστεῖτε ὁ συγγραφεὺς.

Δύο ζωντανοὶ κόσμοι εἶναι: ἀπὸ τὴ μιά μεριά οἱ ἔθνη καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη οἱ χριστιανοί. Κόσμοι ὅμοιοι, ἀλλοίμοιοι, σὲ ὅλες τὶς ἐποχές: εἴτε στὴν Ἀντιόχεια τοῦ 300, ἐπὶ Ρωμαίου αυτοκράτορος Διοκλητιανοῦ καὶ τετράρχου Γαλερίου, τοῦ μεγάλου διώκτου τῶν χριστιανῶν, εἴτε στὴν Ἀθήνα τοῦ 1959. Ἀπὸ τὴ μιά ἔνας κόσμος φθορᾶς, λιπόψυχος καὶ ἀμφιρόπος (ἰδὲ Διοκλητιανὸν) ἢ ἐγωϊστικὸς, βέβηλος καὶ κολασμένος. Ἀνθρωποὶ τυφλοί, στὰ πάθη καὶ τὴν μαῦρη των μαγεία ποὺ καὶ αὐτῆ, ὅσο καὶ ἂν φανῇ παράξενο σὲ πολλοὺς, ἀμύπολλα ἔχει θύματα στὴν ἐποχὴ μας.

Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἕνας νέος κόσμος — ἡ ἀνάνηψις ἐδῶ — ἄνθρωποι τῆς νέας ζωῆς. Ἀγωνιστὰι τῆς ἀλήθειας καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτοὶ ποὺ δουλεύουν γιὰ τὸ καλύτερο αἴριο...

Σὲ τέτοιους συλλογισμοὺς ὀδηγεῖ τὸ βιβλίον τοῦ κ. Νικολατῆ. Ὁ συγγραφεὺς μᾶς μιλεῖ μὲ εὐλιχρίνεια καὶ τὸν πιστεύομε. Σὲ πολλὰς σελίδες θαρρεῖς πῶς ἀκούε τὴν ἐξομολόγησι μιάς ψυχῆς. Πιστεῖτε ὅτι τὸ «Χρονικὸ τοῦ ἁγίου Κυπριανοῦ» δὲν ἦταν ἀπλῶς ἀφορμὴ ἐμπνεύσεως γιὰ τὸν κ. Νικολατῆ, ἀλλὰ ἕνα σκοῦντημα, γιὰ νὰ μᾶς ἐκμυστηρῆται τὰ ἐσώτερα του. Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἔχει βίωμα. Θαρρῶ πῶς ἀκούω τὸν ἴδιον τὸν κ. Νικολατῆ νὰ μοῦ λέγῃ γιὰ τὴν ἀπόρρησι τοῦ παλαιοῦ ἑαυτοῦ του, γιὰ τὴν μεταστροφή καὶ ἐπιστροφή του.

Ἡ τέχνη τοῦ λόγου εἶναι καὶ αὐτὴ μία μαγεία. Ἀλλοίμοιο ὅμως ἂν εἶναι μαῦρη μαγεία, στὴν ὀπηρεσία τοῦ ἑωσφόρου. Ἄν μὲ τὰ καταραμένα βιβλία τῆς δηλητηριάξῃ, μολύνῃ, ὀπνομεύῃ τὰ πνευματικὰ θεμέλια τῆς οἰκογενείας καὶ σπρώξῃ τὴν διαφθορά, στὸ ἐγκλημα, στὴν ἀπάθεια. Ἐνας λογοτέχνης, ἕνας συγγραφεὺς, κατὰ ἕναν τρόπο, εἶναι μάγος. Κάποτε ἡ μαγικὴ του δύναμι εἶναι πολλή: ὑποβάλλει, ἐπιβάλλεται, ὀδηγεῖ.

Ἄμποτε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς πνευματικῶς μας αὐτοὺς ὀδηγοὺς νὰ πετοῦσαν τὰ βιβλία τους, ὅπως ἔκαμε ὁ Κυπριανός: νὰ τὰ ἔκαιγαν. Μέσα στὴν ψυχὴ τους νὰ τὰ καίγαν. Νὰ καθάριζαν τὴν ψυχὴν καὶ τὴν κοινωνία τους.

Σ. ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

★

Γιάννη Ἀ ν α γ ν ω σ τ ὀ π ο υ λ ο υ, Καθηγητοῦ τοῦ Κολλεγίου Ἀθηνῶν: «Οἱ Χαιρετισμοὶ τῆς Παναγίας» (κεῖμενο καὶ ποιητικὴ ἀπόδοσις στὰ νεοελληνικὰ σύμφωνα μὲ τὸ τονικὸ

μετρικὸ σύστημα τοῦ πρωτοτύπου). Ἀθήναι 1959.

Ὁ κ. Ἀναγνωστόπουλος πῆρε τὴν τολμηρὴ ἀπόφασιν ὄχι ἀπλῶς νὰ μεταφράσῃ ἐλεύθερα τοὺς Χαιρετισμοὺς τῆς Παναγίας, ἀλλὰ ν' ἀποδώσῃ τὸ ρυθμικὸ κάλλος, τὰ στιχοτυπικὰ μέτρα, τὸ ὄψος καὶ τὴν μορφήν τοῦ κειμένου. Ἀθλίμα δύσκολο καὶ ἀγώνισμα ἐπίπονο.

Κι' ὅμως μπορούμε νὰ ποῦμε πὸς πέτυχε στὴν προσπάθειά του· ἡ τονικὴ εὐρυθμία, οἱ παρηχήσεις, ἡ μουσικότητα καὶ ἡ ποιητικὴ ὕψη τῶν Χαιρετισμῶν μεταφέρθηκαν μ' ἐπιτυχία στὸν νεοελληνικὸ λόγον, χωρὶς νὰ προδοθῇ τὸ νόημα.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ βιβλίου εἶναι καλαισθητὴ, ἡ μετάφρασις ἀξιόλογη· εὐχόμαστε συνέχεια καὶ σ' ἄλλα ποιητικὰ κείμενα.

Γ.Μ.

★

Karl J a s p e r s: «La bombe atomique et l'avenir de l'homme». Trad. de l'Allemand Plon, Paris 1958.

Ἡ ταχεία καὶ ἄνισος ἄνοδος τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ ὡς πρὸς τὸν πνευματικὸν τοιοῦτον προεκάλεσε τὴν ἀνησυχίαν μεγάλων προσωπικότητων, φιλοσόφων καὶ τεχνικῶν, οἱ ὅποιοι συνέτελεσαν εἰς τὴν ἄνοδον αὐτοῦ.

Ὁ Γερμανὸς ὑπαρξιστὴς φιλόσοφος Karl Jaspers, ἔθιξε τὸ πρόβλημα τῆς ἀτομικῆς βόμβας εἰς μίαν διάλεξιν τοῦ δοθεῖσαν εἰς Βασιλείαν τῷ 1956, τὴν ὅποιαν ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸν ἀνωτέρον τίτλον εἰς τὴν γαλλικὴν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐκθέτει τὰς ἀνησυχίας του διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους, ἐὰν συνεχισθῇ ἡ ἀτομικὴ παραγωγή καὶ τὰ ἀτομικὰ περσάματα.

Διὰ ν' ἀποφευχθῇ ὁ ἀτομικὸς κίνδυνος ὁ Jaspers προτείνει τὴν σύστασιν ἐνὸς ἀμοιβαίου ἐλέγχου ἀτομικοῦ ἐξοπλισμοῦ. Τοῦτο θὰ γίνῃ διὰ τῆς ὑπογραφῆς διεθνῶς συνθήκης, διὰ τῆς ὁποίας αἱ δυνάμεις, αἱ ὁποιαὶ ἔχουν ἀτομικὰς βόμβας, θὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ καταστρέψουν ταύτας καὶ νὰ μὴ παράγουν ἄλλας εἰς τὸ μέλλον.

Ἡ παγκόσμιος εἰρήνη, κατὰ τὸν Jaspers, πρέπει νὰ βασιζέται ἐπὶ τῶν κάτωθι ἀρχῶν:

1) Τὰ κράτη διὰ τοῦ τοιοῦτου ἀμοιβαίου ἐλέγχου θὰ σχηματίσουν μίαν ἀληθῆ κοινότητα, ἡ ὅποια θὰ σέβεται τὰς συναφθείσας συνθήκας. Ἐν ἀνώτατον δικαστήριον θὰ συσταθῇ πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης διὰ τῆς χρησιμοποίησεως μιᾶς δυνάμεως, ἡ ὅποια θὰ τίθεται εἰς τὴν διάθεσιν του.

2) Πρέπει νὰ δημιουργηθοῦν ὑπερεθνικὰ ὄργανα καὶ διεθνεῖς ὀργανισμοί, ἔχοντες ἀποφασιστικὰς ἀρμοδιότητας.

3) Πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων καὶ πληροφοριῶν μεταξὺ τῶν Κρατῶν ἄνευ ἐλέγχου καὶ λογοκρισίας.

4) Αἱ ἐσωτερικαὶ ὑποθέσεις ἐνὸς Κράτους

πρέπει ν' ἀφοροῦν ὅλην τὴν κοινότητα, ὁ σεβασμὸς δὲ τῶν ἐσωτερικῶν κανόνων δικαίου δύνανται νὰ ἐξασφαλισθῇ διὰ τῶν διεθνῶν ὀργανισμῶν.

5) Οἱ ὑπόδουλοι λαοὶ πρέπει ν' ἀπελευθερωθοῦν.

Ὁ Jaspers ὅμως ἀντιλαμβάνεται ὅτι αἱ προτάσεις αὗται διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης εἶναι οὐτοπιστικά.

Πρὸ τοῦ ἀδιεξόδου τούτου ὁ Jaspers εὐρίσκει τὴν λύσιν εἰς τὴν λογικὴν, ἡ ὅποια πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ εἰς ὄριμον σκέψιν περὶ τῆς ἐπιπολαιότητος τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ἀτομικῆς βόμβας, ἡ ὅποια θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς ἀνθρωπότητος.

Εἶναι ἄραγε ἀρκετὴ ἡ λογικὴ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίσθη ὁ Jaspers, ὥστε ἐπ' αὐτῆς νὰ στηρίξωμεν τὴν σωτηρίαν ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος; Ποῖος μᾶς ἐγγυᾶται ὅτι θὰ εἶναι λογικοὶ οἱ παραγωγοὶ καὶ οἱ μέλλοντες νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴν ἀτομικὴν βόμβαν; Ἡ μήπως ἡ λογικὴ εἶναι ἀρκετὴ ἀντίρροπος δύναμις πρὸς τὸ ὄλικόν συμφέρον τῶν μεγάλων Κρατῶν, τὰ ὅποια δὲν δισιάζουν νὰ καταστρέψουν τὴν ἀνθρωπότητα διὰ τὴν ἐπικράτησιν αὐτῶν;

Ἡ ἀτομικὴ ἐποχὴ θὰ σημάη τὸ τέλος τοῦ κόσμου; Ἰδοὺ τὸ τραγικὸν δίλημμα, τὸ ὁποῖον τίθεται ἐνώπιον τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου. Ἡ ἀπάντησις δὲν εἶναι βεβαία, ἐξαρτᾶται δὲ ἀπὸ τὴν στάσιν τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ αἰσθάνωνται βαρυτάτην τὴν εὐθύνην των. Ἡ λογικὴ δὲν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ σώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ προσοχὴ μας πρέπει νὰ στραφῇ εἰς τὸν ζωαίνοντα πνευματικὸν πολιτισμὸν μας, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ τὸνώσωμεν καὶ ν' ἀναπτύξωμεν, ὥστε νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοπορίαν ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἰσοροπήσῃ μετὰ τοῦ τεχνικοῦ τοιοῦτου. Τοῦτο θὰ ἔξῃ ὡς ἀποτέλεσμα ὄχι νὰ σταματήσῃ ἡ παραγωγὴ τῆς ἀτομικῆς ἐνεργείας, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιηθῇ αὕτη διὰ εἰρηνικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν σκοποῦς.

Ὁ ἐκούσιος περιορισμὸς τῆς δυνάμεως τῶν ἰσχυρῶν χρειάζεται ἰσχυρὸν ἀντίβαρον, τοιοῦτο δὲ εἶναι ἡ ἀγάπη, ὅπως περιγράφῃ εἰς τὸ 13ον κεφάλαιον τῆς Α' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου. Τὸ πᾶν θὰ ἐξαρηθῇ ἀπὸ τὴν στάσιν τῶν φορέων τῆς ἀγάπης. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου δὲ διαπιστοῦται ἐναργέστατα ἡ σύγκρουσις τῶν ἀξιών ἀγάπης καὶ δυνάμεις, διότι ὅπου ὑπάρχει δύναμις δὲν ὑπάρχει ἀγάπη καὶ ὅπου ὑπάρχει ἀγάπη δὲν ὑπάρχει δύναμις. Πῶς θὰ συζευξώμεν τὰς δύο ταύτας ἀξίας; Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο τὴν πρωτοβουλίαν ἔχει ἡ ἀγάπη, εἰς τὴν ἐδιδρακτικὴν δὲ τῆς ἀγάπης εὐρίσκειται ἡ λύσις τοῦ ἐξεταζομένου προβλήματος.

ΛΙΝΑ ΣΑΚΟΡΡΑΦΟΥ-ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ

Μηνιαῖον Περιοδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» Ἐκδόσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθήναι (Τηλ. 35-023).—Θεσ/κῆς: Ἀγ. Σοφίας 38.—Πειραιῶς: Φύλωνος 34α.—Ἰππεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10, Ἀθήναι (1) —Ἐτησίᾳ συνδρομὴ δρχ. 45, ἐξωτ. δολλ. 3.—Προστ. τυπογραφείου Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα, δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.